

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

1. Θεοφάνεια ή Φώτα(6 Ιανουαρίου)

Γενικά:

Ήθη και έθιμα / λαϊκές παραδόσεις

- α) Φωταράδες
- β) Καμήλα
- γ) Φουταροί
- δ) Τα μπαμπούγερα
- ε) Τα Ραγκουτσάρια

2. Η γιορτή του Αγίου Αντωνίου (17 Ιανουαρίου):

Βιογραφικά:

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

3. Γιορτή του Αγίου Αθανασίου (18 Ιανουαρίου):

Βιογραφικά:

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

4. Γιορτή του Αγίου Ευθυμίου (20 Ιανουαρίου):

Βιογραφικά:

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

5. Γιορτή των Τριών Ιεραρχών - Μεγάλου Βασιλείου, Γρηγορίου του Θεολόγου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου (30 Ιανουαρίου)

6. Παροιμίες για το μήνα Ιανουάριο

Βιβλιογραφία:

1. *Αγρόκτημα*: περ. (ένθετο), εφ. Ελεύθερος Τύπος, 04/01/ 2006
2. Α. Κυριακίδου-Νέστορος: *Οι δώδεκα μήνες-Τα λαογραφικά*, Θεσσαλονίκη 1986
3. Σ. Μολινού : *Τα λαογραφικά του δωδεκάμηνου*, Αθήνα 1993
4. Δ.Γρ.Καμπούρογλου: *Ιστορία των Αθηνών*, Αθήναι 1889).
5. Ν. Πολίτη: *Παροιμίες* .Α 227
6. Φ. Βρετάκου: *Οι δώδεκα μήνες του έτους και αι κυριώτεραι εορταί των*

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

1. Θεοφάνεια ή Φώτα(6 Ιανουαρίου)

Γενικά:

Η γιορτή των Θεοφανείων είναι μια από τις λαμπρότερες του έτους, καθώς γιορτάζεται στην αρχή της νέας χρονιάς. Τη μέρα αυτή ολοκληρώνεται το Δωδεκαήμερο. Στα Θεοφάνεια ή Φώτα, που γιορτάζονται στις 6 Ιανουαρίου, τιμούμε τη Βάπτιση του Χριστού. Η λέξη Θεοφάνεια σημαίνει φανέρωση/αποκάλυψη του Θεού και αναφέρεται στη φανέρωση της Αγίας Τριάδας, που έγινε κατά τη Βάπτιση του Χριστού. Η αρχαιότερη αναφορά στη γιορτή των Θεοφανείων που έχει διασωθεί είναι από τον Κλήμη τον Αλεξανδρέα στις αρχές των μεταχριστιανικών χρόνων. Μέχρι τον 4^ο αιώνα μ.Χ. οι Χριστιανοί γιόρταζαν την ίδια μέρα τα Χριστούγεννα και τα Θεοφάνεια. Στη συνέχεια καθιερώθηκε ξεχωριστή γιορτή για την γέννηση του Χριστού στις 25 Δεκεμβρίου, ενώ τα Θεοφάνεια γιορτάζονταν στις 6 Ιανουαρίου. Ο λαός ονομάζει τα Θεοφάνια και *φώτα ολόφωτα*, *ξέφωτα*, και *φωτόγεννα*, επειδή τότε φωτίζεται ο κόσμος και αγιάζονται τα νερά. Μετά το τέλος της λειτουργίας οι πιστοί παρακολουθούν τη ρίψη του σταυρού στη θάλασσα, στον ποταμό ή σε δεξαμενή, όταν δεν βρίσκονται κοντά σε παραθαλάσσιο ή παραποτάμιο μέρος. Έπειτα οι κολυμβητές πέφτουν στα νερά για να πιάσουν τον σταυρό, τον οποίο παλαιότερα περιέφεραν στα σπίτια.

Λίγο καιρό πριν ξεκινήσει ο Χριστός τη διδασκαλία του, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος εγκαταλείπει την έρημο και εγκαθίσταται στις όχθες του Ιορδάνη Ποταμού. Εκεί συνεχίζει το κήρυγμα του για τον ερχομό του Σωτήρα, καλεί τους ανθρώπους σε μετάνοια και βαπτίζει πολλούς από αυτούς που έρχονταν να τον ακούσουν. Στον Ιορδάνη πήγε και τον συνάντησε ο Χριστός ζητώντας του να τον βαπτίσει, αλλά εκείνος, γνωρίζοντας ποιον είχε απέναντι του, αρνήθηκε λέγοντας ότι ο ίδιος έχει ανάγκη να τον βαπτίσει ο Χριστός. Τότε, ο Ιησούς του είπε ότι έτσι πρέπει να γίνει για να εκπληρωθεί η εντολή του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου. Έτσι, ο Ιωάννης ο Πρόδρομος βάπτισε τον Χριστό στα νερά του Ιορδάνη Ποταμού. Όσους βάπτισε ο Ιωάννης στα νερά του Ιορδάνη, τους έβαζε να εξομολογούνται τις αμαρτίες τους. Ο Ευαγγελιστής Ματθαίος γράφει ότι ο Χριστός, όταν βαπτίστηκε, ως ο μόνος αναμάρτητος σε αντίθεση με τους άλλους που βάπτιζε ο Ιωάννης δεν εξομολογήθηκε. Όταν βγήκε από το νερό του ποταμού άνοιξαν οι ουρανοί και κατέβηκε το Άγιο Πνεύμα με μορφή περιστεριού ενώ ακούστηκε φωνή από τους ουρανούς να λέει *Αυτός είναι ο Υιός μου ο αγαπητός* με τον οποίο θα πραγματοποιηθεί η σωτηρία των ανθρώπων. Έτσι ο Πατέρας αποκάλυψε τον Υιό του. Φανερώθηκαν λοιπόν, τα τρία πρόσωπα της Αγίας Τριάδος και με την ταυτόχρονη εμφάνιση του Αγίου Πνεύματος πάνω από τον Χριστό. Ακόμα, ο Άγιος Δαμασκηνός αναφέρει ότι το Άγιο Πνεύμα εμφανίστηκε με μορφή περιστεριού, επειδή, όπως ένα περιστέρι είχε δείξει στον Νώε το τέλος του κατακλυσμού, έτσι τώρα με τη Βάπτιση του Χριστού και την εμφάνιση του Αγίου Πνεύματος μπαίνει τέλος στον κατακλυσμό των αμαρτιών.

Για τα Φώτα ο λαός πιστεύει πως είναι η γιορτή που φεύγουν οι καλικάντζαροι, γιατί φοβούνται την αγιαστούρα του παπά. Ο τρόμος τους αρχίζει από την παραμονή των Φώτων που γίνεται ο μικρός αγιασμός των παπάδων. Οι καλικάντζαροι σύμφωνα με την παράδοση φεύγοντας φωνάζουν:

**Φεύγεστε να φεύγουμε
κι έρχετ' ο ζουρλόπαπας
με την αγιαστούρα του
και με τη βρεχτούρα του.
Τα κακάβια στο κεφάλι,
τα παιδιά στην αμασχάλη,
φίου... και φύγαν σαν καπνός.**

Με το τέλος των γιορτών του Δωδεκαήμερου οι καλικάντζαροι επιστρέφουν πάλι στο κέντρο της Γης για να συνεχίσουν το έργο τους που είναι το πριόνισμα του δέντρου που κρατάει τη Γη. Αυτές τις δώδεκα άγιες μέρες των γιορτών αυτά τα κατάμαυρα, τριχωτά και άσχημα πλάσματα που ξεπήδησαν από τα έγκατα της γης προσπαθούν κάθε νύχτα να μπουκ στα σπίτια για να βρομίσουν τα φαγητά και το νερό. Όλο το χρόνο βρίσκονται στα τάρταρα ροκανίζοντας το στύλο της γης και στο διάστημα από τα Χριστούγεννα μέχρι τα Φώτα, ανεβαίνουν στη γη κι αλίμονο σε όποιον τα συναντήσει το βράδυ. Σύμφωνα με μια εκδοχή οι καλικάντζαροι είναι οι βρुकολακιασμένοι στρατιώτες που έστειλε ο Ηρώδης να σφάζουν τα νήπια ελπίζοντας ότι θα σκότωνε και τον νεογέννητο Χριστό. Κατά μια άλλη εκδοχή καλικάντζαροι γίνονται τα παιδιά που γεννιούνται τα Χριστούγεννα. Γι' αυτό παλιά σε κάποιες περιοχές έκοβαν και έκαιγαν τα νύχια των παιδιών που γεννιόνταν τα Χριστούγεννα, γιατί χωρίς νύχια ήταν αδύνατον να γίνουν καλικάντζαροι. Σε κάποιες περιοχές πιστεύουν ότι ήταν άνθρωποι που έγιναν ξωτικά, επειδή είχαν κάνει πολλές αμαρτίες. Όπως και να 'χει όμως την ημέρα των Φώτων οι καλικάντζαροι θα φεύγουν τρέχοντας για να ξαναγυρίσουν στα έγκατα της γης. Την ημέρα των Θεοφανείων έθιμα και παραδόσεις για τη βάπτισή του Χριστού και τη φυγή των καλικάντζαρων αναβιώνουν σε όλη των Ελλάδα.

Ήθη και έθιμα / λαϊκές παραδόσεις

α) Φωταράδες

Το έθιμο των Φωταράδων, που ξεκινά την παραμονή των Φώτων, αναβιώνει στο χωριό Παλαιόκαστρο Χαλκιδικής. Μια ομάδα κατοίκων εκλέγει το βασιλιά της και όλοι μαζί πηγαίνουν στην εκκλησία του χωριού. Εκεί ο βασιλιάς κάνει τρεις μετάνοιες μπροστά στην εικόνα του αγίου Αθανασίου ζητώντας την ευχή του. Αμέσως μετά χτυπά η καμπάνα και η ομάδα ξεκινά. Όλη τη νύχτα τριγυρνά τραγουδώντας τα τοπικά κάλαντα τα οποία καταλήγουν σε ευχές ξεχωριστές για το κάθε μέλος της οικογένειας. Ανήμερα των Φώτων ο βασιλιάς ντυμένος με τσομπάνικη κάπα και οι *Φωταράδες* δηλαδή η φρουρά του βασιλιά, ντυμένοι με την τοπική ενδυμασία κρατώντας μεγάλα ξύλινα σπαθιά, χορεύουν στην πλατεία του χωριού έναν κυκλικό χορό. Στο κέντρο του χορού είναι καρφωμένο ένα ξύλο όπου είναι δεμένο ένα λουκάνικο. Το λουκάνικο το φυλάει ένας φουστανελάς κρατώντας ένα μεγάλο δεκανίκι. Ο κόσμος γύρω προσπαθεί να σπάσει το χορό για να πάρει το λουκάνικο, το οποίο το υπερασπίζεται όλη η ομάδα των *Φωταράδων* με τα ξύλινα σπαθιά της. Όποιος ξεχνιέται δέχεται στην πλάτη το σπαθί του βασιλιά. Κάποιος επιτήδειος όμως σπάζει πρώτος τον κλοιό και κλέβει το λουκάνικο, οπότε η φρουρά ντροπιασμένη καταθέτει τα σπαθιά, ενώ ο κόσμος χαρούμενος για την ταπείνωση του σκληρού βασιλιά πιάνει το χορό.

β) Καμήλα

Στη Γαλάτιστα, αμέσως μετά τον αγιασμό των υδάτων στολίζουν την *καμήλα*. Κάτω από ένα ομοίωμα καμήλας κρύβονται έξι άνδρες, οι οποίοι τραγουδούν, κουνώντας τα κουδούνια που έχουν στο λαιμό τους. Μπροστά από την καμήλα προχωρούν οι *Τζαμαλαροί* με τη συνοδεία οργάνων, οι οποίοι χορεύουν και ξεσηκώνουν το χωριό

κρατώντας το φλάμπουρο. Πρόκειται για την αναπαράσταση ενός πραγματικού γεγονότος, την απαγωγή μιας όμορφης κοπέλας από το γιο του Τούρκου επιτρόπου που συνέβη στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ο αγαπημένος της για να την ξαναπάρει πίσω έστησε γλέντι και για να μπει στο τούρκικο σπίτι έφτιαξε ένα ομοίωμα καμήλας κάτω από το οποίο κρύφτηκαν οι φίλοι του. Αφού έκρυσαν την κοπέλα κάτω από την καμήλα την έβγαλαν έξω και την επόμενη τη στεφάνωσαν με τον αγαπημένο της πριν προλάβουν να την ξαναπάρουν οι Τούρκοι. Η γιορτή της Καμήλας ολοκληρώνεται στις 7 Ιανουαρίου με την τέλεση ενός εικονικού γάμου, στον οποίο όλους τους ρόλους αναλαμβάνουν άνδρες.

γ) Φουταροί

Στον Άγιο Πρόδρομο πρωταγωνιστές των εκδηλώσεων στη διάρκεια των Θεοφανείων είναι οι *φουταροί*. Την παραμονή των Φώτων νεαροί άνδρες λένε τα κάλαντα σε όλα τα σπίτια του χωριού παίρνοντας ως αντάλλαγμα κρέας, λουκάνικα και χρήματα. Οι φουταροί χορεύουν ανήμερα του Αϊ Γιαννιού στην πλατεία του χωριού. Στα διαλείμματα του χορού τους τρέχουν και παίρνουν από ένα ρόπαλο. Μπαίνουν και πάλι στη σειρά τους και συνεχίζουν να χορεύουν. Όταν πια ο ρυθμός της μουσικής γίνει πολύ γρήγορος πετάνε τα ρόπαλα ψηλά και σφυρίζουν με όλη τους τη δύναμη. Το σφύριγμα τους σηματοδοτεί τη λήξη του δωδεκαημέρου.

δ) Τα μπαμπούγερα

Τα *μπαμπούγερα* είναι μια από τις πιο ενδιαφέρουσες εθιμικές παραδόσεις στο χωριό Καλή Βρύση της Δράμας. Τα μπαμπούγερα αποτελούν παραλλαγή των μεταμφίσεων του Δωδεκαημέρου, που συνηθίζονται σήμερα στον βορειοελλαδικό χώρο (ρογκάτσια, ρογκατσάρια κ.α.) και παλαιότερα στον Πόντο (μωμόγεροι). Το έθιμο αρχίζει το πρωί της παραμονής των Φώτων καθώς οι γυναίκες παίρνουν στάχτη και τη σκορπίζουν με το δεξί χέρι γύρω από το σπίτι λέγοντας διάφορα ξόρκια, ώστε να φύγουν τα *καλακάντζουρα* και να μην έχει φίδια το καλοκαίρι. Την επομένη μετά το τέλος του αγιασμού των υδάτων τα μπαμπούγερα συγκεντρώνονται έξω από την εκκλησία. Η αμφίεση τους είναι ζώομορφη και παλιότερα κρατούσαν στα χέρια ένα μικρό σακούλι με στάχτη με το οποίο, μέχρι πριν από λίγα χρόνια, χτυπούσαν όσους συναντούσαν για να φοβερίζουν τα *καλακάντζουρα*. Σήμερα, για αποφυγή τυχόν παρεξηγήσεων από τους αμύητους στο τοπικό έθιμο επισκέπτες, επειδή η στάχτη λέρωνε τα ρούχα, το σακίδιο είναι άδειο. Ομάδες-ομάδες τα μπαμπούγερα ή χωριστά γυρίζουν τους δρόμους του χωριού κυνηγώντας όσους συναντούν και ζητώντας συμβολικά κάποιο φιλοδώρημα.

ε) Τα Ραγκουτσάρια

Στην Καστοριά ανήμερα των Θεοφανείων αναβιώνουν τα *Ραγκουτσάρια*. Οι κάτοικοι μεταμφιέζονται φορώντας μάσκες που έχουν συμβολικό χαρακτήρα, καθώς όψη τους είναι τρομακτική και αποσκοπεί στο διώξιμο του κακού από την πόλη. Οι μασκαράδες έχουν τη συνήθεια να ζητιανεύουν στον κόσμο επειδή διώχνουν τα κακά πνεύματα. Το ίδιο έθιμο αναβιώνει και σε χωριά της Δράμας με το όνομα *ροκατζάρια*. Οι κάτοικοι κι εδώ φορούν τρομακτικές μάσκες και κάνουντας εκκωφαντικό θόρυβο με τα κουδούνια που κρατούν τριγυρνούν στους δρόμους. Τα Ραγκουτσάρια αρχίζουν την ημέρα των Θεοφανείων και διαρκούν μέχρι την ημέρα του Ιωάννη του Προδρόμου. Η πρώτη γραπτή μαρτυρία για το έθιμο γίνεται το 1747, ως έθιμο του δωδεκαήμερου των Χριστουγέννων, μάλιστα, εξαιτίας επεισοδίων οι Τούρκοι το απαγόρευαν το 1860, για να εμφανιστεί ξανά το 1890 ως αποκριατικό πλέον έθιμο.

2. Η γιορτή του Αγίου Αντωνίου (17 Ιανουαρίου):

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Αντώνιος γεννήθηκε το 251 μ.χ. στην Αίγυπτο από εύπορους χριστιανούς γονείς. Δεν είχε ενδιαφέρον για την καθιερωμένη παιδεία της εποχής και έτσι δεν έμαθε ελληνικά όπως συνήθιζαν οι Αιγύπτιοι του κύκλου του. Μετά το θάνατο των γονέων του, σε ηλικία 18 με 20 ετών πούλησε την περιουσία του και αφιέρωσε τη ζωή του στην άσκηση. Η πορεία του από τον πολιτισμό στον ασκητισμό ήταν σταδιακή αλλά σταθερή. Η κρίσιμη περίοδος της δοκιμασίας του ήταν μια μακροχρόνια διαμονή σε νεκροταφείο. Έγκλειστος σε τάφο αναζήτησε τα όρια της ανθρώπινης αντοχής. Κάποια στιγμή πίστεψε ότι τον επισκέφθηκε ο ίδιος ο σατανάς, τον οποίο και ρώτησε γιατί ενοχλούσε τους μοναχούς, μόνο που αυτός αρνήθηκε την κατηγορία, υποστηρίζοντας ότι οι μοναχοί πέφτουν μόνοι τους σε ταραχή και πειρασμό. Έχοντας φτάσει σε τέτοιο σημείο αυτοσυνειδησίας, ο Αντώνιος γνώριζε πια ότι πραγματικός του αντίπαλος ήταν ο ίδιος του ο εαυτός. Με την σκέψη αυτή προσπάθησε να μνήσει όσους ήθελαν να ακολουθήσουν τον ασκητικό βίο. Η αναχώρηση των πιστών από τα εγκόσμια και η σωματική άσκηση δεν ήταν επινοήσεις του Αντωνίου, με την επιμονή του, ωστόσο, και τη σταθερή του προσήλωση στο στόχο του, άνοιξε νέους δρόμους στην αναζήτηση της χριστιανικής τελείωσης. Η φήμη του Αγίου Αντωνίου ως ασκητή απλώθηκε γρήγορα σε ανατολή και δύση, βασίστηκε δε περισσότερο στο θρύλο και λιγότερο στις ιστορικές μαρτυρίες. Πολλά στοιχεία γύρω από τη ζωή του τα γνωρίζουμε χάρη στον Επίσκοπο της Αλεξάνδρειας Αθανάσιο, τον μετέπειτα Άγιο Αθανάσιο. Ο Αθανάσιος συνέθεσε σε μεγάλο βαθμό το μύθο γύρω από τη ζωή του Αντωνίου γεμάτο από θαύματα, δαιμονικές παρουσίες και άλλα υπερφυσικά οράματα. Οι πρώτες, όμως, πληροφορίες για οράματα και αναμετρήσεις με τους δαίμονες θα πρέπει να προέρχονται από το στόμα του Αντωνίου, κι αυτό σημαίνει ότι ο ίδιος έπλασε το σχετικό με το όνομα του θρύλο.

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Την ημέρα της γιορτής του Αγίου Αντωνίου θεραπεύονται σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση οι δαιμονισμένοι, οι τρελοί και οι ανόητοι, για τους οποίους ο λαός λέει: *Είναι για τα σίδερα, είναι για τον Αϊ Αντώνη*. Η ασκητική ζωή του Αγίου και η χρονολογική τοποθέτηση της γιορτής του στα μέσα Ιανουαρίου, μια εποχή δυνατού κρύου και μεταβατική ταυτόχρονα προς την άνοιξη, έδωσαν αφορμή να διατυπωθούν παροιμίες και φράσεις με το όνομα του όπως: *είναι σωστός Αγιαντώνιος!* (λέγεται για τους πολύ αδύνατους) ή *έχει τ' Αγιαντωνιού την υπομονή!* (χάρην του ο ασκητισμού του). Οι αγρότες τιμούν τη μνήμη του με πανηγύρια. Τον θεωρούν προστάτη των χοίρων και η ημέρα της γιορτής του είναι γι' αυτούς αργία. Αν δεν τον τιμήσουν πιστεύουν πως θα τους τιμωρήσει, θα φέρει παγωνιές, μπόρες, χαλάζι και χιόνια, δηλαδή καιρικές συνθήκες καταστροφικές για τις ασχολίες τους. Οι νοικοκυρές που δουλεύουν την ημέρα της γιορτής του θα τιμωρηθούν επίσης, ο Άγιος θα στείλει *νυφίτσες* να καταστρέψουν τα υφαντά των αργαλειών τους.

Ο λαογράφος Δ. Λουκάτος ξεκινάει την αναφορά του για τον Άγιο Αντώνιο στο έργο του *Συμπληρωματικά του χειμώνα και της άνοιξης* με την προειδοποίηση:

Προσοχή στο χειμώνα!

**Σ' τσι δεκαφτά του Γεναριού
είναι, κυρά μ', τ' Άγι-Αντωνιού.**

**Τοτεσάς, κυρά Μαντόνα,
είν' η φούρια του χειμώνα!**

Και συνεχίζει επισημαίνοντας πως αυτό το δυνατό κρύο σημαίνει και κάποια εκτόνωση καθώς υπάρχει η παρηγορητική παράλληλη ρήση:

**Απ' τ' αγι-Αντωνιού και πέρα
Δώσ' του φουστανιού σ'άερα!**

Τέλος προσθέτει και κάποια κατάρα που λεγόταν πάντα σε σχέση με την κακοκαιρία την οποία έφερε ο Άγιος: **Κακή ριπή τ' Αγι' Αντωνιού, να σ' εύρει**, δηλαδή το δυνατό κρύο της ημέρας του να πέσει πάνω σου.

Παρόμοια με τον Δ. Λουκάτο ο Φ. Βρετάκος γράφει για τη γιορτή του Αγίου Αντωνίου πως οι γυναίκες στην Αθήνα συνήθιζαν αυτή τη μέρα να γυρίζουν τα μεντέρια (στρώματα καναπέ) και να σκουπίζουν όλο το σπίτι για το καλό, άλλη δουλειά δεν έκαναν γιατί:

**Κόρη ζύμωσε, ξαγκωνιάστηκε
κόρη έπλινε, ξεχειριάστηκε
κόρη λούστηκε, κή η κοφή της
κόρη ζήλωσε, σφυριά φύτρωσε
κόρη σάρωσε, λογάρι ευρήκε**

3. Γιορτή του Αγίου Αθανασίου (18 Ιανουαρίου):

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Αθανάσιος μαζί με τον Άγιο Αντώνιο είναι οι δυο μεγάλοι Άγιοι του πρώιμου Αιγυπτιακού Χριστιανισμού. Ο Αθανάσιος γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια το 296 μ.Χ. και στράφηκε από νωρίς στον ιερατικό βίο. Όταν πέθανε ο Αντώνιος, βρισκόταν στην τρίτη από τις πέντε συνολικά εξορίες του. Τα προβλήματα του και η αιτία των εξοριών του σχετίζονται με τους αγώνες του εναντίον του αρειανισμού. Οι πρώτοι Χριστιανοί αυτοκράτορες, αλλά και οι περισσότεροι από τους ιεράρχες, ενδιαφερόταν για την ενότητα της Εκκλησίας. Ο Αθανάσιος ένας από τους σημαντικότερους μεταξύ αυτών ενδιαφερόταν πρωτίστως για την καθαρότητα του δόγματος. Υποστήριξε τις απόψεις του με σθένος αλλά και αυταρχισμό. Ο τρόπος με τον οποίο διοίκησε την Εκκλησία του ήταν σχεδόν τυραννικός και οι εχθροί του δεν δυσκολεύτηκαν να τον κατηγορήσουν για φόνο, ακόμα και μαύρη μαγεία. Η συμπεριφορά του τον έφερε σε σύγκρουση με τους Αυτοκράτορες: Κωνσταντίνο, Κωνσταντίνο και Ιουλιανό. Στη διάρκεια της τρίτης εξορίας του Αθανασίου, οι αυτοκρατορικές και εκκλησιαστικές αρχές έκαναν το λάθος να στείλουν στη θέση του έναν αρειανό επίσκοπο. Η κίνηση αυτή οδήγησε σε βίαια επεισόδια και τελικά στο λιντσάρισμα του ανεπιθύμητου ιεράρχη. Στις δυο προηγούμενες εξορίες του, ο Αθανάσιος είχε εγκαταλείψει την Αίγυπτο, αυτή τη φορά όμως παρέμενε στον τόπο του βρίσκοντας καταφύγιο επί πέντε ολόκληρα χρόνια στην αιγυπτιακή ενδοχώρα. Εδώ, ανέπτυξε στενές σχέσεις με πολλούς ασκητές, οι οποίοι ανέλαβαν να τον βοηθήσουν. Η συνεργασία αυτή δεν ήταν δεδομένη καθώς η ιερατική εκκλησία δεν έβλεπε πάντα με καλό μάτι την ανεξαρτησία των ασκητών. Ο Αθανάσιος ωστόσο είχε μεγάλους εχθρούς εκείνη την εποχή και αναζήτησε τη στήριξη των ασκητών. Συγγράφοντας τον βίο του αρχηγέτη τους Αντωνίου πέτυχε να συνενώσει επαρκείς δυνάμεις για την αντιμετώπιση των δογματικών του αντιπάλων. Στον αγώνα του Αντωνίου είδε, κατά κάποιο τρόπο και τον δικό του αγώνα είχε και αυτός προκαλέσει την τύχη του χωρίς συμβιβασμούς. Η τελική επικράτηση της παράταξης του Αθανασίου έμοιαζε με ένα ανέλπιστο θαύμα που οφείλει πολλά σε έναν σχεδόν μοναχικό επίσκοπο, που συγκέντρωσε γύρω του όσους πίστευαν στο **ομοούσιο** του Πατρός και του Υιού.

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Η γιορτή του Αϊ - Θανάση είναι από τις λαϊκότερες στην Ελλάδα. Οι αγρότες τιμούν τη μνήμη του και απέχουν απ' όλες τις αγροτικές εργασίες. Η χειμωνιάτικη γιορτή του γίνεται στα χωριά και στις πόλεις, όπου υπάρχει ναός, που φέρει το όνομα του ενοριακός ή συνοικιακός. Την ημέρα αυτή γιορτάζουν οι Θανάσηδες, Θάνοι ή και Αθανασίες. Υπάρχει, όμως, και η καλοκαιρινή γιορτή (ή *Μαγιάτικη*) του Αγίου

που γίνεται στα εξωκκλήσια και τα νεκροταφεία, όπου ο κόσμος συγκεντρώνεται με κοινή έξοδο από τα χωριά. Ο Αϊ - Θανάσης είναι συνήθως εκκλησία του νεκροταφείου κι αυτό οφείλεται στην ετυμολογική χρησιμοποίηση του ονόματος του, που είναι το αντίθετο του θανάτου (α-θανάσιος) καθώς δίνει υπόσχεση ζωής. Συνηθίζεται, λοιπόν, να δίνεται το όνομα του Αγίου στα νεκροταφεία, όπως και αυτό του Αγίου Λαζάρου ή της Ανάστασης. Έτσι και η γνωστή παροιμία: *Είναι για τον Αϊ - Θανάση*, σημαίνει ότι κάποιος είναι ετοιμοθάνατος. Η παρετυμολογία αυτή του ονόματος του Αγίου Αθανασίου έχει δώσει αφορμή σε νεκρικά έθιμα ή ενέργειες μακροβιότητας του ελληνικού λαού. Στην Ανατολική Θράκη συνήθιζαν σε όλα τα σπίτια να σφάζουν την ημέρα της χειμωνιάτικης γιορτής του (18 Ιανουαρίου) ένα πετεινό για την υγεία τους. Ο θάνατος του πετεινού ήταν ένα αντάλλαγμα για τη δική τους επιβίωση. Επίσης, στο καλοκαιρινό πανηγύρι (2 Μαΐου) πάλι στη Θράκη, έκαναν θυσίες, σε όλα δε τα φερόνυμα νεκροταφεία της Ελλάδος γίνεται λειτουργία αυτή τη μέρα και μοιράζονται κόλλυβα, συνδυάζοντας τη μνήμη του Αγίου με τη μνήμη των νεκρών.

4. Γιορτή του Αγίου Ευθυμίου (20 Ιανουαρίου)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Ευθύμιος (377-473) γεννήθηκε στη Μελιτηνή της Αρμενίας. Καταγόταν από πλούσια οικογένεια, η μητέρα του δεν μπορούσε να αποκτήσει παιδιά, γι' αυτό και όταν γεννήθηκε ο Άγιος του έδωσαν το όνομα Ευθύμιος για τη χαρά και την ευθυμία που ένιωσαν οι γονείς του με τη γέννηση του. Σε ηλικία τριών χρόνων έχασε τον πατέρα του, ο επίσκοπος Ευτρώιος, όμως, τον προστάτευσε και τον βοήθησε να σπουδάσει. Ο Άγιος χειροτονήθηκε διάκονος, ιερέας και κατόπιν υπεύθυνος του μοναστηριού της Μελιτηνής. Ασκήτευσε κοντά στη Λαύρα της Φαράν, όπου γνώρισε τον όσιο Θεόκτιστο. Οι δυο τους έζησαν στην έρημο και κατά το πρότυπο της Λαύρας της Φαράν ίδρυσαν εδώ πολλά μοναστήρια. Οι ικανότητες του Αγίου Ευθυμίου και τα θαύματα του τράβηξαν κοντά του πλήθος ανθρώπων. Είχε το χάρισμα να μην του επιτίθενται τα σαρκοβόρα και φαρμακερά θηρία. Την εποχή που οι αιρετικοί δρούσαν παντού στήριξε λαϊκούς και μοναχούς, ώστε να μείνουν αμετακίνητοι στην Ορθοδοξία και στα όσα αποφασίστηκαν στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο της Χαλκηδόνας (451). Σαν ιεραπόστολος μεταξύ των αραβικών πληθυσμών έφερε στο χριστιανισμό πολλούς Άραβες. Καταπολέμησε τις αιρέσεις των Νεστοριανών, των Μονοφυσιτών και των Μανιχαίων.

Ήθη και έθιμα/ λαϊκές παραδόσεις

Σύμφωνα με τη λαϊκή παράδοση ο Άγιος Ευθύμιος βοηθάει στην τεκνοποίηση, θεωρείται θεραπευτής της στειρότητας στα ζευγάρια και προστάτης των εγκύων γυναικών και των μωρών παιδιών. Οι στείρες γυναίκες των βλαχόφωνων της Πίνδου ζύμωναν πίτες την ημέρα της γιορτής του και τις μοίραζαν σε αγόρια για να αποκτήσουν και αυτές παιδιά. Από την παραμονή της γιορτής οι νοικοκυρές αγροτικών επίσης περιοχών ετοίμαζαν μια κουλούρα από καλαμποκίσιο αλεύρι, τη *μπομπότα*. Ανήμερα της γιορτής την πήγαιναν στην εκκλησία και αφού τη διάβαζε ο παπάς την έπαιρναν πάλι και την έδιναν μπουκιά- μπουκιά να τη φάνε τα ζώα του σπιτιού για να έχουν προκοπή.

Πολύ γνωστός είναι ο μύθος που αναφέρεται στον Άγιο Ευθύμιο και τους Αγίους Αντώνιο και Αθανάσιο: οι τρεις Άγιοι πήγαιναν κάπου, εντωμεταξύ ο Άγιος Ευθύμιος ήταν σπανός γι' αυτό και οι άλλοι δυο δεν τον ήθελαν μαζί τους. Κάποτε σ' ένα ταξίδι τους στην έρημο σηκώθηκαν οι δυο πρωί - πρωί και έφυγαν αφού προηγουμένως έκοψαν τα κεφάλια των δυο ζώων του Αγίου Ευθυμίου. Για να τους προλάβει τότε αυτός πάνω στη βία του, κόλλησε το κεφάλι του γαϊδάρου στο

μουλάρι, γι' αυτό από τότε το μουλάρι έχει αντιά γαιδάρου. Επειδή δε ήξερε την αιτία που δεν τον ήθελαν, όταν τους έφτασε έπιασε με τα δυο του χέρια το πρόσωπο του και αμέσως φύτρωσε μια γενειάδα που ακούμπησε στη γη.

5. Γιορτή των Τριών Ιεραρχών - Μεγάλου Βασιλείου, Γρηγορίου του Θεολόγου και Ιωάννου του Χρυσοστόμου (30 Ιανουαρίου)

Αποκαλούνται και Τριανταρχόντοι ή Γεραρχόντοι. Η Ορθόδοξη Εκκλησία τους κατατάσσει δεύτερους στην ιεραρχία μετά τους Αποστόλους, για την μεγάλη τους συμβολή στην καθιέρωση και την εξύψωση της χριστιανικής θρησκείας. Υπήρξαν σπουδαίοι ποιητές, φιλόσοφοι, πολυγραφότατοι συγγραφείς. Γιορτάζονται από τη νεολαία, καθώς θεωρείται ότι είναι οι Προστάτες της παιδείας και των γραμμάτων. .

6. Παροιμίες για το μήνα Ιανουάριο

- Χαρά στα Φώτα τα στεγνά/ και τη Λαμπρή βρεγμένη
- Του Γινάρη του φεγγάρι/ παρά λίγου νάνι μέρα
- Το Γενάρη μήνα αν θες να ζεσταθείς/ πίνε, τρώγε, τρέχα κι έπειτα να κοιμηθείς
- Γενάρης μήνας πλάκωσε/ κοντά το καλοκαίρι.
- Κότα, χήνα το Γενάρη/ και παπί τον Αλωνάρη
- Μήνας που 'χει -ρο/ το κρασί δεν θέλει νερό
- Τις νύχτες του Γενάρη/ οι γάτες τις γλεντάνε
- Ούτε Γενάρη δίχως ήλιο/ ούτε κορίτσι δίχως φίλο
- Απ' τον Γενάρη ως τη Λαμπρή/ δεν έχει σχόλη και γιορτή

Βιβλιογραφία:

1. *Αγρόκτημα*: περ. (ένθετο), εφ. Ελεύθερος Τύπος, 04/01/ 2006
2. Α. Κυριακίδου-Νέστορος: *Οι δώδεκα μήνες-Τα λαογραφικά*, Θεσσαλονίκη 1986
3. Σ. Μολινού : *Τα λαογραφικά του δωδεκάμηνου*, Αθήνα 1993
4. Δ.Γρ.Καμπούρογλου: *Ιστορία των Αθηνών*, Αθήναι 1889).
5. Ν. Πολίτη: *Παροιμίες* .Α 227
6. Φ. Βρετάκου: *Οι δώδεκα μήνες του έτους και αι κυριώτεροι εορταί των*

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

Ο μήνας Φεβρουάριος ή Φλεβάρης

Γενικά:

1. Γύρω από την ονομασία του Φεβρουαρίου:

2. Αποκριές

Αρχαία Καταγωγή

3. Αποκριές και παράδοση

Η Καθαρή Δευτέρα

4. Γύρω από το φαγητό της Αποκριάς

5. Έθιμα της Αποκριάς και της Καθαράς Δευτέρας

α) Οι καλόγεροι της αποκριάς

β) Η κουνουμιά

γ) οι αποκριάτικοι χοροί

δ) Το έθιμο του *Γέρου*

ε) Το μπουρανί

στ) Το κάψιμο του Καρνάβαλου

6. Τα Ψυχασάββατα

Βιβλιογραφία:

Γ. Μέγας: Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας

Β. Λαμνάτος: Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας

7. Οι γιορτές των Αγίων του Φεβρουαρίου:

α) Ο Άγιος Τρύφωνας (1 Φεβρουαρίου)

Βιογραφικά

1. Ο άγιος Τρύφωνας ο προστάτης των αμπελιών

2. Κουρμπάνι

β) Η Υπαπαντή (2 Φεβρουαρίου)

γ) Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος (3 Φεβρουαρίου)

Βιογραφικά

δ) Ο Άγιος Μάρτυρας Χαράλαμπος, ή Άγιος Χαραλάμπης (10 Φεβρουαρίου)

Η ζωή και τα θαύματα του Αγίου Χαραλάμπη

1. Το πανηγύρι του ταύρου στην Αγία Παρασκευή Λέσβου

ε) Ο Άγιος Κασσιανός (29 Φεβρουαρίου)

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

Ο μήνας Φεβρουάριος ή Φλεβάρης

Γενικά:

1. Γύρω από την ονομασία του Φεβρουαρίου

Ο Φεβρουάριος είναι ο δεύτερος μήνας του έτους κατά το Γρηγοριανό Ημερολόγιο. Έχει 28 ημέρες, ενώ όταν το έτος είναι δίσεκτο έχει 29. Το όνομα του προέρχεται από το λατινικό *Februarius*, που σήμαινε το μήνα των καθαρμών. Οι Ρωμαίοι έδωσαν το όνομα *Februarius* σ' αυτό το μήνα από τη Φεβρούα τη θεά που επέβλεπε στους καθαρμούς και τους εξαγνισμούς και το Φέβρουο το θεό των νεκρών, επειδή ήταν ο τελευταίος μήνας του Ρωμαϊκού έτους και επομένως «διαβατήριος» και αποκαθαρτικός. Παρετυμολογήθηκε λόγω των πολλών βροχών του και ονομάστηκε από το λαό Φλεβάρης, επειδή ανοίγει «τις φλέβες του» και γεμίζει τον κόσμο νερά. Ο Φεβρουάριος είναι για όλους τους ελληνικούς τόπους ο μήνας ο Κουτσός, ο Κούντουρος και Κούτσουρος, δηλαδή, με κομμένη ουρά, όπως τον λένε στον Πόντο. Ο Κουτσούκης, ή Μικρός ή Κούτσουλος, όπως τον λένε στην Κύπρο, και φυσικά ο Κουτσοφλέβαρος. Είναι επίσης ο μήνας με τον πιο άστατο καιρό, όπως και ο Μάρτης:

**Ο Φλεβάρης και αν φλεβίσει, καλοκαίρι θα μυρίσει
μα αν τύχει και θυμώσει, μες στο χιόνι θα μας χώσει.**

Για τον άστατο καιρό του, ο Φλεβάρης ονομάζεται και Μεθυσμένος, γιατί δεν ξέρει τι κάνει. Για τους αγρότες είναι ο μήνας των αμπελιών, τότε γίνεται το κλάδεμα, το καθάρισμα και το τσάπισμα τους. Ακόμη τότε τα φυτεύουν εκτός κι αν είναι δίσεκτος ο χρόνος. Γι' αυτό του το περιεχόμενο ο Φλεβάρης ονομάζεται σε ορισμένα μέρη, όπου είναι βέβαια ανεπτυγμένη η αμπελουργία και Κλαδευτής. Ο Φεβρουάριος καθώς μαζεύει μέρα με τη μέρα ο καιρός, φέρνει τις τελευταίες Αποκριές με την Καθαρή Δευτέρα ή Καθαροδευτέρα.

Στις γιορτές του Φεβρουαρίου εκτός απ' αυτές του κύκλου του Τριωδίου (αποκριές) υπάρχουν τρεις γιορτές που είναι γνωστές μ' ένα κοινό όνομα, λέγονται *Συμόγιορτα*, και είναι οι εξής: του Αγίου Τρύφωνα (1 Φεβρουαρίου), της Υπαπαντής (2 Φεβρουαρίου) και του Αγίου Συμεών (3 Φεβρουαρίου). Σημαντικές γιορτές, επίσης, του Φεβρουαρίου είναι του Αγίου Χαραλάμπη (10 Φεβρουαρίου) και του Αγίου Κασσιανού (29 Φεβρουαρίου).

2. Αποκριές

Αρχαία Καταγωγή

Παρότι θρησκευολογικές έρευνες και μελέτες των τελευταίων αιώνων έχουν αποδείξει ότι η διαμόρφωση του Χριστιανικού εορτολογίου βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στις γιορτές των αρχαιότερων θρησκειών, υπάρχει μια γιορτή που άντεξε στο χρόνο και διατηρείται αναλλοίωτη από τις αρχαίες εποχές. Οι αποκριές παραμένουν η μόνη μη θρησκευτική γιορτή στη σύγχρονη Ελλάδα, αλλά και σε πολλά μέρη του κόσμου. Πρόκειται για ένα πανηγύρι χαράς και αναζωογόνησης. Είναι τρεις εβδομάδες κεφιού και διασκέδασης για τον περισσότερο κόσμο που αφήνει τις έννοιες και τα προβλήματα κατά μέρος. Έχει επικρατήσει να λέγεται πως οι αποκριές αρχίζουν με το άνοιγμα του Τριωδίου και εδώ είναι που έχει επιχειρηθεί ανεπιτυχώς να συνδεθεί η γιορτή με τη θρησκεία, καθώς το Τριώδιο είναι ένα λειτουργικό

θηρσκευτικό βιβλίο, το οποίο περιέχει τις ακολουθίες από την Κυριακή του Τελώνου και Φαρισαίου μέχρι το Μ. Σάββατο. Εκτός, όμως από την επίσημη ετυμολογία της λέξης Τριώδιο (**Τρι** συν **ωδή**), υπάρχει και μια άλλη άποψη που ανάγει το περιεχόμενο της στις Διονυσιακές γιορτές, καθώς εκλαμβάνεται ως παραφθορά των λέξεων **Τράγος και Ωδή** που σημαίνουν ύμνος προς τιμήν των Τράγων - Σατύρων. Οι αποκριές αρχίζουν από την Κυριακή του Τελώνου και Φαρισαίου και τελειώνουν την Κυριακή της Τυρινής ή Τυροφάγου. Η λέξη **αποκριές** ή **απόκρια** ή **αποκρέω** είναι σύνθετη και αποτελείται από το στερητικό **από** και το ουσιαστικό **κρέας**. Σημαίνει δε αποχή από το κρέας, μια κι από την επόμενη ημέρα των αποκριών αρχίζει η μεγάλη περίοδος της νηστείας της Σαρακοστής. Αντίστοιχα και η λέξη **καρναβάλι** σημαίνει το ίδιο καθώς αντλεί την προέλευση της από τις λαμπρές γιορτές της Βενετίας πριν από 500 χρόνια και είναι σύνθεση των Ιταλικών λέξεων: **Carne = κρέας + Jevamen = άρση**.

Οι αποκριές κατάγονται από τα *Ανθεστήρια* και από τα *Μεγάλα Διονύσια*. Πρόκειται για γιορτές που ανήκαν στις σημαντικότερες της αρχαίας Αθήνας προς τιμή του θεού Διόνυσου με εύθυμες λατρευτικές πομπές όπου συμμετείχαν χορευτές και τραγουδιστές, μεταμφιεσμένοι σε Σάτυρους και Κένταυρους καθώς και προσωπίδοφόροι άνδρες και γυναίκες. Τα Ανθεστήρια τελούνταν στην Αθήνα πολύ πριν οι Έλληνες εκστρατεύσουν στην Τροία δύο πανσέληνους μετά το χειμερινό ηλιοστάσιο. Το διάστημα αυτό θεωρούνταν η εποχή που ο Δίας ζευγάρωσε με τη Σεμέλη ή την Περσεφόνη και συνέλαβε το Διόνυσο, καθώς επίσης, και η εποχή που ο Διόνυσος ενώθηκε με την Αριάδνη. Γιορταζόταν, δηλαδή, η σύλληψη του Διόνυσου αλλά και η άνοδος του από τον Κάτω Κόσμο. Είναι η εποχή που το κρασί έχει ωριμάσει κι είναι έτοιμο να το ποιούν, αλλά και να κάνουν τις πρώτες προσφορές καρπών για να έχουν καλή σοδειά. Η ίδια εποχή είναι και η πιο σημαντική γιορτή των νεκρών, όχι μόνο επειδή ανέβηκε από τον Άδη ο Διόνυσος, αλλά και επειδή η Μητέρα Γη μαζί με τους καρπούς που προσέφερε, αγκάλιαζε και τους νεκρούς. Συνδύαζαν λοιπόν τη γιορτή προς τιμήν της ομορφιάς και της καρποφορίας της γης, έπιναν κρασί και γεύονταν κάθε ευχαρίστηση, χαιρετώντας παράλληλα και τους νεκρούς τους. Οι αποκριές απαγορεύτηκαν από τη Χριστιανική εκκλησία ως παγανιστικό έθιμο. Επρόκειτο, όμως, για ένα βαθιά ριζωμένο στη συνείδηση του λαού έθιμο, για αυτό παρά τα αυστηρά μέτρα που πήρε η εκκλησία, επέζησε μέχρι σήμερα, προσαρμοσμένο στις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες. Οι τρεις μέρες των αρχαίων γιορτών έγιναν τρεις εβδομάδες γιορτών σήμερα.

3. Αποκριές και παράδοση

«Οι αποκριές,» κατά τον Γ. Μέγα «όπως παντού, είναι και στην Ελλάδα περίοδος ευθυμίας και διασκεδάσεων. Πριν μπει στο πέλαγος της Μεγάλης Σαρακοστής, ο χριστιανός, που θα νηστεύει και θα πενήσει εφτά ολόκληρες εβδομάδες -ούτε γάμοι, ούτε χοροί και πανηγύρια γίνονται, ούτε φορούν κοσμήματα οι γυναίκες στο διάστημα αυτό- αισθάνεται την ανάγκη να διασκεδάσει, να κάνει κάθε είδους τρέλα. Για αυτό άλλοτε η αρχή του Τριωδίου αναγγελλόταν είτε με πυροβολισμούς είτε με το δημόσιο τελάλη είτε με τα τύμπανα».

Οι αποκριές αρχίζουν με το άνοιγμα του Τριωδίου, το οποίο, όπως προαναφέρθηκε, είναι ένα λειτουργικό θρησκευτικό βιβλίο, που περιέχει τις ακολουθίες από την Κυριακή του Τελώνου και Φαρισαίου μέχρι το Μ. Σάββατο. Οι τρεις πρώτες εβδομάδες αυτού του χρονικού διαστήματος ταυτίζονται με τις αποκριές. Η πρώτη απ' αυτές ξεκινάει ακριβώς από την Κυριακή του Τελώνου, όταν αρχίζουν να σφάζονται οι χοίροι που εκτρέφονται όλη τη χρονιά για αυτό το σκοπό. Λέγεται *Προφωνή* ή *Προφωνέσιμη*, επειδή σε παλιότερα χρόνια κάποιος από ένα μέρος ψηλό

προφωνούσε, δηλαδή διαλαλούσε, ότι αρχίζουν οι αποκριές. Μια βυζαντινή παροιμία αναφέρει σχετικά τα εξής: *προφωνούμαι σοι, πτωχέ, το σακίν σου πώλησον, την εορτή διάβασον*, προτρέπει, δηλαδή, στο φτωχό να εξοικονομήσει τ' απαιτούμενα χρήματα, πουλώντας στην ανάγκη το σακάκι του, για να περάσει κι αυτός τη γιορτή. Μια, όμως, νεότερη της Νάξου συνιστούσε την κλοπή, για να αποκτήσει ακόμα και ο πιο φτωχός τα απαραίτητα χρήματα, προκειμένου να διασκεδάσει αυτή την περίοδο κι αναφέρει: *Προφωνεύγω σε, πτωχέ, κι αν δεν έχεις ν' αγοράσης, κλέψε*. Η συγκεκριμένη εβδομάδα ονομαζόταν και *Αμολλητή* ή *Απολυτή* γιατί τότε: *απολυούνται οι ψυχές των αποθαμένων και βγαίνουν στον απάνω κόσμο*.

Η δεύτερη εβδομάδα αρχίζει με την Κυριακή του Ασώτου και φτάνει μέχρι την Κυριακή της Κρεωφάγου ονομάζεται δε *Κρεατινή* ή *Ολόκριγια*, ή *Άρτσι-Βούρτσι* γιατί επιτρέπεται να τρώει κανείς ότι θέλει. Η πιο σημαντική ημέρα της έχει επικρατήσει να θεωρείται ή Πέμπτη, που ονομάζεται *Τσικνοπέφτη* επειδή ακόμη και ο πιο φτωχός *θα τσικνώσει τη γωνιά του*. Παλαιότερα συνηθιζόταν να μαζεύονται πολλές οικογένειες σ' ένα συγγενικό τους σπίτι, στο οποίο μαγείρευαν, έτρωγαν και γλεντούσαν όλοι μαζί. Μετά μεταμφιέζονταν και σχημάτιζαν μια γαμήλια τελετή στην οποία, εκτός από τον γαμπρό και τη νύφη, συμμετείχε η γριά προξενήτρα, ο γέροντας-νονός και ο *σταχτιάρης*, ένας φουστανελλοφόρος με πολλά κουδούνια κρεμασμένα στη ζώνη του, στην οποία υπήρχε και ένα σακούλι γεμάτο στάχτη, με το οποίο, αν χρειαζόταν, προστάτευε τη νύφη και το γαμπρό. Η πομπή κατέληγε στην πλατεία του χωριού, όπου τελείτο με τρόπο κωμικό η τελετή του γάμου. Το όνομα των μεταμφιεσμένων ήταν διαφορετικό σε κάθε τόπο, έτσι έχουμε ονομασίες όπως: *Κουδουνάτοι, Γενίτσαροι, Κοκούγεροι, Καμουζέλες, Προσωπεία*, αλλά το πιο συνηθισμένο είναι *Μασκαράδες* και *Καρνάβαλοι*.

Η Τρίτη Εβδομάδα ονομάζεται *Τυρινή* ή *Τυροφάγου*, ξεκινά την Κυριακή της Κρεωφάγου και τελειώνει την Κυριακή της Τυροφάγου, την παραμονή δηλαδή της Καθαράς Δευτέρας. Λέγεται έτσι επειδή κατά τη διάρκεια της καταλύονται τα τυροκομικά αλλά και *Μακαρονού* επειδή τρώγονται και μακαρόνια ή κάθε είδους ζυμαρικά. Ακόμα αποκαλείται και *Τρανή Αποκριά* γιατί αυξάνονται κατά πολύ οι αθυροστομίες των μεταμφιεσμένων, η γενική ευθυμία και γενικά η διασκέδαση.

Η Καθαρή Δευτέρα: Οι γιορτές των αποκριών ολοκληρώνονται την *Κυριακή της Τυρινής* και η επόμενη μέρα, ή *Καθαρή Δευτέρα* αποκαλείται *Πρωτονήστιμη* και *Αρχιδευτέρα*, γιατί είναι η πρώτη ημέρα της Μεγάλης Σαρακοστής. Λέγεται ότι αποκαλείται καθαρή, γιατί απ' το πρωί αυτής της ημέρας, κάθε νοικοκυρά πλένει και καθαρίζει με ζεστό σταχτόνερο όλα τα μαγειρικά της σκεύη.

4. Γύρω από το φαγητό της αποκριάς

Ιδιαίτερη θέση σε όλη τη διάρκεια των αποκριών έχει το φαγητό, καθώς όλα προετοιμάζονται ενόψει της μεγάλης νηστείας της Σαρακοστής, που θα ακολουθήσει προκειμένου να φτάσουμε στο Πάσχα. Έτσι, τα φαγητά το βράδυ της Τυρινής Κυριακής είναι μακαρόνια, αυγά, τυρόπιτες, γαλατόπιτες και ένα είδος ζωμού που το σε ορισμένες περιοχές το ονομάζουν *τυροζούμι*. Παρασκευάζεται μόνο αυτή την ημέρα από άγρια λάχανα, καυκαλήθρες, παπαρούνες κ.λ.π. στα οποία προσθέτουν μικρά κομμάτια από τυρί μυζήθρα. Όλα μαζί στη συνέχεια βράζουν. Αυτό το φαγητό συνοδεύεται με καθορισμένα έθιμα, τα οποία είναι διαφορετικά σε κάθε περιοχή. Στην Αρκαδία, το βράδυ της Κυριακής της αποκριάς οι οικογένειες επισκέπτονται το μεγαλύτερο σε ηλικία συγγενή τους. Το πρώτο φαγητό που τοποθετούν στο τραπέζι είναι το τυροζούμι, κάνουν την προσευχή τους και μετά σηκώνουν το τραπέζι όλοι μαζί, μικροί και μεγάλοι, με τα μικρά τους δάχτυλα. Το σηκώνουν και το αφήνουν τρεις φορές στη θέση του λέγοντας και κάθε φορά:

- Φάγατε;/-Φάγαμε
- Ηπιατε;/-Ηπιαμε
- Χορτάσατε;/-Χορτάσαμε
- Πάντα χορτασμένοι να 'στε.

Σε πολλά μέρη της Ελλάδος το τελευταίο φαγητό της αποκριάς είναι το αυγό, το οποίο το συνοδεύουν με την ευχή «*Με το αυγό το κλείνω, με το αυγό να το ανοίξω*» και εννοούν το Πάσχα. Με αυγό γίνεται κι ο «*Χάσκας*» ή «*Χάσκαρης*» το παιχνίδι που σηματοδοτεί το τέλος του φαγητού. Αυτό το αυγό, που πρέπει να ήταν το τελευταίο, το κρεμούσαν από το ταβάνι και όταν τελείωνε το φαγητό, όπως κάθονταν όλοι γύρω απ' το τραπέζι, το χτυπούσαν με το κεφάλι τους και καθώς αυτό κινιόταν προσπαθούσε να το πιάσει ο καθένας με το στόμα του. Τελικά, μ' αυτό έκλειναν το στόμα τους για τη Σαρακοστή και μ' αυτό πάλι θα τ' ανοίγανε τη Λαμπρή. Στο χωριό *Απόσκεπο* της Καστοριάς καίνε τη κλωστή του χάσκαρη και παρατηρούν μέχρι που θα φτάσει το κάψιμο, γιατί, όπως πιστεύουν, όσο είναι το μήκος της καμένης κλωστής, τόσο θα μεγαλώσουν και τα στάχια τους. Επίσης, στα χωριά της Ξυλίας με τα μακαρόνια που θα απομείνουν, ταΐζουν τις κόττες, για να κάνουν αυγά.

*Τέτοιες μέρες αποκριάς, κατά τον Β. Λαμνάτο, ιδιαίτερα στα κονάκια των τσελιγκάδων, έχεις να ιδείς πολλές ετοιμασίες και να νιώσεις αμέτρητες κι ανείπωτες χαρές. Απ' άκρη, σ' άκρη σ' όλα τα βλαχο-κονάκια ετοιμάζονται λογής-λογής φαγητά: Γαλατόπιτες, τραχανόπιτες, τυρόπιτες, κοτόπουλα ψητά στη γάστρα, αρνιά καπαμά, τυριά, ένα σωρό καλόγευστα και πεντανόστιμα φαγητά. Όλα αυτά γίνονται το απόγευμα ανήμερα της αποκριάς. Αυτή τη μέρα δε γιορτάζουν ποτέ ξέχωρα μόνα τους τα τσοπανοκάλυβα. Σμίγουν δυο, τρία, τέσσερα μαζί, ανάλογα κι αποκριεύουν. Τις Μεγάλες Αποκριές, όπως λένε οι τσελιγκάδες τις αποκριές της Μεγάλης Σαρακοστής για να τις ξεχωρίζουν απ' τις Μικρές Αποκριές του Σαρανταήμερου, ανοίγουν και το **φυλαχτάρι**. Κι αυτό είναι ανέρωτο κρασί, ιδιαίτερα φτιαγμένο, που το φυλάνε σε ξεχωριστό βαρέλι για τ' αποκριάτικο τραπέζι. Αυτό το κρασί το λένε κρασί αποκριάτικο ή μαντρίσιο. Το 'χουν, δηλαδή, για το μαντρί, για τους τσοπάνους και για τους περαστικούς αυτής της μέρας. Γι' αυτό το κρασί οι τσελιγκάδες λένε πως τραγουδάει μοναχό του, πως λέει πολλά κι ωραία τραγούδια:*

**Αγγέλω μ' κραίν' η μάνα σου
δεν ξέρω τι σε θέλει.
Σε θέλ' Αγγέλω μ' για νερό
να πας στα παλικάρια.
Τα παλικάρια κι αν διψούν
στη βρύσ' να παν' να πιούνε
κι εγώ θα πάω για κέντισμα
με τ' άλλα τα κορίτσια.**

Αυτό το κρασί, το *φυλαχτάρι* που αναφέρει ο Β. Λαμνάτος, το κρατούσαν φυλαγμένο σε κλειστό, χωριστό βαρέλι, για να το πρωτοανοίξουν την επίσημη αυτή μέρα της αποκριάς, παρόμοια όπως στα Πιθοίγια, την τελετή του ανοίγματος των πιθαριών του νέου οίνου στην αρχαία Ελλάδα στη διάρκεια των Ανθεστηρίων προς τιμήν του θεού Διονύσου.

Ιδιαίτερο είναι το φαγητό αλλά και η σημασία διαφόρων παρασκευασμάτων της Καθαρής Δευτέρας: α) *Αρμυροκουλούρα*. Για την παρασκευή της πρέπει να τηρηθούν απαραίτητα οι παρακάτω κανόνες: Το αλεύρι πρέπει να είναι κλεμμένο από τρία σπίτια που δεν έχουν πίκρες ή που δεν έχουν τελέσει δεύτερο γάμο. Το ζύμωμα της πρέπει να γίνει από κορίτσι παρθένο, το οποίο ρίχνει το αλάτι στην αρμυροκουλούρα ανάποδα, δηλαδή με τα χέρια του πίσω από την πλάτη. Το ίδιο κορίτσι πρέπει να παρασκευάσει τρεις κουλούρες τις οποίες ψήνουν στα κάρβουνα και παίρνουν από

κάθε κουλούρα μια μπουκουνιά -μπουκιά . Απ' αυτές τις μπουκιές τη μια θα τη φάνε, την άλλη θα την αφήσουν στην ταράτσα του σπιτιού και την άλλη θα την βάλουν κάτω από το μαξιλάρι. Στο όνειρο εκείνης της βραδιάς, αν ονειρευτούν τα κορίτσια ένα νέο που κρατάει μια μικρή πήλινη στάμνα, η οποία είναι καπνισμένη από τη φωτιά, τότε ο άνδρας τους θα είναι χήρος. β) Σαρακοστοκουλούρα. Είναι κουλούρα με προζύμι που ζυμώνουν με τα μακαρόνια της αποκριάς. Την αφήνουν κάτω, σε μια γωνιά και το πρωί της Καθαράς Δευτέρας, μόλις ξυπνήσουν, την κυλάνε στο πάτωμα. Αν κυλήσει δεξιά, τότε το μέλλον θα είναι ευνοϊκό, αν όμως, κυλήσει αριστερά, τότε τα εισοδήματα τους θα είναι ελάχιστα.

Βιβλιογραφία:

Β. Λαμνάτος: *Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας*

Γ. Μέγας: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

5. Έθιμα της Αποκριάς και της Καθαράς Δευτέρας

Όλες τις μέρες της τρίτης εβδομάδας της αποκριάς, κι ιδιαίτερα της τελευταίας Κυριακής της, φίλοι και συγγενείς αφήνουν κατά μέρος τις καθημερινές έγνοιες και στήνουν πολυήμερα γλέντια. Ντύνονται μασκαράδες και κατά ομάδες πηγαίνουν σε διάφορα σπίτια για να γελάσουν με την ψυχή τους. Αυτή την περίοδο όλα επιτρέπονται, όλη η ένταση του χρόνου βγαίνει μέσα από το γλεντοκόπι. Η γενική ιδέα που χαρακτήριζε πάντοτε όλες αυτές τις δραστηριότητες ήταν η ανατροπή της κατεστημένης τάξης πραγμάτων, η πρόκληση των αξιών και της ιεραρχίας, η υπέρβαση των ορίων και των νόμων. Άλλωστε, για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα την όλη οργάνωση των γιορτών είχε ο λαός, ο οποίος έπαιρνε στα χέρια του την εξουσία. Σε πολλές απ' αυτές τις δραστηριότητες μπορούμε να διακρίνουμε πως διατηρείται αισθητά ένα τελετουργικό στοιχείο, το οποίο τις συνδέει αναπόσπαστα με την αρχαία τους καταγωγή. Καταρχήν η πομπή του Καρνάβαλου, που αποτελεί και το κορύφωμα των αποκριών, σχετίζεται άμεσα με την πομπή που γινόταν στις Διονυσιακές γιορτές. Στις περισσότερες περιοχές ο Καρνάβαλος βρίσκεται στην κορυφή της πομπής, επάνω σε ένα διακοσμημένο όχημα, περιστοιχισμένο από νέους που τότε βρίζουν και πειράζουν τον κόσμο και τότε προσφέρουν δώρα, ως απεικόνιση του θεού Διόνυσου και της πομπής των αρχαίων Αθηναίων. Μάλιστα, σε κάποιες περιοχές είναι τοποθετημένος πάνω σε πλοίο, κάτι που μας πηγαίνει πίσω στην αρχαία αντίληψη ότι ο Διόνυσος, ως σύμβολο της ζωής, αναγεννάται την Άνοιξη και επιστρέφει από τη θάλασσα μετά το θάνατο του κατά την περίοδο του χειμώνα. Σύμφωνα μ' άλλες απόψεις, η πομπή προχωράει με σκοπό να θυσιάσει το θεό Διόνυσο για τη σωτηρία του κόσμου και γι' αυτό ο Καρνάβαλος παραδίδεται στην πυρά και σηματοδοτεί το τέλος των γιορτών. Τα απομεινάρια αυτών των αρχαίων τελετουργικών εθίμων τα συναντούμε έξω από τα αστικά κέντρα. Οι αγρότες κυρίως, αντιλαμβάνονται την αλλαγή της εποχής και συνδέουν τις γιορτές με την Άνοιξη και την εξασφάλιση της σοδειάς. Είναι σαν να εξορκίζουν με τις γιορτές τα κακά του Χειμώνα και να καλωσορίζουν Άνοιξη.

α) Οι καλόγεροι της αποκριάς

Ένα από τα πιο παραδοσιακά τελετουργικά δρώμενα της αποκριάς είναι το έθιμο των «καλογέρων». Το συναντούμε στη Θράκη αλλά και σε άλλα μέρη της Ελλάδος, ακόμη και σήμερα, με κάποιες παραλλαγές κι απλοποιήσεις και με διαφορετικές ονομασίες όπως: ο *κούκερος*, ο *χούχουτος*, ο *σταχτάς*, ο *Μπέης* ή *Κιοπέκμπεης*, οι *πιτεράδες*, κ.λ.π. Για πρωταγωνιστές έχει δύο μοναχούς που έχουν τυλίξει το σώμα τους με δέρμα ελαφιού και τα πόδια τους με δέρμα τράγου, έχουν κρεμάσει κουδούνια στη ζώνη τους και έχουν καλύψει το κεφάλι και το πρόσωπο τους μ' ένα κάλυμμα φτιαγμένο από δέρμα λύκου ή αλεπούς. Μαζί τους είναι μια γριά πολύ

άσχημη, ντυμένη με κουρέλια, η οποία κρατάει ένα καλάθι που έχει μέσα ένα κομμάτι ξύλο, συμβολίζοντας ένα νεογέννητο μωρό. Επίσης, δύο ανύπαντροι άντρες ντύνονται με τα παραδοσιακά νυφικά ρούχα και παριστάνουν δύο νύφες, ενώ την παρέα συμπληρώνουν δύο βρωμιάρηδες τσιγγάνοι με αστεία ρούχα. Για την παράσταση επιστρατεύονται και δύο αστυνομικοί, οι οποίοι τους δένουν όλους με μια αλυσίδα και τους περιφέρουν στο χωριό. Όλη η κουστωδία καταλήγει στο τέλος στην πλατεία, μπροστά στην εκκλησία. Εκεί αρχίζει ουσιαστικά το τελετουργικό δράμα. Ένας από τους μοναχούς ορμάει ξαφνικά και αρπάζει τη μια νύφη, οπότε ακολουθεί μια παρωδία γαμήλιας τελετής, στην οποία ο δεύτερος μοναχός είναι κουμπάρος. Μετά το γάμο και δίχως κανένα προφανή λόγο ο κουμπάρος επιτίθεται στο γαμπρό και τον σκοτώνει. Η νύφη αρχίζει να κλαίει με λυγμούς και τότε ο δολοφόνος μετανοεί και προσπαθεί να επαναφέρει το γαμπρό στη ζωή. Μόνο όταν όλοι μαζί επιχειρούν να τον αναστήσουν, τότε εκείνος επανέρχεται ζωντανός. Η όλη αναπαράσταση θυμίζει Διόνυσο, λαμβάνοντας υπόψη και το γεγονός πως η Θράκη θεωρείται η πλέον πιθανή πατρίδα του. Το καλάθι της γριάς συνδέεται με το λίκνο του Διονύσου, που χρησιμεύει ως κόσκινο και ως κούνια. Ένα από τα πολλά ονόματα του θεού ήταν *Λικνίτης*. Συνεπώς, σε αυτό το συμβολισμό δεν εμφανίζεται ως θεός της βλάστησης και της γονιμότητας. Ο θάνατος και η ανάσταση του γαμπρού μας παραπέμπουν, επίσης, στο θάνατο του Διόνυσου το Χειμώνα και στην ανάσταση του την Άνοιξη.

β) Η κουνουμιά

Η *κουνουμιά* τελείται στο χωριό Ορτάκιο, που βρίσκεται δυτικά της Αδριανούπολης. Τη Δευτέρα της Τυρινής ο *Μπέης*, η βασική φιγούρα του εθίμου, περιδιαβαίνει πάνω σε μια δίτροχη άμαξα, έχοντας στα πόδια την *Κουνουμιά*, δηλαδή την οικονομία που είναι μια μεγάλη πίτα, αλειμμένη με αυγά. Στη μέση της έχει ένα όρθιο πράσο, - το οποίο αναπαριστά έναν φαλλό, με πολλούς καρπούς, μήλα, πορτοκάλια καθώς και γλυκίσματα γύρω του ως σύμβολα γονιμότητας, αφθονίας και ευτυχίας. Όπως παρατηρεί ο Μ. Nilson: « *Σχετικά με τα δρώμενα που περιέχουν φαλλό, για τον πρωτόγονο άνθρωπο, η γονιμότητα είναι μια και αυτή ιφίσταται σε όλη τη φύση. Ο σπόρος αποτίθεται στη γη όπως στο μητρικό κόλπο και το σπαρτό εξέρχεται από τη γη, όπως εξέρχεται το παιδί από την κοιλιά της μητέρας του. Η πράξη η οποία εδώ προκαλεί γονιμότητα, πρέπει σύμφωνα με τη λαϊκή πίστη, να προκαλέσει και εκεί γονιμότητα. Από την εξομοίωση αυτή της ανθρώπινης ζωής και των σπαρμένων αγρών, προέρχεται η λατρεία του φαλλού στην αρχαία Ελλάδα, καθώς και σ' άλλες χώρες.*»

γ) οι αποκριάτικοι χοροί

Οι χοροί κατά τη διάρκεια των ημερών της αποκριάς συμβόλιζαν τα πνεύματα. Ένα τέτοιο τυπικό είδος χορού είναι το *Γαϊτανάκι*. Έξι άντρες και έξι γυναίκες χορεύουν γύρω από ένα κοντάρι, από την κορυφή του οποίου κρέμονται δώδεκα κορδέλες. Κάθε χορευτής κρατά από μια κορδέλα, ενώ με το χορό πλέκουν τις κορδέλες σε ένα περίτεχνο σχήμα. Για πολλούς το κοντάρι συμβολίζει το γονιμοποιό φαλλό, ενώ το χορό συνοδεύουν φοβεροί θόρυβοι, τύμπανα, καμπάνες, προκειμένου να αφυπνιστούν τα πνεύματα της βλάστησης. Χαρακτηριστικοί είναι και οι χοροί που στήνονται σε διάφορα χωριά το βράδυ της *Κυριακής της Τυρινής*, μετά το τέλος του Εσπερινού στην πλατεία της εκκλησίας ή στην κεντρική πλατεία τους. Το αξιοσημείωτο, εδώ, είναι ότι το χορό σε πολλές περιπτώσεις τον αρχίζει ο παπάς. Έτσι, *σέρνει το χορό του κύρ-Βοριά* ο παπάς στο προαύλιο της Παναγίας της Κόχης τον οποίο συνεχίζουν στο σπίτι του και μετά σε όλα τα σπίτια με στόχο να μετριάσουν τον Βοριά.

δ) Το έθιμο του Γέρον

Ένα άλλο δρώμενο που περιλαμβάνει και χορό τελείται στη Σκύρο και ονομάζεται το έθιμο του *Γέρου*. Ένας νεαρός άντρας φοράει ανάποδα μια μαλλιαρή μαύρη κάπα, ενώ το πρόσωπο του καλύπτεται με μια μάσκα φτιαγμένη από δέρμα τράγου. Είναι περιτυλιγμένος με αμέτρητες σειρές κουδουνιών, έχει καμπούρα στην πλάτη, φοράει κάτι περίεργα παπούτσια, τα τροχάδια και κρατάει γκλίτσα. Πρόκειται για το γέρο - βοσκό που έχασε το κοπάδι του και έρχεται κάτω στην πόλη φορώντας τα κουδούνια των χαμένων του ζώων και χορεύοντας μαζί με τη φίλη του *Κορέλλα*, μια γυναίκα που φορά μάσκα πρόβατου. Στο χορό έχει συμπληρωθεί από το 17^ο αιώνα και ο *Φράγκος*, ο Ευρωπαίος, για να προκαλεί γέλιο με τη γελιοποίηση του. Ο *Γέρος* κινείται με ένα ιδιαίτερο ρυθμό, καθώς ο *Φράγκος* φυσά ένα κοχύλι και όλοι οι άνθρωποι σε μια πομπή κινούνται προς το μοναστήρι του Αϊ Γιώργη, κάνοντας τέτοιο θόρυβο που θυμίζουν κοπάδι ζώων.

ε) Το μπουρανί

Ένα από τα πιο γνωστά και δημοφιλή έθιμα της Καθαρής Δευτέρας τελείται στον Τύρναβο της Θεσσαλίας και ονομάζεται *μπουρανί*. Τις πρωινές ώρες, διάφορες ομάδες που ακόμα γιορτάζουν, ανάβουν μια φωτιά στη μέση της πλατείας ή σ' ένα σταυροδρόμι και βράζουν σε μια μεγάλη χύτρα το μπουρανί, το φαγητό της Καθαρής Δευτέρας. Πρόκειται για μια χορτόσουπα που γίνεται χωρίς λάδι, με σπανάκι και λίγο ρύζι, στην οποία ρίχνουν και λίγο ξύδι για να νοστιμίσει. Ενώ το μπουρανί βράζει πάνω στη φωτιά, η συντροφιά συνεχίζει το γλέντι της, πίνοντας και τραγουδώντας διάφορα άσεμνα τραγούδια ή πειράζοντας όποιον διαβάτη τύχει να περνάει από εκεί ή ακόμα πειράζοντας ο ένας τον άλλο. Όταν τελειώσει το μαγείρεμα του μπουρανιού, το παίρνει η συντροφιά και πηγαίνει στην εξοχή όπου συνεχίζουν με αμείωτο κέφι το γλέντι τους. Παλαιότερα, όταν επέστρεφαν από την εξοχή, έρχιζαν κάποιο άτομο από την παρέα τους *Βασιλιά* και του έβαφαν το πρόσωπο μαύρο, του τοποθετούσαν στο κεφάλι ένα φέσι και με σοβαρότητα άρχιζε να δικάζει και να επιβάλλει πρόστιμα. Μετά τον έβαζαν ανάποδα πάνω σ' ένα γάιδαρο, του έδιναν να κρατάει την ουρά του και τον περιέφεραν στην πόλη με διάφορες άσεμνες πράξεις και λόγια κρατώντας στα χέρια τους φαλλούς πήλινους, ξύλινους ή από καρότα. Τελικά, το βράδυ μετέφεραν το *Βασιλιά* σε κάποιο λάκκο με νερό, όπου και τον έριχναν μέσα.

Στ) Το κάψιμο του Καρνάβαλου

Το έθιμο που σηματοδοτεί το τέλος της αποκριάς, της γενικής ευθυμίας και του ξεφαντώματος είναι η κηδεία ή το κάψιμο του Καρνάβαλου. Στο χωριό Λευκόγεια της Κρήτης το απόγευμα της Καθαρής Δευτέρας γίνεται η κηδεία του Καρνάβαλου. Αφού μουτζουρώσουν όλοι οι κάτοικοι τα πρόσωπα τους, πηγαίνουν στην πλατεία του χωριού κι ένας απ' αυτούς ξαπλώνει επάνω σε μια σανίδα και παριστάνει το νεκρό. Τον κηδεύει η Σαρακοστή, που την παριστάνει ένας άνδρας ντυμένος γυναίκα, ψηλός κι αδύνατος. Ταυτόχρονα χτυπάνε πένθιμα οι καμπάνες της εκκλησίας, παιδιά μουτζουρωμένα κρατάνε τα στεφάνια, ενώ παρίστανται και οι συγγενείς του, που είναι οι μασκαράδες, όλοι μαζί εντωμεταξύ μοιρολογούν και λένε: ***Ελάτε και στο ξόδι του, κάμετε το σταυρό σας έως τα χτες γλεντάγατε με τούτον στο πλευρό σας κλπ.*** Ταυτόχρονα το άτομο που παριστάνει τον παπά ψάλλει τα παρακάτω: ***Εμείς ετούτον κλαίομεν, εμάς ποιος θα μας κλάψει; Όπου το σκορδοκρέμμυδο τ' άντερα θα μας κάψει.*** Μετά η πομπή γυρίζει όλο το χωριό και καταλήγει στον περίβολο της εκκλησίας, όπου τελειώνει και η παράσταση.

6. Τα Ψυχοσάββατα

Δεν είναι τυχαίο που κατά την περίοδο της γενικής ευθυμίας και της διασκέδασης της αποκριάς, υπάρχουν ορισμένες μέρες αφιερωμένες στους νεκρούς. Είναι τα Σάββατα της Κρεατινής, της Τυρινής και της πρώτης εβδομάδας της Σαρακοστής, τα οποία

είναι γνωστά με την ονομασία *Ψυχοσάββατα*. Εάν θεωρήσουμε τα Ανθεστήρια ως την αντίστοιχη γιορτή της αποκριάς στην αρχαιότητα δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει πως ήταν και γιορτή των νεκρών, καθώς η γη μπορεί να δέχεται στην αγκαλιά της το νεκρό, είναι όμως και η μήτρα απ' την οποία προέρχεται κάθε μορφή ζωής. Μάλιστα πολλοί υποστηρίζουν πως οι χοροί για την επίκληση των πνευμάτων συνδέονται στενά και με τις ψυχές των νεκρών, οι οποίες πιστεύεται ότι επιστρέφουν σ' αυτόν τον κόσμο από την πρώτη εβδομάδα των αποκριών. Για το λόγο αυτό υπάρχουν πολλές τελετές προκειμένου για τη συγχώρεση τους και την ανάπαυση τους στον άλλον κόσμο. Αυτές τις μέρες παρασκευάζουν σε κάθε σπίτι κόλλυβα, χυλό, χαλβά ή φαγητό και τα μοιράζουν «για να σχωρεθούν τα πεθαμένα» ή επισκέπτονται τους τάφους των νεκρών τους, πάνω στους οποίους τοποθετούν όλα αυτά ως προσφορά στο νεκρό τους. Σε μερικούς τόπους προσφορές στους νεκρούς γίνονται και την Κυριακή της Τυροφάγου. Έτσι, στο Κηπουργίο της Δ. Μακεδονίας κάθε οικογένεια φέρνει στην εκκλησία πίτα, σιτάρι, κρασί, τυρί κ.α. τα οποία μετά τη λειτουργία πηγαίνουν και τα τοποθετούν πάνω στους τάφους, ύστερα τα μοιράζουν και τα τρώνε. Πρόκειται για πανάρχαιες συνήθειες. Στα ανθεστήρια κάποτε παρασκεύαζαν την *πανσπερμία*, ένα χυλό από είδη οσπρίων, απ' την οποία απαγορευόταν να φάει κάποιος, καθώς ήταν μόνο για τους νεκρούς. Την ίδια εποχή στη Βοιωτία γιορταζόταν τα Αγριώνια, γιορτή του Διονύσου αφιερωμένη στους νεκρούς. Σήμερα, στη διάρκεια ενός επιμνημόσυνου δείπνου προσφέρεται η *μακαρία*, για να μακαρίσουν, δηλαδή, να ευχηθούν οι ζωντανοί τους νεκρούς.

Στο Πήλιο, σε κάποια χωριά, λένε: «**Ανάθεμα που δούλευε τα τρία τα Σάββατα,/ το Κρεατινό, το Τυρινό, τ' αγίου Θεοδώρου!**» Πρόκειται για τα τρία Σάββατα που θεωρούνται «*Ψυχοσάββατα*», όπως προαναφέρθηκε. Ο Γ. Μέγας γράφει σχετικά: «*Είναι κοινή πίστη, ότι από την πρώτη εβδομάδα της Αποκριάς οι ψυχαί των αποθαμένων απολύονται και βγαίνουν στον Απάνω κόσμο. Γι' αυτό, όταν την προφωνέσιμη εβδομάδα σφάζουν το χοίρο με τον πρώτο μεζέ που θα φάγουν και το πρώτο κρασί που θα πιούν λένουν «Θεός σχωρέσει τις ψυχές». Σε μερικούς μάλιστα τόπους, όπως στις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας, την Τσικνοπέφτην έβραζαν πλάφι με κρέας και το εμοίραζαν στους πτωχούς για τους πεθαμένους*». Την ιερότητα των ημερών αυτών τη δείχνει και η αποχή των γυναικών από κάθε εργασία, η συνήθεια να μη λούζονται τα Ψυχοσάββατα και άλλες τέτοιου είδους απαγορεύσεις. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και μερικές συνήθειες των Ψυχοσαββάτων, που φέρνουν στη μνήμη παμπάλαια παιχνίδια και αγώνες προς τιμή των νεκρών. Για παράδειγμα στην Πυλία τα δύο Σάββατα, το Κρεατινό και το Τυρινό, μαζευόταν στ' αλώνια και παίζανε τις αμάδες. Μετά πετάγανε και το λιθάρι.

Τέλος, σε καιρό, όπου τα πνεύματα εμφανίζονται και πλησιάζουν τον άνθρωπο, φυσικό είναι να θέλει αυτός να μάθει από εκείνα το μέλλον. Στην ιερότητα και τη δύναμη, που ο άνθρωπος του λαού αποδίδει στις νεκρικές προσφορές, οφείλεται και η συνήθεια να μαντεύονται τα κορίτσια με το μακαρόνι της Τυρινής, καθώς και οι άλλες μαντικές συνήθειες των Ψυχοσαββάτων. Ο Β. Λαμνάτος αναφέρει σχετικά με αντίστοιχα «μαντικά έθιμα» των ημερών: «*Το βράδυ της Τυρινής, όταν στρωθεί το τραπέζι με τα φαγητά, τις πίτες, τ' ανοιχτάρι κι όλα τ' άλλα, στρογγυλοκάθεται στην τάβλα ολάκερο το βλαχοσόι. Εύχονται οι γεροντότεροι «χρόνια πολλά και καλή Σαρακοστή» ή «καλή Λαμπρή να μας εύρει» κι αρχίζουν όλοι μαζί να τρώνε. Αυτή, ακριβώς την ώρα που ανταλλάσσονται οι ευχές, οι λεύτερες κοπέλες κλέβουν την πρώτη τους μπουκιά, χωρίς να τις ιδεί κανένα μάτι, για να τη βάλουν τη νύχτα που θα κοιμηθούν κάτω απ' το προσκέφαλο τους. Ο άνδρας που θα ιδούν στον ύπνο τους εκείνο το βράδυ, πιστεύουν πως θα γίνει και το μελλοντικό τους ταίρι. Άλλες πάλι, το ίδιο βράδυ τρώνε την αρμυροκουλούρα, που ζύμωσαν την ημέρα κρυφά απ' τους*

τσελιγκάδες, βάζοντας μέσα μπόλικο αλάτι για να φέρει δίψα τη νύχτα. Έτσι έφευγαν κι έπεφταν για ύπνο, περιμένοντας να ιδούν στ' όνειρο τους ποιος θα τους έδινε νερό. Αυτόν πίστευαν πως θα τον έπαιρναν κι άντρα τους. Κι ακόμη, όποιος ή όποια φτερνιστεί κατά την ώρα του φαγητού τ' αποκριάτικο βράδυ, θα φορέσει άσπρα τη Λαμπρή. Τ' άσπρα εδώ για την κοπέλα σημαίνουν νυφιάτικο φόρεμα.»

Βιβλιογραφία:

Γ. Μέγας: Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας

Β. Λαμνάτος: Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας

7. Οι γιορτές των Αγίων του Φεβρουαρίου

α) Ο Άγιος Τρύφωνας (1 Φεβρουαρίου)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Τρύφωνας καταγόταν από τη Λάμψακο της Φρυγίας. Έζησε στα χρόνια των αυτοκρατόρων Γορδιανού (238 -244), Φιλίππου (244-249) και Δεκίου (249-251). Προερχόταν από φτωχή οικογένεια, από παιδί, όμως, μελετούσε την Αγία Γραφή, και έτσι, σιγά-σιγά χάρη στη φιλομάθεια του, κατόρθωσε όχι μόνο να διδαχθεί ο ίδιος, αλλά και να διδάσκει τις αιώνιες αλήθειες της πίστης του. Γρήγορα άρχισε να θαυματοουργεί, θεράπευε κάθε ασθένεια, αλλά και εξάγνιζε τις μολυσμένες από τα δαιμόνια ψυχές. Τις θαυματοουργικές ικανότητες του τις πληροφορήθηκε ο αυτοκράτορας Γορδιανός, ο οποίος τον παρακάλεσε να θεραπεύσει την άρρωστη κόρη του. Μετά τη σωτηρία του παιδιού του θέλησε ο Γορδιανός να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του στον Άγιο, προσφέροντας του αξιώματα και χρήματα, τα οποία, όμως, αυτός αρνήθηκε. Όταν έγινε αυτοκράτορας ο Δέκιος, εξαπέλυσε άγριο διωγμό εναντίον των Χριστιανών, κατά τη διάρκεια του οποίου συνελήφθη ο Άγιος και οδηγήθηκε μπροστά στους έπαρχους της Ανατολής. Ο Άγιος ομολόγησε την πίστη του, υποβλήθηκε σε φρικτά βασανιστήρια και στο τέλος αποκεφαλίστηκε καθώς δεν αλλαξοπίστησε. Οι πιστοί πήραν το τίμιο λείψανο του και αφού το τοποθέτησαν σε λάρνακα το έστειλαν στη γενέτειρα του Λάμψακο σύμφωνα με την επιθυμία του.

1. Ο άγιος Τρύφωνας ο προστάτης των αμπελιών

Ο άγιος Τρύφωνας θεωρείται φύλακας των αμπελιών, προστάτης των αγρών, της βλάστησης και της καλλιέργειας, η γιορτή του είναι κατ' εξοχήν αγροτική. Παρότι θεωρείται προστάτης των αμπελουργών, οι συναξαριστές δεν αναφέρουν γεγονότα που να συνδέουν τον Άγιο με το αμπέλι, αυτό βέβαια δεν αναιρεί το γεγονός ότι κατάγονταν από μια περιοχή που ήταν από τους μεγαλύτερους αμπελότοπους της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η θέση της γιορτής του στον ετήσιο κύκλο πρέπει να έπαιξε επίσης ρόλο στην καθιέρωση του ως προστάτη των αμπελουργών. Η γιορτή του συμπίπτει με την περίοδο του κλαδέματος των αμπελιών γι' αυτό και συχνά στις νεότερες αγιογραφίες παρουσιάζεται «νέος, αγένειος, σγουρομάλλης, κρατών κλαδευτήρι». Παρόλο που το αμπέλι κοιμάται, γυμνό από τσαμπιά, άνθη, φύλλα και χλωρούς βλαστούς, ο Φεβρουάριος αποτελεί κρίσιμη καμπή στο βλαστικό του κύκλο. Είναι η χρονική περίοδος κατά την οποία αρχίζει παραδοσιακά η σημαντικότερη ίσως αμπελουργική φροντίδα, το κλάδεμα. Το κλάδεμα είναι τεχνική εργασία για την οποία οι αμπελουργοί δηλώνουν ότι χρειάζεται πείρα, μαστοριά και γνώση του συγκεκριμένου αμπελώνα. Κλαδεύοντας, ο αμπελουργός επεμβαίνει δυναμικά στο αμπέλι του και ρυθμίζει την ποσότητα άρα και την ποιότητα της παραγωγής του, ενώ καθορίζει αναπόφευκτα τη διάρκεια της ζωής αλλά και την υγιεινή κατάσταση των κλημάτων. Πανάρχαιες αντιλήψεις για τη βλάστηση και τη γονιμότητα βρήκαν πιθανότατα στέγη στον εορτασμό του Μεγαλομάρτυρα Τρύφωνα, την πρώτη του Φεβρουαρίου. Οι γεωργοί και ειδικά οι αμπελουργοί προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν την προστασία των θεϊκών δυνάμεων πριν αρχίσουν το κλάδεμα. Όταν

επικράτησε ο Χριστιανισμός τα παλιά λατρευτικά στοιχεία απαγορεύτηκαν, εκείνα όμως επιβίωσαν *κουκουλωμένα* κάτω από το μανδύα της νέας θρησκείας.

Ο Άγιος Τρύφωνας επωμίσθηκε το ρόλο του προστάτη των αμπελουργών κατά κύριο λόγο. Δέχεται όλες τις ευχές, τις επικλήσεις και τις ιδιαίτερες φροντίδες με τις οποίες προσπαθούν να εξασφαλίσουν την καλή χρονιά και την προστασία του αμπελιού από τις καταστροφές, που μπορεί να φέρει μια όψιμη παγωνιά, το χαλάζι, ο άνεμος, η δυνατή ή άκαιρη βροχή, ή κάποια ασθένεια. Δε φαίνεται πάντως τυχαίο το γεγονός ότι και ο βασικός Γάλλος ομόλογος του Αγίου, ο saint Vincent, εορτάζεται στους γαλλικούς αμπελότοπους την ίδια χρονική περίοδο, στις 22 Ιανουαρίου. Γενικά η ένταση της λατρείας του Αγίου επηρεάζεται από την ύπαρξη αμπελώνων καθώς και τη σπουδαιότητα τους για την οικονομία της περιοχής. Συγκέντρωση λατρευτικών παραδόσεων και εθιμικών πρακτικών παρατηρείται στο βορειοελλαδικό χώρο και μάλιστα στις προσφυγικές κοινότητες με τόπο καταγωγής την Ανατολική Ρωμυλία. Η πρώτη του Φεβρουαρίου σηματοδοτεί την αρχή του κλαδέματος το οποίο ακολουθούν διαδοχικές αμπελουργικές φροντίδες. Οι κάτοικοι εδώ τιμούν τον Άγιο κάνουν αγιασμό στην εκκλησία και αρτοκλασία με κόλλυβα για το μνημόσυνο του. Στα κόλλυβα μάλιστα που παρέθεταν οι πρόσφυγες από την Αγχίαλο ζωγράφιζαν παλαιότερα τον Άγιο και σταφύλια. Συνηθίζουν επίσης να διατηρούν από τον τρύγο σταφύλια, κρεμασμένα στα υπόγεια κελάρια οινοποίησης ή στην κληματαριά. Το έχουν σε καλό να αντέξουν τα σταφύλια αυτά ως την πρώτη Φεβρουαρίου, οπότε και τα πηγαίνουν στην εκκλησία για να διαβαστούν και να μοιραστούν στους πιστούς. Όλοι παίρνουν ρώγες που τις τρώνε *χάριν υγείας* αφού φυλάξουν μερικές στο εικονοστάσι.

2. Κουρμπάνι

Στην Στενήμαχο, μια περιοχή με αμπελουργική παράδοση αναφέρονται αιματηρές προσφορές για τον άγιο Τρύφωνα. Η τέλεση αιματηρής θυσίας στο πλαίσιο του εορτασμού του αγροτικού Αγίου και με επιδιωκόμενο αντάλλαγμα μια καλή χρονιά για τα αμπέλια εξηγείται από τη θρακική προέλευση του εθίμου και των φορέων του. Τα *κουρμπάνια* ήταν συνηθισμένες τελετουργίες στο θρακικό χώρο και προσφέρονταν στο θείο από ιδιώτες και κοινότητες σε διάφορες περιστάσεις και με ποικίλες επιδιώξεις. Στη Στενήμαχο, μια ανθηρή ελληνική πόλη πριν το 1924, που βρίσκεται νοτιοανατολικά της Φιλιππούπολης στους πρόποδες της Ροδόπης, οι αμπελουργοί κάτοικοι γιόρταζαν κάθε χρόνο τη μνήμη του Αγίου προστάτη τους κάνοντας *κουρμπάνι*, δημοτελή θυσία μόσχου. Την παραμονή της γιορτής, μετά την εορταστική περιφορά του στεφανωμένου με κληματίδες ζώου, το θυσίαζαν στο προαύλιο του παρεκκλησιού. Ανήμερα του Αγίου το διαβασμένο από τον παπά κρέας έβραζε σε καζάνια κι αφού το ευλογούσε και πάλι ο παπάς γινόταν η διανομή, καθώς ακολουθούσε κοινό γεύμα. Στη συνέχεια διεξάγονταν αγώνας πάλης με συμμετοχές Ελλήνων, Τούρκων και Βουλγάρων παλαιστών. Στην εκδήλωση συμμετείχαν όλοι οι Έλληνες αμπελουργοί από τη Στενήμαχο αλλά και τις γειτονικές κωμοπόλεις.

β) Η Υπαπαντή (2 Φεβρουαρίου)

Η λέξη Υπαπαντή σημαίνει προϋπάντηση, και έχει σχέση με δυο περιστατικά. Το πρώτο ήταν η νομική υποχρέωση που είχε κάθε Εβραίος πατέρας σύμφωνα με το Μωσαϊκό Νόμο να προβεί στον εξαγιασμό και στην αφιέρωση στο Θεό του πρωτοτόκου αρσενικού του παιδιού. Ο Νόμος όριζε ακόμη, ότι η γυναίκα που γεννούσε αρσενικό παιδί ήταν για επτά μέρες, μέχρι την περιτομή αυστηρά ακάθαρτη, και παρέμενε το ίδιο ακάθαρτη, για άλλες τριάντα τρεις ημέρες. Στο διάστημα αυτό δεν έπρεπε να πλησιάσει κάτι που ήταν ιερό, αλλά ούτε και της ήταν επιτρεπτό να μπει στο χώρο του Ναού. Μετά την τεσσαρακοστή μέρα έπρεπε να πάει

στο Ναό και να προσφέρει με μια ειδική τελετουργία καθαρισμού το παιδί της στο Θεό. Αυτή τη νομική υποχρέωση έπρεπε να εκπληρώσει και η Παναγία, που με τη συνοδεία του Ιωσήφ, πήγε στα Ιεροσόλυμα κρατώντας στην αγκαλιά της το Βρέφος της προκειμένου να γίνει η εν λόγω τελετή και η αφιέρωση τελικά του νεογέννητου Ιησού στο θεό. Το γεγονός αυτό το αναφέρει ο ευαγγελιστής Λουκάς (Λουκ. 2. 22-25) παράλληλα μ' ένα άλλο περιστατικό σχετικό με το δίκαιο Συμεών, που κατά τη στιγμή της εισόδου στο περίβολο του Ναού «προϋπάντησε» την Παναγία και το Βρέφος της. Του Συμεών του είχε αποκαλυφθεί πως δεν θα πέθαινε μέχρι να δουν τα μάτια του τον σαρκωθέντα Θεό (Λουκ. 2. 26).

Η Υπαπαντή γιορτάζεται σε ανάμνηση ακριβώς της συνάντησης του Συμεών με τον μικρό Ιησού. Στη γλώσσα του λαού έγινε Αποπαντή και τέλος *Πακουή* ή *Πακού*, δηλαδή η αγία που ακούει. Λέγεται και *Παναγία η Μυλιαργούσα*, επειδή οι μύλοι αργούν. Η γιορτή συνδέεται για το λαό με τις αγροτικές γιορτές. Σε ορισμένα μέρη, όπως στην Κω, της Υπαπαντής αρχίζουν οι *διολιές* και *τριολιές*, δηλαδή, το δεύτερο και το τρίτο όργωμα των χωραφιών, για να φυτέψουν τα *ψιμικά*. Ψιμικά είναι οι όψιμες καλλιέργειες, πατάτες, φασόλια ρεβίθια και τα κηπευτικά.. Της Υπαπαντής οι γεωργοί έκαναν προβλέψεις σχετικά με τον καιρό: *Καλοκαιριά της Παπαντής, Μαρτιάτικος χειμώνας*. Στην Ηλεία λένε συγκεκριμένα: *«αν της υπαπαντής δεν φανεί ήλιος, θα βρέχει σαράντα μέρες, αν φανεί θα 'ρθει καλή χρονιά»*, στη Μυτιλήνη, *«ότι καιρό θα κάνει της Υπαπαντής, τον ίδιο καιρό θα κάνει και 40 μέρες ύστερα»* και στην Κεφαλονιά *«καλοκαιριά τση Παπαντής, Μαρτιάτικος χειμώνας»* και *«Παπαντούλα χιονισμένη, και τ'αμπάρια γιομισμένα»*. Τέλος μια λαϊκή παροιμία λέει για την Υπαπαντή: **η Παπαντή διώχνει τις γιορτές με τ' αντί**. Αυτό σημαίνει ότι στις αρχές του Φεβρουαρίου σταματούν οι γιορτές, που από τα Χριστούγεννα διαδέχονται η μία την άλλη. Σταματά η αργία και ησχόλη.

γ) Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος (3 Φεβρουαρίου)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Συμεών ο Θεοδόχος, ήταν ένας δίκαιος, ευλαβής και ηλικιωμένος ιερέας. Ονομάζεται Θεοδόχος επειδή πήρε στην αγκαλιά του τον Χριστό στην Υπαπαντή. Σύμφωνα με την παράδοση, όταν ο Συμεών μελετούσε μαζί με άλλους διδασκάλους τον Προφήτη Ησαΐα, διάβασε το χωρίο *«Ιδού η Παρθένος εν γαστρί έξει, και τέξεται υιόν, και καλέσουσι το όνομα αυτού Εμμανουήλ»* αναρωτήθηκε πώς είναι δυνατόν να γίνει αυτό, και είπε ότι αυτός δεν πίστευε ότι αυτά θα γίνουν ποτέ. Τότε δέχτηκε ένα αόρατο ράπισμα και άκουσε μια φωνή να του λέει: *«Και θα τον ιδής τον Χριστόν, και θα τον πιάσεις με τα χέρια σου»*. Κι όμως ο Συμεών δεν ήθελε να πιστέψει την προφητεία. Την ίδια μέρα, προχωρώντας δίπλα σ' ένα ποτάμι, βγάζει το δαχτυλίδι του, το ρίχνει στο ποτάμι και σκέφτεται ότι θα πιστέψει την προφητεία του Ησαΐα, αν ξαναβρεί ποτέ το δαχτυλίδι του. Το βράδυ, ο ίδιος και οι διδάσκαλοι που ήταν μαζί του, αγόρασαν ψάρια για το γεύμα τους από κάποιους ψαράδες της περιοχής. Καθώς έπιασε ο Συμεών το ψάρι στα χέρια του, για να το κόψει, βλέπει μέσα στο ψάρι το δαχτυλίδι που είχε πετάξει στο ποτάμι εκείνο το πρωί. Μόλις το είδε πίστεψε στην προφητεία και διηγήθηκε στους υπόλοιπους διδασκάλους όλο το περιστατικό. Από τότε ο Συμεών περίμενε στην Ιερουσαλήμ, στο Ιερό του Ναού του Σολομώντα, να έρθει ο Χριστός σαν βρέφος, για να αφιερωθεί κατά τον Μωσαϊκό Νόμο. Όταν γέρασε τόσο πολύ που δεν μπορούσε πλέον να περπατάει, σε ηλικία πάνω από 110 χρόνια, αξιώθηκε να δει αυτό που ζητούσε η ψυχή του. Με θεία φώτιση, βγήκε και περίμενε στην είσοδο του Ναού, όπου προϋπάντησε τον Ιησού, την Παναγία και τον Ιωσήφ.

Το όνομα του αγίου Συμεών που παρετυμολογήθηκε από το λαό ως προερχόμενο από το ρήμα *σημειώνω, σημειωμένος*, έδωσε αφορμή σε μια περίεργη πρόληψη για τις έγκυες γυναίκες. Την ημέρα της γιορτής του Αϊ Συμιού οι έγκυες παίρνουν χίλιες προφυλάξεις μην τύχει και κάνουν καμιά δουλειά και βγει το παιδί τους σημειωμένο, δηλαδή με κουσούρι.

δ) Ο Άγιος Μάρτυρας Χαράλαμπος, ή Άγιος Χαραλάμπης (10 Φεβρουαρίου)

Η ζωή και τα θαύματα του Αγίου Χαραλάμπη:

Ο Άγιος Χαράλαμπος, ή Άγιος Χαραλάμπης, έζησε τα χρόνια που αυτοκράτορας στη Ρώμη ήταν ο Σεπτίμιος Σεβήρος. Μαρτύρησε το 198 μΧ σε ηλικία 113 ετών. Ήταν ιερέας στην πόλη Μαγνησία της Μικράς Ασίας. Όταν ο Σεβήρος ξεκίνησε διωγμό κατά των Χριστιανών ο έπαρχος Λουκιανός της Μαγνησίας συνέλαβε και δίκασε τον Άγιο, επειδή ήταν Χριστιανός, του αφήρεσε την ιερατική στολή και τον υπέβαλε σε βασανιστήρια. Κάποια στιγμή, όταν ο ίδιος ο έπαρχος αποπειράθηκε να τον χτυπήσει, τα χέρια του κοπήκαν στο ύψος των αγκώνων του και έμειναν κρεμασμένα στο σώμα του Αγίου. Ο ηγεμόνας της πόλης βλέποντας τα κομμένα χέρια του έπαρχου έφτυσε τον Άγιο στο πρόσωπο και τότε το πρόσωπο του γύρισε προς τα πίσω. Ολόκληρη η πόλη της Μαγνησίας τον παρακάλεσε τότε να κάνει καλά τους άρχοντες κι αυτός τους θεράπευσε και τους δύο. Ο ηγεμόνας μετά απ' αυτά τα θαύματα έπαψε τον διωγμό των Χριστιανών, ελευθέρωσε τον Άγιο Χαράλαμπο και έστειλε αγγελιοφόρο στην Ρώμη για να ζητήσει οδηγίες. Όταν έμαθε τα νέα από την Μαγνησία ο αυτοκράτορας εξοργίστηκε και διέταξε να οδηγήσουν τον Άγιο στη Ρώμη, αφού πρώτα τον σύρουν από τη Μαγνησία ως την Αντιόχεια. Για 15 στάδια τον έσερναν οι στρατιώτες, και στη συνέχεια τον έβαλαν πάνω σε ένα άλογο για να τον κοροϊδέψουν, τότε, όμως, το άλογο μίλησε και είπε *Τρισκατάρατοι λύστε τον για να λυθείτε κι εσείς από τα αόρατα δεσμά*. Έτσι αυτοί φοβήθηκαν πολύ και τον έλυσαν.

Όταν ο Άγιος Χαραλάμπης έφτασε στη Ρώμη, ο αυτοκράτορας Σεβήρος τον υπέβαλε σε βασανιστήρια χωρίς κανένα, ωστόσο, αποτέλεσμα, για αυτό και διέταξε να τον λύσουν και να τον οδηγήσουν μπροστά του. Απαντώντας στις ερωτήσεις του ο Άγιος του είπε ότι είναι 113 ετών και ότι πιστεύει στο Χριστό. Στη συνέχεια ο Σεβήρος τον ρώτησε, αν μπορεί να αναστήσει νεκρούς κι αυτός απάντησε ότι μόνο ο Χριστός μπορεί να ανασταίνει νεκρούς. Έφεραν τότε μπροστά του έναν δαιμονιζόμενο, που βασανιζόταν για 36 χρόνια. Παρότι ο Άγιος τον θεράπευσε ο αυτοκράτορας τον πίεζε να αναστήσει κάποιον που είχε πεθάνει πρόσφατα. Τελικά προσευχήθηκε στον Θεό για πολύ ώρα κι αναστήθηκε ο νεκρός. Εξαιτίας αυτού του θαύματος πολλοί πίστεψαν στον Χριστό, ο Κρίσπος, όμως, που ήταν έπαρχος χαρακτήρισε τον Άγιο μάντη και μάγο και πρότεινε τη θανάτωση του. Του ζήτησαν ξανά να θυσιάσει στα είδωλα, όταν το αρνήθηκε ο αυτοκράτορας διέταξε να του κάψουν το πρόσωπο και τα γένια, η φωτιά αναπήδησε τότε και πήγε προς τους βασανιστές. Ο αυτοκράτορας κι ο Κρίσπος εξοργισμένοι βλασφημούσαν τον Θεό, οπότε έγινε σεισμός κι οι δυο τους βρέθηκαν να κρέμονται στον αέρα. Φοβισμένοι παρακάλεσαν τον Άγιο να τους συγχωρέσει και να τους βοηθήσει. Εκείνη τη στιγμή ήρθε η Γαλήνη, η κόρη του αυτοκράτορα που παρακάλεσε τον Άγιο να τους συγχωρέσει και τον πατέρα της να πιστέψει στον Χριστό. Ο Άγιος πράγματι προσευχήθηκε και όταν κατέβηκαν οι δυο στο έδαφος τον ελευθέρωσαν.

Μετά 30 μέρες ο αυτοκράτορας κάλεσε πάλι τον Άγιο και τον πρόσταξε να θυσιάσει στα είδωλα. Ο Άγιος το αρνήθηκε για αυτό κι ο Σεβήρος διέταξε να του φορέσουν χαλινάρι, να τον περιφέρουν στην πόλη και να τον κοροϊδεύουν. Η Γαλήνη παρακαλούσε τον πατέρα της να σταματήσει, και να πιστέψει στον Χριστό για να σώσει τη ψυχή του. Αυτός, όμως, πρόσταξε και την ίδια να θυσιάσει στα είδωλα. Η

Γαλήνη του είπε πως θα το κάνει, όταν την οδήγησαν, λοιπόν, στο ναό απευθύνθηκε στα είδωλα και είπε: *εάν είστε θεοί γνωρίζετε τη γνώμη μου και τότε όλα τα αγάλματα έπεσαν κάτω και έγιναν κομμάτια*. Το ίδιο βράδυ, ο αυτοκράτορας έβαλε τεχνίτες να ξαναστήσουν τα αγάλματα και το επόμενο πρωί κάλεσε πάλι την κόρη του και της είπε να δει τους θεούς που αναστήθηκαν. Η Γαλήνη είπε τότε: *από τους νεκρούς αναστηθήκατε σαν νεκροί πάλι να καταποντιστείτε* και τα αγάλματα καταστραφήκαν πάλι. Ο αυτοκράτορας εξοργίστηκε πάρα πολύ και θεώρησε υπεύθυνο τον Άγιο Χαράλαμπο για τη συμπεριφορά της κόρης του, για αυτό και τον οδήγησε στη συνέχεια στο σπίτι μιας πόρνης με σκοπό να τον προσβάλει. Μόλις αυτός μπήκε στο σπίτι της ακούμπησε έναν ξύλινο στύλο κι αυτός βλάστησε κι έβγαλε κλαδιά. Η γυναίκα του ζήτησε τότε να φύγει, γιατί δεν είναι άξια να είναι κοντά του αυτός όμως της είπε να πιστέψει στον Θεό που είναι φιλεύσπλαχνος. Την επόμενη μέρα η γυναίκα μάζεψε τους γείτονες της και όλοι πίστεψαν στον Χριστό. Όταν τα έμαθε αυτά ο αυτοκράτορας, ο έπαρχος τον παρακίνησε να αποκεφαλίσουν τον Άγιο για να σταματήσουν τη δράση του. Ενώ τον πήγαιναν στον τόπο που θα μαρτυρούσε αυτός προσευχόταν στον Θεό, είδε τότε πολλούς Αγγέλους και τον Θεό, ο οποίος τον ρώτησε τι δώρο θα ήθελε. Ο Άγιος του αποκρίθηκε ότι είναι μεγάλο δώρο που αξιώθηκε και είδε τον Θεό και τον παρακάλεσε σε όποιο μέρος τον τιμούν να μην υπάρχουν πόλεμοι, πείνα, αρρώστιες και δυστυχίες. Ο Θεός του υποσχέθηκε πως έτσι θα γίνει και ο Άγιος παρέδωσε τη ψυχή του, πριν προλάβει ο δήμιος να τον αποκεφαλίσει. Η Γαλήνη έσωσε το λείψανο του και το ενταφίασε. Η ίδια κράτησε την πίστη της ως το τέλος της ζωής της.

1. Το πανηγύρι του ταύρου στην Αγία Παρασκευή Λέσβου

Το πανηγύρι του ταύρου στην Αγία Παρασκευή της Λέσβου γίνεται προς τιμή του Αγίου Χαράλαμπου. Πρόκειται για μια γιορτή που διαρκεί 3 ημέρες με αποκορύφωμα μια *ταυροθυσία*. Για πρακτικούς λόγους, επειδή δεν είναι εύκολη η μετάβαση στο ξωκλήσι του αγίου την ημέρα της γιορτής του (10/2), το πανηγύρι, ενώ γινόταν αρχικά την πασχαλινή περίοδο, μεταφέρθηκε τους καλοκαιρινούς μήνες, Ιούνιο ή Ιούλιο. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε για αυτό η άφιξη κάθε χρόνο των ξενιτεμένων Αγιοπαρασκευωτών, κυρίως από την Αυστραλία, αφού συνήθως κάποιος απ' αυτούς κάνει μια καθόλου ευκαταφρόνητη χορηγία για την αγορά του ταύρου, εκτελώντας έτσι κάποιο τάμα του. Το πρωί της Παρασκευής οδηγούν τον ταύρο, που πρέπει να είναι τριών χρόνων, ανευνούχιστος και να μην έχει μπει σε ζυγό, μπροστά στο σπίτι του χορηγού. Εκεί με συνοδεία οργάνων στολίζουν τον ταύρο. Του κρεμούν στο λαιμό ένα στεφάνι με λουλούδια και βάζουν τα κέρατα του με χρυσόσκονη. Μια μικρή επιγραφή στο μέτωπο του δείχνει το όνομα του δωρητή. Στη συνέχεια με μουσική, με λάβαρα, με τη σημαία και με την εικόνα του αγίου μπροστά, αρχίζει η περιφορά του ταύρου σε όλο το χωριό. Το απόγευμα της ίδιας μέρας το ζώο μεταφέρεται στην ορεινή και δυσπρόσιτη τοποθεσία «*Ταύρος*», 15 χμ ανατολικά της Αγίας Παρασκευής, όπου βρίσκεται το ξωκλήσι του αγίου. Από το πρωί του Σαββάτου αρχίζει η ομαδική μετάβαση των πανηγυριστών στον «*Ταύρο*». Το σούρουπο φέρνουν τον ταύρο, πάλι με μουσική, μπροστά στο εκκλησάκι και ο ιερέας τον ευλογεί με ειδική ευχή. Τον οδηγούν έπειτα στον τόπο της θυσίας. Εκεί, κατά την πίστη που επικρατεί, το ζώο γονατίζει με τη θέληση του για να θυσιαστεί. Παράλληλα σφάζονται κι άλλα μικρότερα ζώα, με την ευλογία του παπά πάντα, τάματα κι αυτά των πιστών. Την ευλογία του δέχονται και οι έφιπποι πανηγυριστές, θεωρείται μάλιστα ότι το πανηγύρι αποβλέπει ιδιαίτερα στην προστασία των φοράδων. Από το κρέας του ταύρου και με ειδικά κατεργασμένο σιτάρι παρασκευάζεται το λεγόμενο «*κεσκέτσι*», που το πρωί της Κυριακής διανέμεται στους πιστούς, για «*να πάρουν όλοι τη δύναμη που είχε ο ταύρος*». Η όλη θυσία-γιορτή

τελειώνει το απόγευμα της Κυριακής με ιππικούς αγώνες, ενώ ακολουθεί γλέντι στην πλατεία του χωριού.

ε. Ο Άγιος Κασσιανός (29 Φεβρουαρίου)

Ο Φλεβάρης είναι μήνας χορευταράς και ξένοιαστος, γιατί μέσα σ' αυτόν πέφτουν συνήθως οι αποκριές. Κάθε τέσσερα χρόνια που το έτος είναι δίσεκτο, την τελευταία ημέρα του, δηλαδή, στις 29 του μήνα, γιορτάζει ο Άγιος Κασσιανός. Η περίεργη αυτή γιορτή, έδωσε αφορμή για διάφορες λαϊκές ερμηνείες και περιπαίγματα. Στη Μυτιλήνη, τη γιορτή του Αγίου Κασσιανού τη θεωρούν ως γιορτή των τεμπέληδων. Λένε μάλιστα: « του Κασσιανού γιορτάζουν οι οκνοί (οι τεμπέληδες)». Η παράδοση από την Μυτιλήνη που εξηγεί τις παραπάνω εκφράσεις είναι οι εξής: Μια μέρα που ο Χριστός γύριζε με τους Αποστόλους, έκατσε σ' ένα μέρος να ξεκουραστεί. Πάνε τότε όλοι οι Άγιοι κοντά, για να του γυρέσουν δουλειά. Πάει ο Αϊ- Νικόλας και του λέει:

- Χριστέ μου για πες μου, τι να κάνω;

Λέει τότε ο Χριστός:

- Πήγαινε να δεις ποια καράβια και καϊκια βολοδέρνουν και απέ να τα σώζεις.

Πάει ο Αϊ - Τρύφωνας και του λέει:

- Εγώ τι θέλεις να κάνω;

-Αμ' το κλαδευτήρι το 'χεις στη μέση σου και κρέμεται, τι ρωτάς λοιπόν; Πήγαινε στα χωράφια και στα αμπέλια και κάνε τη δουλειά σου. Διώξε τις αρρώστιες απ' τα δέντρα κι όλα τα κακά! Ένας, ένας πήγαν όλοι οι Άγιοι στο Χριστό κι ανέλαβαν τη δουλειά τους. Πίσω, πίσω πήγε κι ο Άγιος Κασσιανός και λέει:

- Εγώ Χριστέ μου, τι να κάνω;

Γέλασε τότε ο Χριστός, δε βάσταξε και του 'πε:

- Αμ' εσύ είσαι που είσαι οκνός! Φύλαγε λοιπόν το Φλεβάρη! Κι άμα δεις και τραβάει είκοσι εννιά, έμπα μέσα στο είκοσι εννιά και κάνε τη δουλειά σου. Πάλι, σα δεν έχει είκοσι εννιά , κάτσε απ' όξω.

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄**Ο μήνας Μάρτιος****Γενικά:****1. Έθιμα του Μαρτίου**

- α) Η κλωστή του Μάρτη**
- β) Παροιμίες του Μάρτη**

2. Παραμύθια και παραδόσεις για το Μάρτη**3. Οι γιορτές του Μάρτη**

- α) Η γιορτή των Αγίων Σαράντα (9 Μαρτίου)**
- β) Ευαγγελισμός – 25^η Μαρτίου**

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

1. Ο μήνας Μάρτιος

Γενικά:

Ο Μάρτιος είναι ο πρώτος μήνας της Άνοιξης, μήνας των χελιδονιών και των πελαργών, της βλάστησης και των πρώτων λουλουδιών, αλλά και των μεγάλων αντιθέσεων και των απότομων μεταβολών. Για το λόγο αυτό δέχτηκε τα καταιγιστικά πυρά του λαού με απίθανα, σκωπτικά ονόματα. Βαφτίστηκε Κλαυομάρτης, Κλάψας, Πεντάγνωμος, Γδάρτης, Παλουκοκαύτης, Ανοιξιάτης και Φυτευτής. Ονομάστηκε Κλαυομάρτης και Κλάψας, γιατί με τον συνήθως βροχερό του καιρό φαίνεται πως κλαίει. Παρότι σε γενικές γραμμές ο Μάρτης είναι ένας μήνας με αντιφατικά χαρακτηριστικά υπερέχει σε εκτίμηση από μέρος του λαού σε σχέση με τον Φεβρουάριο. *«Βγαίνει ο κακός ο μήνας»*, λένε για το Φεβρουάριο και *«μπαίνει ο καλός ο μήνας»* λένε για το Μάρτιο ή *«ο Φλεβάρης πάει φεύγει και το Μάρτη δεν χωνεύει»* ή *«όξω ψύλλοι, ποντικοί. Μέσα Μάρτης και χαρά και καλή νοικοκυρά»*. Ο λαός έκαμε τον Φεβρουάριο άσχημο και κουτσό *γαϊδουρο-καβαλάρη*. Τα παιδιά τον συνοδεύουν, τον διαπομπεύουν στους δρόμους με τενεκέδες, φωνές και με τραγούδια σε πολλά μέρη της Ελλάδας:

Όξω βρε κουτσοφλέβαρε με τα πολλά τα χιόνια.

Να 'ρθει ο Μάρτης με χαρά και με τα χελιδόνια.

Ο Μάρτης στην αρχαιότητα ήταν ο πρώτος μήνας του χρόνου και η πρωτομαρτιά ήταν και πρωτοχρονιά, για αυτό και τιμούνταν ιδιαίτερα. Οι Ρωμαίοι του έδωσαν το όνομα *Martius* από το Θεό Μαρς, δηλαδή τον Άρη, το Θεό του πολέμου. Ο Μάρτης δεν ήταν μόνο Θεός του πολέμου, αλλά και των αέρηδων που φυσούσαν την Άνοιξη και βοηθούσαν τη βλάστηση της γης και των χωραφιών. Οι Αρχαίοι Έλληνες τον έλεγαν Ελαφιβολίονα, γιατί τότε γινόταν το κυνήγι των ελαφιών στην Ελλάδα. Οι Κρητικοί τον λένε Πεντάγνωμο για την αστάθεια και τις απότομες μεταβολές του. Η αστάθεια του είναι χαρακτηριστική. Μπορεί το πρωί να αρχίσει με ωραίες λακάδες και ασυννέφιαστο ουρανό και ύστερα από λίγο να το γυρίζει στις βροχές και στα μπουμπουνητά. Γι' αυτό και οι άνθρωποι ξέροντας αυτή την αδυναμία και την ιδιοτροπία του, συμβουλεύουν: *«Μη σε γελάσει ο Μάρτης το πρωί και χάσεις την ημέρα»*.

1.Έθιμα του Μαρτίου

α) Η κλωστή του Μάρτη

Παλιότερα υπήρχε ένα γραφικό έθιμο που διατηρείται σε μεγάλο βαθμό μέχρι σήμερα. Το έθιμο της κλωστής του Μάρτη. Την παραμονή της πρωτομαρτίας η γιαγιά του σπιτιού ετοίμαζε την κλωστή, κόκκινη κι άσπρη. Τη στριφογύριζε και την περνούσε σε μια τρύπια δεκάρα και μετά έδενε τις δυο άκρες της. Ετοίμαζε, έτσι, για όλους στο σπίτι, γυναίκες και μικρά παιδιά ένα βραχιολάκι. Η διαδικασία αυτή έχει βαθύτερο νόημα. Το άσπρο χρώμα συμβολίζει την αγνότητα και το δεσμό της οικογένειας, ενώ το κόκκινο συμβολίζει την αγάπη. Το έθιμο αυτό που ανάγεται στους Ρωμαίους πέρασε στη συνέχεια στους Βυζαντινούς, μάλιστα οι βυζαντινές πατρικίες κρεμούσαν στο λαιμό τους σκόρδο, κρεμμύδι, διάφορα μικροπράγματα, ή

και μια χρυσή αλυσίδα. Η κλωστή του Μάρτη φοριόταν από όλα τα μέλη της οικογένειας εννιά μέρες. Την ένατη την κρεμούσαν στα μπουμπουκιασμένα κλαδιά έξω απ' το σπίτι. Πίστευαν ότι από κει θα την έπαιρνε κάποιος πελαργός ή κάποιο χελιδόνη και θα την πήγαινε στο Θεό ο οποίος θα τους ανταπέδιδε αυτά που επιθυμούσαν. Έτσι, τα μικρά παιδιά περίμεναν τα δώρα τους όλο το χρόνο. Αλλού λένε ότι την κλωστή την κρατούσαν μέχρι τις 25 Μαρτίου, τη γιορτή του Ευαγγελισμού, που έχει για τους Έλληνες διπλή σημασία, θρησκευτική και εθνική. Του Ευαγγελισμού, λοιπόν, έβγαζαν την κλωστή από τα χέρια τους, -«τους μάρτηδες» όπως έλεγαν, και την κρεμούσαν στα κλαριά για να την πάρουν τα χελιδόνια. Ο λαός πιστεύει πως με τον ερχομό της 25^{ης} Μαρτίου μπαίνουμε επίσημα στην εποχή της Άνοιξης και πως τότε έρχονται τα πρώτα χελιδόνια. Η κλωστή του Μάρτη είχε μεγάλη δύναμη, γιατί προφύλαγε τους ανθρώπους απ' το μαύρισμα του ήλιου που καίει αυτό το μήνα παράξενα. Η άποψη αυτή είναι συνδεδεμένη με μια παλιά δοξασία των Βυζαντινών, ο οποίοι πίστευαν πως η άσπρη κλωστή συμβολίζει το πρωινό φως του ήλιου και η κόκκινη το μεσημεριάτικο ήλιο και οι δυο μαζί διώχνουν το κάψιμο προστατεύοντας κατ' αυτό τον τρόπο το πρόσωπο και το λαιμό από το άρπαγμα του μαρτιάτικου ήλιου. Ο ήλιος του Μαρτίου που καίει και τσουρουφλίζει, πιστεύεται επίσης πως δημιουργεί στο πρόσωπο στίγματα και λεκέδες: *«Του Μάρτη ο ήλιος βάφει και πέντε δεν ξεβάφει»*. Οι κοπέλες ιδιαίτερα έπρεπε να προφυλαχτούν: *«οπόχει κόρην ακριβή του Μάρτη ο ήλιος μην την δει»*. Ακόμα η κλωστή του Μάρτη είχε τη δύναμη να προστατεύει όσους τη φοράνε από διάφορες αρρώστιες, ειδικά απ' τους πυρετούς. Τέλος, μια παράδοση λέει πως βγάζανε τον «Μάρτη», όταν αντίκριζαν το πρώτο χελιδόνη τραγουδώντας:

**Χελιδόνη μου γοργό,
που 'ρθες απ' την έρημο,
τι καλά μας έφερες ;
Την υγεία και τη χαρά
και τα κόκκινα τ' αυγά.**

β) Παροιμίες του Μάρτη

Η ξαφνική αλλαγή του καιρού στη διάρκεια του Μαρτίου δηλώνεται εμφανικά με διάφορα ρητά: *ο Μάρτης ως το γιόμα το ψόφησε, κι ως το βράδυ το βρωμάει. Το γάιδαρο τον σκουληκιάζει και τον ξεσκουληκιάζει. Όλοι μήνες τρώνε κρέας κι ο Μάρτης κόκαλα.* Ακόμη, λένε, *Μάρτης, γδάρτης και κακός παλουκοκάφτης*, γιατί καίγονται και τα παλούκια καθώς πιστεύεται πως τελείωσε ο χειμώνας και μαζί του και τα ξύλα. Επειδή, *«ο Μάρτης δε λείπει απ' τη Σαρακοστή»* γι' αυτό για κάποιον ή κάτι, που δεν το περιμένουμε αλλά έρχεται, λένε: *«λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή»* Λέγεται επίσης για το Μάρτη: *Το Μάρτη ξύλα φύλαξε, μην κάψεις τα παλούκια. Μάρτης είναι, χάρδια κάνει, πότε κλαίει πότε γελάει. Όλο το Μάρτη φύλαγε, ως τις δέκα τ' Απρίλη. Από τις εννιά του Μάρτη, είναι η άδεια του φιδιού. Κάλλιο Μάρτης στις γωνιές παρά Μάρτης στις αυλές.*

2. Παραμύθια και παραδόσεις για το Μάρτη

Τις καιρικές εναλλαγές του Μάρτη τις έκαναν στη Μακεδονία παραμύθι: Ο Μάρτης έχει δύο γυναίκες. Η μια είναι πολύ όμορφη κι η άλλη έχει μαζεμένη όλη την ασχήμια του κόσμου. Ο μήνας, όταν βλέπει την πρώτη του γυναίκα χαμογελά και χαιρέται. Το γέλιο του το παίρνουν οι ηλιαχτίδες και το σκορπίζουν σ' όλο τον κόσμο. Όταν όμως κοιτάζει τη δεύτερη γυναίκα του σκυθρωπιάζει και θυμώνει, τη λύπη του τότε την παίρνουν τα σύννεφα και οι βοριάδες και την κάνουν χιόνια και βροχές. Σε κάποιο άλλο παραμύθι, ο Μάρτης έχει μια μόνο γυναίκα. Μια πεντάμορφη κόρη που το πρόσωπο της μοιάζει με το πρόσωπο του ήλιου. Όποιος την

δει μαγεύεται, όμως η καημένη είναι κουτσή. Όταν ο Μάρτης την κοιτά καθιστή χαίρεται και η καρδιά του γεμίζει ευτυχία. Όταν τη βλέπει όρθια να κουτσαίνει γεμίζει λύπη, πόνο και συννεφιά.

Υπάρχουν κι άλλες σχετικές με τα παραπάνω παραδόσεις: Οι μήνες αποφάσισαν μια μέρα να βρουν ο καθένας κι από μια γυναίκα για να μην είναι έρημοι και μόνοι, χωρίς καμιά παρηγοριά στο σπιτικό τους. Όλοι έβαλαν προξενητάδες και ο καθένας βρήκε την δικιά του. Ο Μάρτης, όμως, γελάστηκε και πήρε μια χανούμισσα. Είχε μάθει πως οι Τουρκάλες είναι όμορφες και γι' αυτό παντρεύτηκε χωρίς μεγάλη προσοχή. Το τι έγινε, όμως το βράδυ δεν περιγράφεται. Η Τουρκάλα ήταν πάρα πολύ άσχημη και ο Μάρτης μόλις εκείνη έβγαλε το γιασεμάκι, σηκώθηκε και έφυγε. Άλλη μια παράδοση λέει πως κάποτε οι 12 μήνες αγόρασαν ένα βαρέλι γεμάτο κρασί με 12 κάνουλες, μια για τον καθένα, κάθετα τοποθετημένες. Τότε ο Μάρτης επειδή ήταν πονηρός, όπως φάνηκε, ζήτησε να του επιτρέψουν να χρησιμοποιεί την πρώτη από κάτω κάνουλα, πράγμα που έγινε. Ο Μάρτης κάθε μέρα πήγαινε σαν κύριος στο βαρέλι, άνοιγε την κάνουλα του και έπινε κρασί. Οι άλλοι μήνες καθυστέρησαν λίγο να αρχίσουν να πίνουν. Όταν κάποτε πήγαν στο βαρέλι να πιούν κι αυτοί, είδαν με έκπληξη ότι καμιά κάνουλα δεν έτρεχε κρασί. Σαν αίτιο θεώρησαν το Μάρτη και τον ρώτησαν: «*Μάρτη, γιατί μας ήπιες το κρασί;*» «*Δεν σας το ήπια εγώ*» απάντησε αυτός. «*Εγώ έπινα απ' τη δική μου κάνουλα. Οι δικές σας είναι σφραγισμένες*». Οι κουτοί μήνες κατάλαβαν την πονηριά του Μάρτη και αποφάσισαν να τον δικάσουν. Όταν του λένε πως θα τον δικάσουν και θα τον τιμωρήσουν, αυτός στενοχωριέται και τότε ο καιρός γίνεται «*λίαν νεφελώδης μετά βροχών και καταιγίδων ...*» Όταν, όμως, οι άλλοι δεν του μιλούν σχετικά μ' αυτό το θέμα, αυτός χαμογελά ικανοποιημένος και ο καιρός γίνεται «*αίθριος*» και ανεβαίνει η θερμοκρασία. Οι τελευταίες μέρες του Μάρτη λέγονται «*τ'ς Μπάμπους οι μέρες*» γιατί μια γριά τσομπάνισσα ξεγέννησε τις προβατίνες της μέχρι τις 30 του μήνα με καλοκαιρία και νομίζοντας ότι ξεγέλασε τον Μάρτη που είχε τότε 30 μέρες, -μια και δεν έπαθαν τίποτα τα αρνάκια της, τον κοροΐδευε. Όμως, ο Μάρτης θύμωσε για την προσβολή της γριάς και έκλεψε μια μέρα απ' τον Φλεβάρη, -που γι' αυτό έμεινε κουτσός, για να την εκδικηθεί. Η 31^η λοιπόν του Μάρτη ήταν σωστή θεομηνία. Χιονοθύελλες και παγωνιές σάρωσαν τη φτωχή γριά, την μπάμπω και δεν έμεινε ούτε πρόβατο ούτε προβατίνα.

Πέρα από τα ήθη και τα έθιμα ο λαός έβαλε το Μάρτη στα τραγούδια του, στους έρωτες του, στα κατορθώματα του, στη λεβεντιά του.

**«Π' ανάθεμα σε Παχνιστή, Γενάρη και Φλεβάρη,
και συ Μαρτούλη θλιβερέ που κάνεις το χειμώνα.**

Δεν σκέφτεσαι την κλεφτουριά και τα παλικαράκια.

**Τα γέλασες, τα πλάνεψες με τον λαμπρό τον ήλιο,
και βγήκαν πάνω στα βουνά στους πάγους και στα χιόνια...**

**Το Μάρτη να μην χαίρεστε και βγάνετε τις κάπες,
πότε γελάει και ξαστερών' και πότε ανταριάζει.»**

3. Οι γιορτές του Μάρτη

α) Η γιορτή των Αγίων Σαράντα (9 Μαρτίου)

Στις εννιά του Μάρτη είναι η γιορτή των *Αγίων Σαράντα*. Και οι 40 αυτοί Άγιοι ήταν χριστιανοί στρατιώτες στο πιο επίλεκτο τάγμα του στρατού του Λικίνιου. Όταν αυτός εξαπέλυσε διωγμό κατά των χριστιανών, οι Άγιοι 40 πιάστηκαν αμέσως από τον έπαρχο Αγκικόλα. Αυτός στην αρχή τους επαίνεσε και τους υποσχέθηκε αμοιβές και αξιώματα, για να αρνηθούν την πίστη τους, κάτι που φυσικά δεν έγινε. Ο Αγκικόλας κατάλαβε τότε ότι δεν μπορούσε να τους επιβληθεί με ήρεμο τρόπο και διέταξε να τους βασανίσουν. Μια παγωμένη χειμωνιάτικη νύκτα τους έριξαν όλους

στα κρύα νερά μιας λίμνης. Το μαρτύριο ήταν φρικτό, αλλά αυτοί ενθάρρυναν ο ένας τον άλλο χωρίς να πτοούνται, ένας μόνο λιγοψύχησε και βγήκε από τη λίμνη. Τον αντικατέστησε, όμως, ένας φρουρός, ο Αγλάιος που πίστεψε στον Χριστό και μπήκε στη λίμνη μαζί με τους υπόλοιπους 39. Ο λαός θεωρεί τον αριθμό σαράντα ιερό. Οι συνθήκες και οι προλήψεις την ημέρα αυτή, ανήμερα, δηλαδή, της γιορτής είναι πάρα πολλές. Έτσι, ορισμένες νοικοκυρές φτιάχνουν *σαραντόπιτες*. Πίτες με σαράντα φύλλα ή με σαράντα ειδών λάχανα. Κι ακόμα σαράντα τηγανίτες, σαράντα είδη φαγητά με σαράντα ειδών χόρτα και όσπρια, που μοιράζονται για την «*ψυχή των ζωντανών*», με την ευχή: «*Σαράντα να φας, σαράντα να πεις, σαράντα να δωσ' για την ψυχή σ'*».

β) Ευαγγελισμός – 25^η Μαρτίου

Στις 25 Μαρτίου του 1821, ξεκίνησε η Ελληνική απελευθερωτική επανάσταση. Οι συνθήκες για τον ξεσηκωμό του ελληνισμού είχαν ωριμάσει. Η επανάσταση ξεκίνησε από τα νότια διαμερίσματα του ελλαδικού χώρου, όπου υπήρχαν πολλοί εμπειροπόλεμοι άνδρες και πλούσια ναυτική δύναμη, έτσι ώστε να επιτευχθεί ένα δυναμικό χτύπημα εναντίον του εχθρού από στεριά και θάλασσα. Γύρω στα μέσα του Μαρτίου του 1821 σημειώθηκαν σποραδικά επεισόδια εναντίον των Τούρκων και το τρίτο δεκαήμερο του ίδιου μήνα εκδηλώθηκαν οι πρώτες συλλογικές επαναστατικές πράξεις: Στις 21 Μαρτίου στα Καλάβρυτα, στις 22 στη Μάνη, στις 23 στην Καλαμάτα και στις 24/25 στην Πάτρα και σ' όλες σχεδόν τις επαρχίες της Πελοποννήσου. Τον Απρίλιο η επανάσταση απλώθηκε στις Σπέτσες, στα Ψαρά, στην Ύδρα, στην Κάσο, στη Μύκονο, στην Αττική και σε άλλες περιοχές. Στους επόμενους μήνες η επανάσταση απλώθηκε και στις υπόλοιπες περιοχές. Ως ημέρα κήρυξης της Επανάστασης αναγνωρίζεται επίσημα η 25^η Μαρτίου. Η ιδέα για την καθιέρωση της 25^{ης} Μαρτίου ως εθνικής γιορτής οφείλεται στον Ι. Κωλέττη, που το 1835, από τη θέση του πρόεδρου των συνεδριάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου είχε συντάξει σχέδιο σχετικού Διατάγματος. Η δημοσίευση του, όμως, δεν πραγματοποιήθηκε λόγω της απομάκρυνσης του από τη θέση αυτή με ενέργειες του μέλους της Αντιβασιλείας Άρμανσπεργκ. Δυο χρόνια αργότερα, στις 15 Μαρτίου του 1837 με εισήγηση του Γ. Γλαράκη, γραμματέα των Εσωτερικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης, εκδόθηκε Βασιλικό Διάταγμα σύμφωνα με το οποίο «*η ημέρα της 25ης Μαρτίου, λαμπρά καθ' εαυτήν εις πάντα Έλληνα δια την εν αυτή τελουμένη εορτήν του Ευαγγελισμού της Υπεραγίας Θεοτόκου είναι προσέτι λαμπρά και χαρμόσυνη δια την κατά αυτήν έναρξιν του υπέρ ανεξαρτησίας Αγώνος του Ελληνικού Έθνους*». Το Διάταγμα αυτό, άγνωστο για ποιους λόγους, δημοσιεύθηκε μόνο στον ημερήσιο Τύπο και όχι στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Έκτοτε, η 25 Μαρτίου γιορτάζεται από όλους τους Έλληνες, ενώ συνηθίζεται να παρουσιάζει η κάθε περιοχή τις δυνάμεις της, τους νέους και τμήμα του στρατού.

Στις 25 Μαρτίου γιορτάζεται επίσης ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Πρόκειται για τη χαρμόσυνη είδηση, που έφερε ο Αρχάγγελος Γαβριήλ στην Παναγία, ότι μέσω αυτής θα ενσαρκωθεί ο Υιός του Θεού. Στην ελληνική λαογραφική παράδοση τα έθιμα που σχετίζονται με τη γιορτή του Ευαγγελισμού βασίζονται στην αντίληψη ότι με τη γιορτή αυτή αρχίζει η άνοιξη και επιστρέφουν τα χελιδόνια. Σε πολλά μέρη υποδέχονται την 25^η Μαρτίου με τραγούδια και με κωδωνισμούς καθώς θέλουν να διώξουν τα ερπετά, οι νοικοκυρές δεν κάνουν δουλειές στο σπίτι ή ζυμώνουν μικρές πίτες και βάζουν σε μια απ' αυτές ένα νόμισμα, για να το βρει ο τυχερός, όπως στην Πρωτοχρονιά. Οι μελισσοτρόφοι πρωτοβγάζουν τις κυψέλες στο ύπαιθρο, οι κτηνοτρόφοι μετακινούν τα κοπάδια τους από τα χειμαδιά στα ορεινά μέρη και οι Σαρακατσάνοι «*αρματώνουν*» τα κοπάδια τους με τα κυπροκούδουνα.

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄**1. Ο μήνας Απρίλιος****Γενικά****Βιβλιογραφία****2. Το Πάσχα****α) Ιστορικά****β) Ετυμολογικά****3. Το ελληνικό χριστιανικό Πάσχα****Γενικά****α) Σαρακοστή****β) Το Σάββατο του Λαζάρου****1. Τα λαζαρικά -παραλλαγές.****γ) Κυριακή Των Βαΐων(Βαϊοφόρος)****1. Τα βαγιοχτυπήματα****δ) Η Μεγάλη Βδομάδα****Μεγάλη Δευτέρα****Μεγάλη Τρίτη****Μεγάλη Τετάρτη****Μεγάλη Πέμπτη****1. Τα έθιμα της Μεγάλης Πέμπτης****α) Τα κόκκινα αυγά του Πάσχα****β) Η κόκκινη βαφή των αυγών της Ανάστασης****γ) Το βάψιμο των αυγών τη Μεγάλη Πέμπτη ή Κόκκινη Πέφτη ή Κοκκινοπέφτη****δ) Τα κουλουράκια της Μεγάλης Πέμπτης****ε) Τα κεριά της Μεγάλης Πέμπτης****2. Ο στολισμός του επιταφίου****Μεγάλη Παρασκευή****1. Ο Επιτάφιος****2. Η παράδοση της Αγίας Καλής****Μεγάλο Σάββατο /Πρώτης Ανάσταση /Δεύτερη Ανάσταση****1. Έθιμα της Ανάστασης πανελλήνια γνωστά****α) Ο ρουκετοπόλεμος στους Βροντάδες της Χίου****β) Το Μαστέλο (Κέρκυρα)****Μεγάλη Κυριακή ή Κυριακή του Πάσχα ή Λαμπρή ή Πασχαλιά****Η εβδομάδα μετά το Πάσχα****1. Οι γιορτές της Διακαινησίμου ή Νιας βδομάδας ή Ασπροβδομάδας****α) Η γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής (Παρασκευή)****Βιβλιογραφία****4. Ο Άγιος Θωμάς (1^η Κυριακή μετά το Πάσχα)****Βιογραφικά:****5. Ο Άγιος Μάρκος (25 Απριλίου)****Βιογραφικά****1. Έθιμα της ημέρας της γιορτής του Αγίου Μάρκου (25 Απριλίου)****6. Έθιμα του Απριλίου****α) Οι κούνιες****β) Το πρωταπριλιάτικο ψέμα****Βιβλιογραφία**

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

1. Ο μήνας Απρίλιος

Γενικά:

Ο Απρίλιος ήταν ο τέταρτος μήνας του ρωμαϊκού ημερολογίου. Πήρε το όνομα του από το λατινικό ρήμα *aperio* που σημαίνει ανοίγω ή κατά μια δεύτερη εκδοχή από τη λαϊκή ονομασία του θεού Απόλλωνα *Aperta*. Αυτό το μήνα ανοίγουν τα δέντρα, τα λουλούδια, η φύση γενικότερα. Ο Απρίλης είναι κατεξοχήν μήνας της Άνοιξης. Στη Ρώμη ήταν αφιερωμένος στη θεά του Έρωτα, την Αφροδίτη και στο θεό Απόλλωνα. Ο Απρίλης όπως και ο Μάρτης έχει δυο όψεις. Ο λαός, συγκεκριμένα, πιστεύει ότι αρχίζει και αλλάζει ο καιρός μετά τις 18 Απριλίου, μέχρι τότε όλα είναι πιθανά.

**Το Μάρτη ξύλα φύλαγε /μην κάψεις τα παλούκια
και τ' Απριλιού τις δεκοχτώ/ μην κάψεις τα καρούλια.**

Όσοι δεν είχαν ξύλα πολλές φορές έβγαζαν τα παλούκια (στηρίγματα) από τους φράχτες των σπιτιών και των κήπων και τα έκαιγαν, προκειμένου να ζεσταθούν. Όσο για τα καρούλια του αργαλειού ήταν ό,τι τελευταίο ξύλινο πράγμα είχε μείνει στο σπίτι που όταν ζόριζε η κατάσταση σκέφτονταν να το κάψουν για να ζεσταθούν. Η δέκατη όγδοη Απριλίου φαίνεται ότι είναι οριακή μέρα του χειμώνα και της άνοιξης και από τους παρακάτω στίχους που αναφέρονται στους ναυτικούς οι οποίοι όταν ταξιδεύουν συναντούν πολλές φορές αντίξοες καιρικές συνθήκες:

**Ως τ' Απριλιού τις δεκαοχτώ /να 'χεις το μάτι σου ανοιχτό·
περάσανε οι δεκαοχτώ /άραξε πάνω σ' ένα αυγό.**

Πολλές είναι οι παροιμίες για την Απριλιάτικη καλοδεχούμενη από τους γεωργούς βροχή, όπως:

**Τον Απρίλη η βροχή, κάθε κόμπος και φλουρί, ή:
Αν βρέξει ο Απρίλης δυο νερά 'κι ο Μάης πέντε - δέκα
να δεις το κοντοκρίθαρο /πώς στρίβει το μουστάκι,
να δεις και τις αρχόντισσες /πως ψιλοκκλησαρίζουν,
να δεις και τη φτωχολογιά /πώς ψιλοκοσκινίζει.**

Είναι τόσο καλή η βροχή του Απρίλη, που στην Κομοτηνή τη θεωρούσαν μεγάλο γιαιτρικό. Πιο ειδικά την έβαζαν σ' ένα μπουκάλι και πότιζαν μ' αυτό εκείνον που είχε θέρμη. Κι ενώ η βροχή κάνει καλό στις διάφορες γεωργικές εργασίες, αυτό που είναι επικίνδυνο για τις καλλιέργειες είναι το χαλάζι. Σε πολλά μέρη το ξορκίζουν ως εξής: Το χαλάζι είναι άσπρο και λαμπερό, οι γεωργοί πιστεύουν, λοιπόν, πως με κάποιο άλλο μέσο πιο άσπρο και πιο λαμπερό ότι μπορούν να το ξορκίσουν. Αυτό δεν είναι άλλο από το Αναστάσιμο Φως. Ο τόπος που βλέπει αυτό το φως που ανάβουν το βράδυ της Ανάστασης, λένε ότι δεν θα επιβαρυνθεί από αυτό το καταστροφικό φυσικό φαινόμενο. Πολλοί καταλογίζουν στον Απρίλη και κάποια κακή όψη, αυτή της έλλειψης των αγαθών που κάνει τους ανθρώπους να πεινούν. «Απρίλης, γλίρης, τιναχτοκοφίδης» λένε και εννοούν τη σοδειά που σώνεται, αφού αποθέματα πια δεν υπάρχουν. Και αυτό γιατί κάποτε φύλαγαν το σιτάρι, το κριθάρι, το καλαμπόκι και άλλα αγαθά στις κοφίνες, τις οποίες στο τέλος τις τίναζαν για να πάρουν μέχρι και τον τελευταίο σπόρο.

Βιβλιογραφία:

Ένθετο Καθημερινής, Απρίλης, 1-4-2001.

Αλκη Κυριακίδου - Νέστορος: *Οι 12 μήνες, Λαογραφικά*

Γ.Α. Μέγας: *Ελληνικά έορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας*, Αθήναι 1963

2. Το Πάσχα

α) Ιστορικά

Το Πάσχα είναι η πιο μεγάλη, η πιο λαμπρή -γι' αυτό λέγεται και Λαμπρή- γιορτή της Χριστιανοσύνης μετά τα Χριστούγεννα. Τα Χριστούγεννα γιορτάζεται η γέννηση του Χριστού και το Πάσχα τα Πάθη, η Σταύρωση και η Ανάσταση Του. Στη γιορτή δόθηκε το όνομα *Πάσχα* με απόφαση της Α΄ Οικουμενικής Συνόδου, το 325 μ.Χ. Αρχικά γιορταζόταν την ίδια μέρα σ' όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες, από το Θ΄ αιώνα, όμως, καθορίστηκε να τελείται την πρώτη Κυριακή μετά την πανσέληνο της εαρινής ισημερίας της 21^{ης} Μαρτίου κατά το Ιουλιανό ημερολόγιο στην Ορθόδοξη εκκλησία και κατά το Γρηγοριανό στη Ρωμαιοκαθολική. Η γιορτή του Πάσχα είναι κινητή, λόγω δε της σπουδαιότητας της επηρεάζει το εορτολόγιο της Ορθόδοξης Εκκλησίας τόσο 40 ημέρες πριν από αυτό (Μεγάλη Τεσσαρακοστή, Τριώδιο) όσο και 50 ημέρες μετά (περίοδος Πεντηκοσταρίου). Οι ακολουθίες που τελούνται τότε έχουν αρχαιοπρέπεια, κατάνυξη και λαμπρότητα – καθώς ανάγονται στους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού, ενώ περιγράφονται λεπτομερώς στο τυπικό της Εκκλησίας.

β) Ετυμολογικά:

Η λέξη «**Πάσχα**» σύμφωνα με μια πρώτη εκδοχή προέρχεται από τη μεταγλώττιση της Αραμαϊκής και Εβραϊκής λέξης «**Πεσάχ**» και σημαίνει το πέρασμα της Ερυθράς Θάλασσας κατά την έξοδο των Εβραίων από την Αίγυπτο στη γη της επαγγελίας. Σε ανάμνηση αυτού του γεγονότος υπήρχε γιορτή στους Εβραίους με το ίδιο όνομα -αν και από ορισμένους η ύπαρξη της αμφισβητείται- η οποία άρχιζε το βράδυ της 14^{ης} του μήνα Νισσάν πριν από τη δύση του ήλιου. Περιλάμβανε διάφορα έθιμα, όπως το έθιμο της θυσίας του αρνιού, με το αίμα του οποίου έβαφαν την είσοδο των σπιτιών τους, σε αναπαράσταση της νύκτας της εξόδου από την Αίγυπτο. Στο πασχαλινό δείπνο υπήρχαν επίσης πικρά χόρτα σε ανάμνηση της πικρίας από την δουλεία στην Αίγυπτο, κρασί, αλλά και άζυμος άρτος σε υπενθύμιση της βιαστικής αναχώρησης από την Αίγυπτο. Εκτός της εκδοχής που θέλει την καταγωγή της λέξης **Πάσχα** να είναι εβραϊκή υπάρχει και η άποψη που θεωρεί πιθανή την προέλευση της από το ελληνικό ρήμα **πάσχω**, καθώς η συγκεκριμένη γιορτή γίνεται για τα **Πάθη**, τη Σταύρωση και την Ανάσταση του Κυρίου. Έχουμε, δηλαδή δυο λέξεις (**Πεσάχ-πάσχω**) παρόμοιες φθογγικά.

3. Το ελληνικό χριστιανικό Πάσχα

Γενικά:

Ο λαός, μαζί με την *εκ νεκρών Ανάσταση* του Χριστού, τη νίκη Του, δηλαδή, ενάντια στο θάνατο, γιορτάζει και την ανάσταση της άνοιξης, το ξύπνημα της φύσης μετά τη νάρκη του χειμώνα. Το Πάσχα είναι η πιο ιερή μέρα των ελληνικών εορτών, αλλά και η πιο χαρούμενη, οι Έλληνες γιορτάζουν το Πάσχα στην εξοχή, συνήθως στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Με τη λέξη Πάσχα, Λαμπρή και Λαμπρά -στην Κύπρο- εννοούμε δυο βδομάδες που αρχίζουν από την Ανάσταση του Λαζάρου και τελειώνουν την Κυριακή του Θωμά. Τη βδομάδα των Παθών και τη βδομάδα της Λαμπρής ή Λαμπροβδομάδα. Από τα Βυζαντινά ακόμα χρόνια οι χριστιανοί προετοιμάζονταν καιρό πριν για τις πασχαλινές γιορτές. Έβαφαν τα σπίτια τους, έστρωναν στο πάτωμα κλαδιά από αρωματικά φυτά, δάφνη, μυρσίνη, δεντρολίβανο, λεμονιά και έφτιαχναν καινούρια ρούχα, τα λαμπριάτικα. Ανήμερα το Πάσχα όλοι αντάλλασσαν δώρα και ασπασμούς ευχόμενοι *καλό Πάσχα*, ενώ τη νύχτα οι δρόμοι και τα σπίτια ήταν φωταγωγημένα. Τον καιρό της τουρκοκρατίας το Πάσχα είχε εντελώς ιδιαίτερη σημασία για τους Έλληνες. Μαζί με τα Πάθη του Χριστού και την

Ανάσταση, ζωντάνευαν και τα πάθη του λαού, ενώ μεγάλωναν οι ελπίδες για την Ανάσταση του Γένους. Γράφει ο Παπαδιαμάντης στα *Τραγούδια του θεού*: *Όταν λέγη "Ανάστασις" ο Ελληνικός λαός, κρύφια χορδή αναπαλλομένη εις τα μυχαίτατα της καρδιάς του, υπενθυμίζει εις αυτόν και του Γένους την ανάστασιν, και ο Χριστός και η πατρίς συναντώνται εν αυτό ισοπαθείς και ισοθέοι.*

α) Σαρακοστή

Οι σαράντα μέρες της Σαρακοστής, που ξεκινάει την Καθαρά Δευτέρα, είναι περίοδος προετοιμασίας για το Πάσχα. Αυτή την περίοδο οι άνθρωποι προετοιμάζουν τους εαυτούς τους νηστεύοντας ως τη μέρα της Ανάστασης του Χριστού. Σαράντα μέρες κράταγε η νηστεία πριν το Πάσχα, τόσες όσες νήστεψε κι ο Χριστός στην έρημο. Τις τρεις πρώτες μάλιστα μερικές γυναίκες δεν έβαζαν στο στόμα τους τίποτα, ούτε καν ψωμί ή νερό και την τέταρτη έτρωγαν μόνο ειδικά φαγητά - καρυδόπιτα, σούπα με φασόλια, πετιμέζι. Είναι πάρα πολλές οι παραδόσεις αυτών των ημερών και δίνουν έναν πολύ ιδιαίτερο χαρακτήρα στο ελληνικό πάσχα. Παλιότερα τα μικρά παιδιά συνήθιζαν να ζωγραφίζουν τη Σαρακοστή σαν μια καλογριά που είχε τα χέρια της σταυρωμένα, γιατί όλο προσευχόταν, και χωρίς στόμα, γιατί συνέχεια νήστευε, άρα δεν έτρωγε. Είχε, επίσης, επτά πόδια. Στο τέλος κάθε εβδομάδας, έκοβαν ένα πόδι της Κυράς-Σαρακοστής και το τελευταίο πόδι ήταν η Μεγάλη Εβδομάδα. Σε κάποιες περιοχές έκαναν πάνινη την *κυρά Σαρακοστή* τους και τη γέμιζαν με πούπουλα. Στον Πόντο έπαιρναν μια πατάτα ψημένη ή ένα κρεμμύδι, όπου έμπηγαν επτά φτερά κότας, το έδεναν στο ταβάνι και εδώ κρέμονταν όλη τη Σαρακοστή. Κάθε βδομάδα έβγαζαν κι ένα φτερό. Ο *κουκουράς*, έτσι το έλεγαν, ήταν ο φόβος των παιδιών. Η μόνη, πάντως, μέρα που επιτρέπεται να καταναλωθεί ψάρι σε όλη τη διάρκεια της Σαρακοστής του Πάσχα είναι η 25^η Μαρτίου, η μέρα που ο αρχάγγελος Γαβριήλ ανακοίνωσε στην Παρθένο Μαρία ότι θα γεννήσει τον Χριστό. Ανεξάρτητα από τη μέρα που γιορτάζεται το Πάσχα, η Σαρακοστή βρίσκεται εν μέρει πάντα μέσα στον Μάρτιο. Για αυτό και το ρητό, *Λείπει ο Μάρτης από την Σαρακοστή*; Πρόκειται για μια φράση που χρησιμοποιείται για ανθρώπους που προσπαθούν να είναι παρόντες σε κάθε σημαντικό γεγονός. Κατά την διάρκεια της Σαρακοστής δεν γίνονται γάμοι στις εκκλησίες.

β) Το Σάββατο του Λαζάρου

Η τελευταία μέρα της Σαρακοστής είναι το Σάββατο του Λαζάρου. Το *Λαζαροσάββατο*, όπως λέγεται το Σάββατο πριν τη Μεγάλη Βδομάδα, ο λαός γιορτάζει την πρώτη Λαμπρή, την *Έγερση του αγέλαστου Λάζαρου*. Ο Λάζαρος ήταν πολύ καλός φίλος του Χριστού και η ανάστασή του απ' αυτόν ήταν ένα σημάδι για την δική Του Ανάσταση μετά από μια εβδομάδα. Ο φόβος και ο τρόμος του Λαζάρου για όσα γνώρισε στον άλλο κόσμο άφησαν τόσο βαθιά σημάδια στην ψυχή του που, όπως λέει η παράδοση, μετά την Ανάστασή του δε γέλασε παρά μόνο μια φορά, όταν είδε κάποιον χωρικό στο παζάρι να κλέβει μια στάμνα και να φεύγει κρυφά. *Βρε τον ταλαίπωρο*, είπε. *Για ιδές τον πως φεύγει με το κλεμμένο σταμνί. Ξεχνάει ότι κι αυτός είναι ένα κομμάτι χόμα, όπως και το σταμνί. Το 'να χόμα κλέβει τ' άλλο. Μα δεν είναι να γελούν οι πικραμένοι;* και χαμογέλασε. Στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας για να απεικονίσουν την Ανάσταση του Λάζαρου, έφτιαχναν ένα ομοίωμα του το *Λάζαρο*. Το Σάββατο κρατώντας το τα παιδιά γύριζαν στα σπίτια και τραγουδούσαν τα *λαζαρικά*, διηγούνταν την ιστορία του αναστημένου φίλου του Χριστού, έλεγαν παινέματα στους νοικοκυραίους και συγκέντρωναν χρήματα κι αυγά. Στην Ήπειρο, μάλιστα, στις κτηνοτροφικές περιοχές χτύπαγαν ταυτόχρονα και μεγαλοκούδουνα τραγουδώντας:

Πες μας Λάζαρε τι είδες
 εις τον Άδη που επήγες.
 Είδα φόβους, είδα τρόμους,
 είδα βάσανα και πόνους,
 δώστε μου λίγο νεράκι
 να ξεπλύνω το φαρμάκι,
 της καρδούλας μου το λέω
 και μοιρολογώ και κλαίω.
 Του χρόνου πάλι να 'ρθουμε,
 με υγεία να σας βρούμε,
 και ο νοικοκύρης του σπιτιού
 χρόνια πολλά να ζήσει,
 να ζήσει χρόνια εκατό
 και να τα ξεπεράσει.

1. Τα λαζαρικά -παραλλαγές

Στη Στερεά Ελλάδα, τη Μακεδονία και τη Θράκη στα έθιμα του Λαζάρου έπαιρναν μέρος μόνο κορίτσια, οι *Λαζαρίνες* ή *Λαζαρίτσες*, έτσι εύρισκαν την ευκαιρία να γίνουν γνωστές και σαν υποψήφιες νύφες. Για *Λάζαρο* κρατούσαν έναν ξύλινο κόπανο τυλιγμένο με παρδαλά κομμάτια από πανιά, όμοιο με μωρό. Σ' άλλα μέρη πάλι έντυναν με χτυπητά πολύχρωμα υφάσματα μια ρόκα, μια κούκλα ή έναν καλαμένιο σταυρό και τα στόλιζαν με κορδέλες και λουλούδια. Παλαιότερα, αυτή την ημέρα, κανένας γεωργός δεν πήγαινε στο χωράφι του να εργαστεί, γιατί όπως πίστευαν, ό,τι έπιαναν θα μαραινόταν. Επιτρεπόταν μόνο η συγκέντρωση ξερών κλαδιών για το άναμμα των φούρνων τη Μεγάλη Εβδομάδα για το ψήσιμο των κουλουριών. Το Σάββατο του Λαζάρου σε κάποια χωριά οι γυναίκες ψήνουν για την ψυχή του στριφτά κουλουράκια στο σχήμα ανθρώπινου σώματος, τα οποία συμβολίζουν το σώμα του που ήταν τυλιγμένο στο σάβανο. Τα κουλουράκια αυτά ονομάζονται *λαζαράκια* ή *λαζάρηδες* ή *λαζαρούδια*. *Λάζαρο* δεν πλάσεις, *ψωμί* δεν θα χορτάσεις έλεγαν, καθώς πίστευαν πως ο αναστημένος φίλος του Χριστού είχε παραγγείλει: *Όποιος ζυμώσει και δε με πλάσει, το φαρμάκι μου να πάρει...*

Στο νησί της Ρόδου το Σάββατο του Λαζάρου, τα παιδιά γυρίζουν από πόρτα σε πόρτα και τραγουδούν το *Λάζαρο*, συγκεντρώνοντας χρήματα κι αυγά για τους ιερείς. Σε ένα άλλο νησί, τη Σκύρο, έπαιρναν μια τρυπητή κουτάλα, τη *σιδεροχουλιάρα*, έβαζαν σε κάθε τρύπα από ένα άσπροπούλι -άσπρη μαργαρίτα- ένα κόκκινο γαρίφαλο για στόμα και σχημάτιζαν το πρόσωπο, έδεναν σταυρωτά πάνω στην κουτάλα ένα ξύλο, για να κάνουν τα χέρια, της φορούσαν και ένα πουκαμισάκι ή ένα μωρουδίστικο ρούχο και ο *Λάζαρος* ήταν έτοιμος. Μ' αυτόν γύριζαν τα παιδιά από σπίτι σε σπίτι τραγουδώντας και οι νοικοκυρές τους έδιναν αυγά, λεφτά ή ό,τι άλλο είχαν. Πάντα όλοι κάτι έβρισκαν να δώσουν. Κι όταν θέλαν για κάποιον να πούνε πως ήταν τσιγκούνης έλεγαν: *Ποτέ του αυγό δεν έδωσε, ούτε τ' αγίου Λαζάρου!* Στην Κύπρο συναντάμε το έθιμο της αναπαράστασης, στην αρχαιότερη μορφή του. Έντυναν ένα παιδί με κίτρινα λουλούδια, έτσι που το πρόσωπο του δε φαινόταν. Σε κάθε σπίτι που πήγαιναν, όταν άρχιζαν τα άλλα παιδιά να τραγουδούν, ξάπλωνε αυτό και υποκρινόταν το νεκρό, όταν όμως έλεγαν το *Λάζαρε* *δεύρο* *έξω* σηκωνόταν. Το ίδιο έθιμο το συναντάμε και στην Κω. Το παιδί που αναπαριστούσε το Λάζαρο, τυλιγμένο σε ένα σεντόνι, ήταν κι αυτό στολισμένο με κίτρινα λουλούδια. Αμοιβή της παρέας για την αναπαράσταση ήταν αυγά για το δάσκαλο. Στην Κω, επίσης, οι αρραβωνιασμένες έφτιαχναν ένα λαζαράκι σε μέγεθος μικρού παιδιού, γεμισμένο με χίλια δυο καλούδια και κεντημένο σχεδόν σαν τις κουλούρες του γάμου, για να το στείλουν στο γαμπρό.

γ) Κυριακή Των Βαΐων(Βαϊοφόρος)

Η Κυριακή των Βαΐων είναι η αρχή της Μεγάλης Εβδομάδας. Όλοι οι ναοί στολίζονται με κλαδιά από βάγια ή άλλα νικητήρια φυτά, όπως ιτιά, μυρτιά και ελιά, θυμίζοντας, έτσι, τη θριαμβευτική είσοδο του Χριστού στην Ιερουσαλήμ, πριν τα Πάθη του. Όλα μοιράζονται μετά τη λειτουργία στους πιστούς. Αυτή τη μέρα επιτρέπεται η κατανάλωση του ψαριού. Το απόγευμα της Κυριακής των Βαΐων και κάθε απόγευμα της Μεγάλης Εβδομάδας, οι πιστοί πηγαίνουν στην εκκλησία και παρακολουθούν μια ιδιαίτερη λειτουργία. Η εκκλησία καθιέρωσε ήδη από τον 9^ο αιώνα αυτό το έθιμο. Στα πρώτα χριστιανικά χρόνια, στα Ιεροσόλυμα, ο επίσκοπος έμπαινε στην πόλη «*επί πάλου όνου*», αναπαριστώντας το γεγονός, ενώ στα βυζαντικά γινόνταν «*ο περίπατος του αυτοκράτορα*», από το Παλάτι προς τη Μεγάλη Εκκλησία. Στη διαδρομή αυτή ο αυτοκράτορας μοίραζε στον κόσμο βάγια και σταυρούς κι ο Πατριάρχης σταυρούς και κεριά. Με τα βάγια οι πιστοί στόλιζαν τους τοίχους των σπιτιών και το εικονοστάσι τους, όπως ακριβώς και σήμερα.

1. Τα βαγιοχτυπήματα

Τα παλιότερα χρόνια προμήθευαν στους ναούς τα βάγια τα νιόπαντρα ζευγάρια της χρονιάς ή και μόνο οι νιόπαντρες γυναίκες, για το καλό του γάμου τους. Πίστευαν πως η γονιμοποιός δύναμη που κρύβουν αυτά τα φυτά θα μεταφερόταν και στις ίδιες και η μια χτυπούσε την άλλη με τα βάγια. Τα *βαγιοχτυπήματα* σιγά-σιγά άρχισαν να γίνονται κι απ' άλλες γυναίκες αλλά κι από παιδιά που τις μιμούνταν. Όπως χτυπιούνταν μεταξύ τους εύχονταν: *Και του χρόνου, να μη σε πιάν' η μυίγα*. Στα βάγια αποδίδονταν δυνάμεις ιαματικές κι αποτρεπτικές μαζί με τις γονιμοποιές, γι' αυτό έπρεπε μετά την εκκλησία όλα να τα *βατσάσουν* τα δέντρα, τα περβόλια, τα κλήματα, τις στάνες, τα ζώα, τους μύλους, τις βάρκες, για το καλό όπως πίστευαν. Ακόμη, κρεμούσαν ένα κλαδάκι από βάγια στα οπωροφόρα, για να καρπίζουν και στα κηπευτικά, για να μην τα πιάνει το σκουλήκι.

Μέσα βάγια και χαρές,

όξω ψύλλοι, κόριζες

Όλα εξαφανίζονταν από τα σπίτια μόλις μπαίνουν τα βάγια. Κρατούσαν την πρώτη θέση στο εικονοστάσι και μ' αυτά *κάπνιζαν* οι γυναίκες τα παιδιά για το κακό το μάτι. Στη Λέσβο τα παιδιά, μετά την εκκλησία, στόλιζαν ένα δεμάτι από κλαδιά δάφνης με κόκκινα ή πράσινα πανάκια από καινούργιο φουστάνι, κρεμούσαν κι ένα κουδούνι και καθώς πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι ψάλλοντας και λέγοντας εξορκισμούς για τους ψύλλους και τα ποντίκια, έδιναν και ένα κλαράκι δάφνης στη νοικοκυρά. Στο τέλος ζητούσαν και το χάρισμα τους: *Χρόνια πολλά, εν ονόματι Κυρίου, δό μ' τ' αυγό να φύγω*. Στην Ανατολική Ρωμυλία, τα κορίτσια έφτιαχναν με τα βάγια στεφάνια, τους έδεναν μια κόκκινη κλωστή και τραγουδώντας όλες μαζί πήγαιναν και τα πέταγαν στο ρέμα κι όπως έπαιρνε τα στεφάνια το νερό, όποιας πήγαινε μπροστά εκείνη θα γινόταν *συντέκνισσα*. Θα ήταν πρώτη στο χορό και στο δικό της σπίτι η μάνα της θα έφτιαχνε φασόλια και θα φίλευε όλα τις κοπέλες με ελιές. Το έθιμο της περιφοράς των κλαδιών θυμίζει την *ειρесиώνη*, το στολισμένο με καρπούς κλαδί, που στις γιορτές της άνοιξης περιέφεραν στους δρόμους τα παιδιά, στην αρχαιότητα. Τα βάγια τα έπλεκαν σε πάρα πολλά σχέδια: φεγγάρια, πλοία, γαϊδουράκια, το πιο συνηθισμένο όμως ήταν ο σταυρός. Σε μερικά μέρη τους έδιναν το σχήμα του ψαριού. Ψάρι είχαν σαν σημάδι αναγνώρισης οι πρώτοι χριστιανοί, η λέξη ΙΧΘΥΣ, εξάλλου, προέρχεται από τα αρχικά Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ. Αν και είναι εκόμα σαρακοστή, η εκκλησία την Κυριακή των Βαΐων επιτρέπει το ψάρι. Έτσι και το τραγούδι των παιδιών λέει:

Βάγια, Βάγια των βαγιών, /τρώνε ψάρι και κολιό,

κι ως την άλλη Κυριακή / με το κόκκινο αυγό !

δ) Η Μεγάλη Βδομάδα

Η βδομάδα των Παθών είναι η Μεγάλη Βδομάδα γιατί μεγάλα είναι κι αυτά που θα συμβούν όπως λένε στην Κεφαλονιά:

Μεγάλη Δευτέρα, μεγάλη μέρα.

Μεγάλη Τρίτη, μεγάλη κρίση.

Μεγάλη Τετάρτη, μεγάλο σκοτάδι.

Μεγάλη Πέμπτη, δάκρυο πέφτει.

Μεγάλη Παρασκευή, θλίψη πολλή.

Μεγάλο Σαββάτο, χαρές γιομάτο.

Μεγάλη Λαμπρή, χάσκα μούσκα αυγό κι αρνί.

Τη Μεγάλη Δευτέρα αρχίζει η πιο αυστηρή νηστεία. Στην Καστοριά, τη Μεγάλη Δευτέρα, τη Μεγάλη Τρίτη και τη Μεγάλη Τετάρτη δεν έτρωγαν τίποτα, μόνο λίγο νερό έπιναν, κυρίως οι κοπέλες, γιατί πίστευαν πως της νηστικής καρδιάς πιάνει η ευχή και έτσι θα έβρισκαν γαμπρό. Στην Πάρο, όλη τη Μεγάλη Βδομάδα, οι καμπάνες πενθούσαν, *χήρευαν*. Ο κράχτης καλούσε τους πιστούς στην εκκλησία. Κάθε δουλειά έπρεπε να σταματήσει. Ακόμα και τον αργαλειό ξέλυναν, τον *ζέκαμναν* μια κι ο Χριστός ήταν σταυρωμένος. Μόνο ο καθαρισμός των σπιτιών επιτρεπόταν και η προετοιμασία για όλα τα απαραίτητα του Πάσχα.

Μεγάλη Δευτέρα

Τη Μεγάλη Δευτέρα ξεκινούν τα ψώνια και οι ετοιμασίες για τις επόμενες μέρες. Το αρνί, τα αυγά, κτλ. Το απόγευμα γίνεται λειτουργία στην εκκλησία.

Μεγάλη Τρίτη

Συνεχίζονται οι προετοιμασίες για το Πάσχα και φυσικά και η νηστεία. Το απόγευμα στην εκκλησία ακούγεται ο ύμνος της Κασσιανής. Την Μεγάλη Τρίτη φτιάχνουν οι νοικοκυρές κουλουράκια.

Μεγάλη Τετάρτη

Τη Μεγάλη Τετάρτη, γίνεται το Μέγα Ευχέλαιο, όπου οι ιερείς χρίσουν τους πιστούς με το Άγιο Λάδι για να να λάβουν συγχώρεση. Το απόγευμα, στις εκκλησίες, το θέμα της λειτουργίας είναι το *Πλύσιμο των ποδιών των Μαθητών* που γίνεται σε πολλά μέρη, όπως στην Πάτμο. Εδώ στήνεται μια εξέδρα στην πλατεία της πόλης και κατά τη διάρκεια της λειτουργίας, που κρατάει περίπου μιάμιση ώρα, ο ιερέας που παίζει τον ρόλο του Χριστού, πλένει τα πόδια δώδεκα μοναχών -οι μαθητές-, μια μίμηση της πράξης του Χριστού πριν την Σταύρωση Του. Παλιότερα την ημέρα αυτή παρασκεύαζαν τη νέα ζύμη, το προζύμι, δηλαδή, της χρονιάς. Στις γειτονίες της Αθήνας η εκκλησάρισσα πήγαινε από σπίτι σε σπίτι, μάζευε αλεύρι και το ζύμωνε χωρίς προζύμι. Έπειτα το πήγαινε στον παπά κι εκείνος ακουμπούσε πάνω του το σταυρό με το Τίμιο Ξύλο, οπότε το αλεύρι φούσκωνε. Αυτό θα ήταν το προζύμι της χρονιάς. Η εκκλησάρισσα μοίραζε από λίγο σε κάθε σπίτι.

Μεγάλη Πέμπτη

Η Μεγάλη Πέμπτη είναι η ημέρα του Μυστικού Δείπνου. Το πρωί γίνεται η Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου και λέγεται για τους πιστούς ότι είναι καλό να λάβουν τη μέρα αυτή τη θεία κοινωνία. Το ύψωμα της Μεγάλης Πέμπτης οι γυναίκες το βάζουν σε ένα σακουλάκι που έχει μέσα λουλούδια και το φυλάγουν πίσω από τα εικονίσματα για θεραπευτικές χρήσεις. Το απόγευμα στις εκκλησίες

γίνεται η λειτουργία των 12 Ευαγγελίων και η αναπαράσταση της Σταύρωσης του Χριστού.

1. Τα έθιμα της Μεγάλης Πέμπτης

α) Τα κόκκινα αυγά του Πάσχα

Από το πρωί της Μεγάλης Πέμπτης οι γυναίκες καταπιάνονται με το βάνιμο των αυγών, παλιά αυτό γινόταν από τα χρώματα των λουλουδιών, κυρίως της κόκκινης παπαρούνας. Τα κόκκινα αυγά βάνονται είτε σε ανάμνηση του χυμένου αίματος του Χριστού από τη λόγχη του Ρωμαίου στρατιώτη είτε γιατί το χρώμα αυτό αποτελεί έκφραση χαράς λόγω της ερχόμενης άνοιξης και της Ανάστασης του Κυρίου. Τα κόκκινα αυγά είναι ο χριστιανικός συμβολισμός του Πάσχα που τον καθιέρωσε για πρώτη φορά ο Απόστολος Παύλος. Από την εποχή που οι χριστιανοί άρχισαν να γιορτάζουν το Πάσχα, διατήρησαν ορισμένα χαρακτηριστικά του εβραϊκού θρησκευτικού τυπικού, ενώ ταυτόχρονα προσέθεσαν κι άλλα. Αυτό φαίνεται από το πασχαλινό αρνί και τα κόκκινα αυγά. Πλούσια είναι η παράδοση για τον συμβολισμό των αυγών του Πάσχα. Το αυγό, πανάρχαιο σύμβολο της γένεσης του κόσμου και της ζωής, το συναντάμε σε πολλές λατρείες, τόσο πρωτόγονες, όσο και περισσότερο εξελιγμένες. Είναι στη λαϊκή και μυθολογική φαντασία το σύμβολο της ζωής. Έχει μέσα του δύναμη ζωική και πίστευαν πως μπορούσε να την μεταδώσει στους ανθρώπους, τα ζώα και τα φυτά. Το βάνιμο των αυγών, για λατρευτικούς σκοπούς το συναντούμε σε διάφορους τόπους του κόσμου.

Μερικοί υποθέτουν ότι τα κόκκινα αυγά του Πάσχα, διαδόθηκαν στην Ευρώπη, την Ασία και την Κίνα από ένα έθιμο των Καλανδών. Άλλοι θεωρούν αρχική κοιτίδα τους την Αίγυπτο. Στη νύχτα του κόσμου ένα αυγό άνοιξε στα δύο και από μέσα του βγήκε ο κόσμος, διηγούνται οι Πέρσες. Στο έπος των Φιλανδών *Καλεβάλα*, το αυγό που περιείχε τον κόσμο, έπεσε από τον ουρανό στην αγκαλιά της μάνας των νερών. Αλλού, το κοσμικό αυγό γονιμοποιείται από τον ήλιο και στην αρχαία Αίγυπτο, το αυγό, ως Λόγος Δημιουργός, ταξιδεύει στην προαιώνια θάλασσα. Στην Κίνα συνηθίζονταν οι προσφορές αυγών την Άνοιξη για γονιμότητα και αναγέννηση. Στην πανάρχαια Ουρ της Μεσοποταμίας προσféρανε αυγά στους νεκρούς. Στην ελληνική αρχαιότητα αποθέτανε αυγά στα χέρια ειδωλίων του Διονύσου ως σύμβολα αναγέννησης. Στην ελληνική μυθολογία η Λήδα από την ένωση της με τον Δία γέννησε ένα αυγό από όπου αναδύθηκαν οι Διόσκουροι. Στους Εβραίους τα αυγά ήταν τροφή πένθους, τροφή που δεν είχε ολοκληρωθεί ως ζωή. Στα λαϊκά παραμύθια, μέσα σε ένα αυγό, καλά φυλαγμένο, κρύβεται η ζωή ενός γίγαντα ή ήρωα. Τα χρωματιστά αυγά και ιδιαίτερα τα κόκκινα μνημονεύονται για γιορταστικούς σκοπούς στην Κίνα ήδη από τον 5^ο αιώνα και στην Αίγυπτο από το 10^ο. Το 17^ο αιώνα τα βρίσκουμε τόσο στους Χριστιανούς όσο και στους Μωαμεθανούς. Για τους πρώτους Χριστιανούς το αυγό είναι το σύμβολο της Ανάστασης του Χριστού. Στο Μεσαίωνα, βάνονταν αυγά για να δοθούν σαν δώρα το Πάσχα. Στα Βυζαντινά χρόνια έφτιαχναν κουλούρα που στην μέση της είχε ένα κόκκινο αυγό.

β) Η κόκκινη βαφή των αυγών της Ανάστασης

Σύμφωνα με την παράδοση βάνονται τα αυγά της Ανάστασης κόκκινα γιατί όταν είπαν πως αναστήθηκε ο Χριστός, κανείς δεν το πίστευε. Μια γυναίκα, που κρατούσε στο καλάθι της αυγά, φώναξε: *Μπορεί από άσπρα να γίνουν κόκκινα;* Και το θαύμα έγινε, τα αυγά από άσπρα έγιναν κόκκινα. Στην Κέρκυρα διηγούνται το εξής: *όταν αναστήθηκε ο Χριστός, πρώτα πρώτα το άκουσαν κάτι αυγά. Αμέσως άρχισαν την τρεχάλα να το διαδώσουν παντού. Από το πολύ το τρέξιμο έγιναν κατακόκκινα!*

Μερικοί πιστεύουν ότι τα αυγά βάφονται κόκκινα σε ανάμνηση του αίματος του Χριστού, που χύθηκε για τους ανθρώπους. Κόκκινο είναι και το χρώμα της χαράς, είναι παράλληλα, όμως, και χρώμα αποτρεπτικό. Κόκκινες βελέντζες και κόκκινα μαντίλια κρεμούσαν τη Μεγάλη Πέμπτη στην Καστοριά οι γυναίκες για το καλό. Κόκκινο πανί έβαφαν μαζί με τα αυγά τους στη Μεσημβρία και το κρεμούσαν στο παράθυρο για σαράντα μέρες, για να μην τους πιάνει το μάτι.

γ) Το βάψιμο των αυγών τη Μεγάλη Πέμπτη ή Κόκκινη Πέφτη ή Κοκκινοπέφτη

Το βάψιμο των αυγών γινόταν τη Μεγάλη Πέμπτη -γι' αυτό και την έλεγαν *Κόκκινη Πέφτη* ή *Κοκκινοπέφτη*, με το ξεκίνημα της νέας μέρας. Η κατσαρόλα που θα τα έβαφαν θα έπρεπε να ήταν καινούρια και ο αριθμός τους ορισμένος. Τη μπογιά από το βάψιμο τη φύλαγαν σαράντα μέρες και δεν την έχυναν ποτέ έξω από το σπίτι. Πάνω στα αυγά, πριν τα βάψουν, κολλούσαν μικρά άνθη και έτσι τα σχέδια τους αποτυπωνόταν επάνω στ' αυγό. Τα χρώματα για τα αυγά τα έφτιαχναν από διάφορα φυτά. Από φλούδες κρεμμυδιών γινόταν το μελί, από άχυρο ή από φύλλα αμυγδαλιάς το κίτρινο, το ανοικτό κόκκινο από παπαρούνες, από μαϊντανό το πράσινο, από ζαφορά το κίτρινο και από βιολέτες το μωβ. Επίσης, για το βάψιμο των αυγών χρησιμοποιούσαν το βάρτζι, ένα είδος κόκκινου ξύλου. Το κόκκινο χρώμα ήταν και είναι πάντα το πιο αγαπημένο χρώμα για τα Πασχαλινά αυγά. Στο παρελθόν οι άνθρωποι συνήθιζαν να τοποθετούν το πρώτο αυγό που ήταν της Παναγίας στο εικοναστάσι του σπιτιού, για να διώξουν τα κακά πνεύματα. Μ' αυτό σταύρωναν τα παιδιά απ' το κακό το μάτι. Σε μερικά μέρη έβαζαν σε ένα κουτάκι τόσα αυγά όσα ήταν τα μέλη της οικογένειας και τα πήγαιναν το βράδυ στην εκκλησία, για να διαβαστούν στα 12 Ευαγγέλια. Τ' αφήναν κάτω απ' την Αγία Τράπεζα ως την Ανάσταση και τότε καθεμιά έπαιρνε τα δικά της. Αυτά τ' αυγά ήταν *ευαγγελισμένα* και τα τσόφλια τους τα παράχωναν στους κήπους και στις ρίζες των δέντρων για να καρπίσουν. Παρόμοια ιδιότητες είχαν και τ' αυγά που έκαναν οι κότες τη Μεγάλη Πέμπτη. Εάν η κότα ήταν μαύρη τ' αυγά της μπορούσαν να διώξουν κάθε κακό. Τ' αυγά τα Μεγαλοπεφτιάτικα θέραπευαν τον πονόλαιμο, φύλαγαν το αμπέλι από το χαλάζι και έδιωχναν μακριά το σκαθάρι.

Στη Μακεδονία, κυρίως, οι γυναίκες και τα κορίτσια στόλιζαν τ' αυγά, τα *έγραφαν* και τα *κεντούσαν*. Πάνω στα άσπρα αυγά έγραφαν με λειωμένο κερί ευχές, σχεδιάζαν σκηνές από τη ζωή του Χριστού, πουλιά και άλλα μοτίβα. Έριχναν μετά τ' αυγά στην κόκκινη μπογιά και μέχρι να λειώσει το κερί έμεναν τα γράμματα και τα σχέδια άσπρα. Τα *ζομπλωτά* ή *κεντημένα* αυγά, τα έλεγαν και *πέρδικες*, μια και συχνά είχαν πάνω τους πουλιά, ή ίσως και γιατί ξεχώριζαν, όπως κι οι πέρδικες, για την ομορφιά τους. Το ένα ήταν καλύτερο απ' το άλλο. Οι αρραβωνιασμένες τα έστελναν δώρο στο γαμπρό και οι βαφτισιμιές στους νονούς και τις νονές τους, σε όλα τα αγαπημένα πρόσωπα. Άλλοτε πάλι τα κορίτσια πρόσθεταν στ' αυγά φτερά από χρωματιστό χαρτί, ουρά και μύτη από ζυμάρι και τα κρεμούσαν στο ταβάνι, σαν να 'ταν έτοιμα να πετάξουν. Σε κάποια χωριά, τέλος, συνήθιζαν να μαρκάρουν το κεφάλι και την πλάτη των νεαρών αρνιών με την μπογιά απ' τα αυγά.

δ) Τα κουλουράκια της Μεγάλης Πέμπτης

Απ' το πρωί της Μεγάλης Πέμπτης οι γυναίκες καταπιάνονται και με το ζύωμα. Ζυμώνουν κατά περιοχές τα καλιτσούνια (χειροποίητες τυρόπιτες), τα τσουρέκια και τις λαμπροκουλούρες. Η λαμπροκουλούρα δεν έχει στη μέση τρύπα, όπως τα μικρά κουλούρια σήμερα για λόγους οικονομίας αλλά κανονικά τρία κόκκινα αυγά, όσα και η Αγία τριάδα. Αυτά τα κουλουράκια τη νύχτα της Μεγάλης Πέμπτης, στα Δώδεκα Ευαγγέλια, οι γυναίκες στη Δυτική Μακεδονία τα μοιράζουν μετά την εκκλησία στον

κόσμο. Η νύχτα της Μεγάλης Πέμπτης, θεωρείται κυρίως από τις γυναίκες, ως η ιδανικότερη στιγμή για τον αγιασμό ειδών καθημερινής χρήσης, για την τέλεση μαγγανειών, για την αποτροπή ασθενειών και για την παρασκευή φυλαχτών. Στη Ρόδο ανάβουν φωτιές στα Δώδεκα Ευαγγέλια με χοντρούς κορμούς πεύκων, τους οποίους πηδούν τα παιδιά καίγοντας ταυτόχρονα το *μάρτη* τους. Οι γυναίκες, στην Κεφαλονιά, βάζουν στη μέση τους μια λουρίδα και μετά από κάθε Ευαγγέλιο δένουν και από έναν κόμπο παρακαλώντας να γίνει μέσα στη χρονιά ό,τι ποθούν. Κάθε οικογένεια, στα περισσότερα μέρη, φέρνει στην εκκλησία για να αγιαστούν τα πιο πολύτιμα πράγματα του σπιτιού: ψωμί, αλάτι, αυγά, νερό σε μπουκάλια κ.ά.

ε) Τα κεριά της Μεγάλης Πέμπτης

Θαυμαστές ιδιότητες αποδίδουν και στα κεριά της Μεγάλης Πέμπτης. Μετά από κάθε Ευαγγέλιο στην Αγιάσο της Λέσβου έφτιαχναν ένα σταυρό από κεριά και μετά την εκκλησία κόλλαγαν τα 12 σταυρουδάκια σε διάφορα σημεία του σπιτιού, για να ψοφάνε οι κοριοί και οι ψύλλοι. Για φυλακτό έχουν το κεριά που μένει άκαυτο στη Σπάρτη. Όταν μπουμπουνίζει κι αστράφτει το ανάβουν, για να μην τους πέσει αστροπελέκι. Στη Λήμνο στη βάση, που ακουμπάει ο παπάς το Ευαγγέλιο, οι μητέρες κρεμούσαν τα τσεμπέρια των παιδιών τους, για να είναι γερά. Στη Λήμνο, επίσης, στη διάρκεια της ανάγνωσης των Δώδεκα Ευαγγελίων, οι πιστοί τοποθετούσαν κάτω απ' την Αγία Τράπεζα μπουκάλια με νερό τα οποία έπαιρναν τη Λαμπρή. Μ' αυτό το νερό έπλεναν τους ασθενείς και τους σαραντίζαν, δηλαδή τους ράντιζαν 40 φορές μ' ένα κλωνί βασιλικό. Το ίδιο έκαναν και στα ζώα.

2. Ο στολισμός του επιταφίου

Την Μεγάλη Πέμπτη το βράδυ, αφού τελειώσουν τα 12 Ευαγγέλια, στολίζουν τον επιτάφιο με γιρλάντες από λευκά λουλούδια, έτσι ώστε τη Μεγάλη Παρασκευή το πρωί ο επιτάφιος να είναι έτοιμος, για να δεχθεί το σώμα του Χριστού κατά την Αποκαθήλωση. Στο Λιτόχωρο της Πιερίας οι επιτάφιοι στολίζονται το βράδυ της Μεγάλης Πέμπτης από ανύπαντρες κοπέλες, που όλη τη Σαρακοστή φτιάχνουν τα λουλούδια τους από ύφασμα.

Μεγάλη Παρασκευή

Η Παρασκευή είναι η πιο ιερή από τις μέρες της Μεγάλης Εβδομάδας. Είναι μέρα πένθους καθώς έχουμε την αποκορύφωση των Παθών του Χριστού με την αποκαθήλωση του Εσταυρωμένου και την Ακολουθία του επιταφίου. Με το τέλος της αποκαθήλωσης ξεκινά η διαδικασία του θρήνου για το Χριστό και του ενταφιασμού του στη συνέχεια με τη συμβολική μεταφορά ενός ομοιώματος του σώματος του. Κατά την διάρκεια της αναπαράστασης της αφαίρεσης του σώματος του από το Σταυρό ραίνεται αυτό με ροδοπέταλα και τοποθετείται στον ιερό βωμό. Όλη μέρα οι καμπάνες της εκκλησίας κτυπούν με πένθιμο κτύπο. Οι θρήνοι αρχίζουν να ψάλλονται το απόγευμα, ενώ αργότερα ακολουθεί η περιφορά του επιταφίου στους δρόμους της πόλης ή του χωριού και τρεις φορές γύρω από την εκκλησία. Συχνά στα μεγάλα χωριά και στις πόλεις με περισσότερες από μια εκκλησίες, οι επιτάφιοι συγκεντρώνονται στην κεντρική πλατεία. Εδώ όλοι οι άνθρωποι μαζί με τους ιερείς ψάλλουν τους θρήνους. Η Μεγάλη Παρασκευή είναι μέρα απόλυτης αργίας και νηστείας. Δεν τρώνε γλυκά για την αγάπη του Χριστού που τον *πότισαν* ξύδι. Τα συνήθη φαγητά είναι ταχινόσουπα, μαρούλι με ξύδι ή φακές με ξύδι. Στα χωριά της Πυλίας τη Μεγάλη Παρασκευή πίνουν ξίδι με καπνιά για να δείξουν την αγάπη τους στο Χριστό. Στην Κρήτη βράζουν σαλιγκάρια και πίνουν το ζουμί τους, που είναι σα χολή. Στην Κορώνη δε βάζουν τίποτα στο στόμα τους. Κάποιοι βάζουν σ' ένα ποτήρι

ξύδι, ρίχνουν μέσα λίγη αράχνη και πίνουν τρεις γουλιές, γιατί έτσι πότισαν και το Χριστό. Κανείς δεν πρέπει, επίσης, αυτή τη μέρα να πιάσει στα χέρια του σφυρί ή βελόνη, γιατί θεωρείται μεγάλη αμαρτία.

1. Ο Επιτάφιος

Το μεσημέρι της Μεγάλης Παρασκευής μετά την πρωινή λειτουργία, αφού γίνει η αποκαθήλωση, εκτίθεται σε προσκύνημα η χρυσοϋφαντη παράσταση του νεκρού Ιησού, πάνω σε φορητό κουβούκλιο. Τότε αρχίζει κι ο στολισμός του επιταφίου από κοπέλες που τον στολίζουν με άνθη της άνοιξης: βιολέτες, μενεξέδες, τριαντάφυλλα, και λεμονανθούς. Όλα τα λουλούδια πλέκονται σε στεφάνια και γιρλάντες και ο επιτάφιος γίνεται όλος μια κορόνα από άνθη. Παράλληλα τα κορίτσια ψέλνουν το μοιρολόγι της Παναγίας. Όλοι προσκυνάνε τον επιτάφιο κι οι γυναίκες και τα παιδιά, για να τους πιάσει η χάρη, περνάνε από κάτω. Το βράδυ γίνεται η περιφορά του. Η πομπή σχηματίζεται από τα εξαπτέρυγα και το σταυρό μπροστά, τον επιτάφιο και τους ιερείς πιο πίσω. Στις πόλεις προηγούνται οι μουσικοί, παίζοντας πένθιμα εμβατήρια. Ο κόσμος που ακολουθεί κρατάει στα χέρια αναμμένες λαμπάδες. Κατά διαστήματα η πομπή σταματά σε πλατείες και σταυροδρόμια και κει οι ιερείς ψάλλουν δεήσεις.

Σε μερικά μέρη ανάβουν φωτιές αυτή την ώρα και καίνε τον Ιούδα που έχει ετοιμασθεί την προηγούμενη μέρα, δηλαδή, τη Μεγάλη Πέμπτη. Στο Μελιγαλά το βράδι της Μεγάλης Παρασκευής ανάβουν *φουνταρίες*. Κάθε νοικοκυρά, όταν σημάνει η καμπάνα για τον επιτάφιο, ρίχνει μπροστά στην πόρτα του σπιτιού της δυο - τρία μάτσα κληματόβεργες και τους βάζει φωτιά. Μέχρι να βγει ο επιτάφιος, οι κληματόβεργες έχουν γίνει πλέον κάρβουνο. Την ώρα που ο παπάς περνά έξω από το δρόμο του σπιτιού της, η νοικοκυρά ρίχνει πάνω στα κάρβουνα μια χούφτα μοσχολίβανο κι ο παπάς κάνει εκεί παραστάσιμο. Στις Σέρρες έβαζαν μπροστά στην πόρτα τους, πάνω σ' ένα τραπέζι, την εικόνα του Χριστού στολισμένη με λουλούδια και δίπλα άναβαν κεριά και λιβάνι. Μέσα σ' ένα πιάτο είχαν φυτεμένη φακή ή κριθάρι που μόλις είχε αρχίσει να βγαίνει. Παρόμοια φυτά τοποθετούσαν και οι γυναίκες στην αρχαιότητα στη γιορτή του Άδωνη. Τα λουλούδια του επιταφίου ονομάζονται *χριστολούλουδα* ή *σταυρολούλουδα* και τους αποδίδεται θαυματουργή δύναμη. Στη Μυτιλήνη μετά το τέλος της περιφοράς αρπάζουν τα λουλούδια, γιατί πιστεύουν πως κλεμμένα έχουν πιο θαυματουργές ιδιότητες. Τα Χριστολούλουδα τα φυλάνε για το καλό. Μ' αυτά γιατρεύουν τον πονοκέφαλο, τα κάνουν φυλαχτά και μ' αυτά γαληνεύουν τη θάλασσα όσοι ταξιδεύουν. Στην Ύδρα τελείται το *έθιμο της δέησης*. Κατά τη διάρκεια του οι νέοι βγάζουν τα παπούτσια και τις κάλτσες και μπαίνουν με τον επιτάφιο στη θάλασσα, τον ακουμπάνε στο νερό κι ο παπάς κάνει δέηση για τους ταξιδεμένους. Στην Αθήνα, σκούπιζαν από νωρίς και κατάβρεχαν τους δρόμους για να περάσει ο επιτάφιος, όταν πλησίαζε, έβγαιναν όλοι στις πόρτες τους μ' ένα κεραμίδι που είχε πάνω του ένα κάρβουνο αναμμένο και λιβάνι. Στη Νάξο δε φιλάνε αυτή τη μέρα, γιατί με το φιλί του πρόδωσε ο Ιούδας το Χριστό, δε σφάζουν, για το αίμα του Χριστού, δεν καρφώνουν γιατί καρφώθηκε ο Χριστός και δε γελάνε. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιφορά του επιταφίου στη Μάρπησσα της Πάρου, καθώς κατά την διάρκεια της γίνονται δεκαπέντε περίπου στάσεις. Σε κάθε στάση φωτίζεται κι ένα σημείο του βουνού, όπου τα παιδιά ντυμένα Ρωμαίοι στρατιώτες ή μαθητές του Χριστού, αναπαριστούν σκηνές από την είσοδο στα Ιεροσόλυμα, την προσευχή στο Όρος των Ελαιών, το Μαρτύριο της Σταύρωσης και την Ανάσταση.

2. Η παράδοση της Αγίας Καλής

Μετά τη σταύρωση του Χριστού η Παναγία καθόταν στην παρηγοριά, στο τραπέζι, δηλαδή, που γίνεται μετά τις κηδείες. Πέρασε τότε μια καλογοριά την είδε και σχολίασε:

-*Ποιος είδε γιο στο σταυρό και μάνα στο τραπέζι.*

Η Παναγία ακούγοντας την της είπε:

-*Σύρε, μάνα Καλή, μήτε να ψάλλεσαι, μήτε να λειτουργήσαι. Αν κρεμασθώ εγώ, θα κρεμασθούν μανάδες κι αν πνιγώ εγώ, θα πνιγούν μανάδες. Μονάχα κάθομαι στην παρηγοριά για να παρηγορηθούν όλες οι μανάδες.*

Η μάνα Καλή έφυγε μετανιωμένη και λυπημένη γι' αυτό που είπε. Πάντως, ενώ υπάρχει Αγία Καλή δεν γιορτάζει ποτέ, όσο για τη σχετική παράδοση ζωντανεύει κάθε Μεγάλη Παρασκευή.

Μεγάλο Σάββατο /Πρώτης Ανάστασης /Δεύτερη Ανάσταση

Το Μεγάλο Σάββατο γίνεται η πρωινή λειτουργία της *Πρώτης Ανάστασης* που είναι γεμάτη από προσευχές. Οι ιερείς ντύνονται στα λευκά και σκορπούν βάγια και ροδοπέταλα, ενώ οι καμπάνες κτυπούν χαρούμενα. Σε πολλές περιοχές υπάρχει το έθιμο του *σεισμού*, μια αναπαράσταση εκείνου που έγινε μετά την Ανάσταση, όπως περιγράφεται στην Βίβλο. Το εκκλησίασμα κτυπά τα στασίδια ρυθμικά, ενώ έξω βασιλεύει το χάος με πυροβολισμούς, κροτίδες και πυροτεχνήματα. Σύμφωνα μ' ένα άλλο έθιμο κλείνουν οι πόρτες της εκκλησίας κι οι ιερείς, αφού κάνουν τρεις κύκλους γύρω από την εκκλησία ψάλοντας, κλωτσούν την κεντρική πόρτα ν' ανοίξει και μπαίνουν τραγουδώντας τον ψαλμό *Άρατε πύλας* που σημαίνει ανοίξτε τις πύλες. Μια άλλη ιδιαίτερη παράδοση της Πρώτης Ανάστασης είναι το έθιμο *του πετάγματος των στάμνων*, που γίνεται σε κάποια από τα Ιόνια νησιά και κυρίως στην Κέρκυρα. Οι κάτοικοι πετούν στάμνες απ' τα παράθυρα τους που σπάζουν στο δρόμο. Κάποιες φορές οι στάμνες είναι γεμάτες νερό, για να κάνουν μεγαλύτερο θόρυβο. Επίσης, κρεμούν ένα κόκκινο πανί στα παράθυρα.

Αργά το βράδυ, στις 11 η ώρα, όλοι μαζεύονται στον περίβολο της εκκλησίας. Σ' όλη την Ελλάδα η λειτουργία γίνεται σε μια πλατφόρμα έξω από τον ναό. Όλοι κρατούν από ένα κερί που θα το ανάψουν με το Άγιο Φως. Πριν τα μεσάνυχτα όλα τα φώτα του ναού σβήνουν και ο ιερέας εμφανίζεται στην Ωραία Πύλη προσφέροντας το Άγιο Φως σε όλους. Λέει, *Δεύτε λάβετε Φως*, που σημαίνει, ελάτε να πάρετε το Άγιο Φως. Αυτή η μοναδική φλόγα έρχεται κατ' ευθείαν απ' τον Ιερό Τάφο του Χριστού στην Ιερουσαλήμ, όπου ανάβει ως εκ θαύματος, χωρίς καμία ανθρώπινη παρέμβαση. Ένα αεροπλάνο φέρνει το Άγιο Φως απ' την Ιερουσαλήμ στην Ελλάδα. Αφού οι άνθρωποι λάβουν το φως εκεί γύρω στα μεσάνυχτα ο ιερέας παίρνει την ιερή εικόνα της ανάστασης, βγαίνει έξω απ' τον ναό και πηγαίνει στην πλατφόρμα που έχει στηθεί συνεχίζοντας την αναστάσιμη λειτουργία. Η *Δεύτερη Ανάσταση* συμβαίνει μόλις ο ιερέας πει το *Χριστός Ανέστη*, ξεκινά τότε μια μεγαλιώδης αναστάτωση από φωνές και κρότους βεγγαλικών. Όλοι δίνουν τα χέρια και εύχονται Καλό Πάσχα στους γύρω τους. Αυτό είναι το επονομαζόμενο *Φιλί της Αγάπης*. Στη συνέχεια σιγά-σιγά ξεκινούν για τα σπίτια τους, παρότι η λειτουργία εξακολουθεί μέχρι τις πρώτες πρωινές ώρες. Θεωρείται τύχη να φτάσει κανείς στο σπίτι του με το κερί του αναμμένο με άγιο φως. Πολλοί το μεταφέρουν αμίλητοι - αφότου πάρουν το φως και μέχρι να φτάσουν στο σπίτι τους δε μιλάνε, πιστεύοντας ότι έτσι θα γίνει κάτι καλό στο σπιτικό τους ή ότι έτσι θα φύγουν οι δαίμονες. Με τ' *Άγιο Φως* των κεριών οι άνθρωποι κάνουν το σχήμα του σταυρού πάνω από την κεντρική πόρτα για καλή τύχη. Σε πολλές περιοχές καίνε λίγο μ' αυτό τα δέντρα που δεν καρπίζουν και τσουρουφλίζουν τα ζωντανά που δεν γεννάνε. Το λαμπροκέρι το φυλάνε σε κάθε περίπτωση για το ξεμάτιασμα, τις αρρώστιες, το χαλάζι και τις τρικυμίες. Όταν όλη η

οικογένεια γυρίζει απ' την εκκλησία, κάθονται γύρω απ' το γιορτινό τραπέζι και δοκιμάσουν ένα από τα παλιότερα έθιμα του Πάσχα, το σπάσιμο των κόκκινων αυγών. Κάθε μέλος της οικογένειας έχει το δικό του αυγό και προσπαθεί να σπάσει τ' αυγά των άλλων. Όποιου τ' αυγό σπάσει όλα τ' άλλα αυγά χωρίς να σπάσει, έχει καλή τύχη για όλο το χρόνο. Τη συνήθεια αυτή τη βρίσκουμε στους Βυζαντινούς, ήδη από το 13^ο αιώνα. *Με τ' αυγό να τ' ανοίξω* έλεγαν, έτρωγαν τ' αυγό τους και μετά ξεκίναγαν το φαγητό. Οι προετοιμασίες για το γιορτινό δείπνο της νύχτας της Ανάστασης ξεκινούν το Μεγάλο Σάββατο. Απ' το πρωί ξεκινούν οι νοικοκυρές, να μαγειρεύουν την παραδοσιακή *μαγειρίτσα*, μια δυνατή και νόστιμη σούπα φτιαγμένη με εντόστια και αρωματικά βότανα. Σε μερικά μέρη τρεις μέρες δεν σήκωναν το τραπέζι και τα ψίχουλα τα έριχναν στα αμπέλια για να έχουν πολύ καρπό.

1. Έθιμα της Ανάστασης πανελλάγια γνωστά

α) Ο ρουκετοπόλεμος στους Βροντάδες της Χίου

Ο ρουκετοπόλεμος είναι ένα παλιό έθιμο στους Βροντάδες της Χίου που έχει τις ρίζες του στους χρόνους της τουρκικής κατοχής. Αρχικά, οι κάτοικοι των ενοριών του Αγίου Μάρκου και της Παναγίας Ερειθιανής, εκκλησιών που βρίσκονται αντικριστά, έφτιαχναν αυτοσχέδια κανονάκια. Με το πέρασμα του χρόνου, όμως, αυτά εξελίχθηκαν σε αυτοσχέδιες ρουκέτες, βεγγαλικά φτιαγμένα από νίτρο, θειάφι και μπαρούτι. Η προετοιμασία των ρουκετών αρχίζει αμέσως μετά το Πάσχα, για να είναι έτοιμες την επόμενη χρονιά. Οι ποσότητες τα τελευταία χρόνια φτάνουν στις μερικές χιλιάδες και το θέαμα που δημιουργείται από τις ρουκέτες που εκτοξεύονται στον ουρανό του Βροντάδου το βράδυ της Ανάστασης είναι φαντασμαγορικό. Πολύς είναι ο κόσμος που επιλέγει να περάσει το Πάσχα στην Χίο για να δει αυτό το μοναδικό θέαμα. Τα τελευταία χρόνια έχουν ληφθεί μέτρα για την προστασία των παρευρισκόμενων, έτσι ώστε να διασωθεί το έθιμο.

β) Το Μαστέλο (Κέρκυρα)

Ένα Κορφιάτικο Πασχαλινό έθιμο που αναβιώνει στην Κέρκυρα είναι το *Μαστέλο* (βαρέλι). Στην «Ρινία» κάτω από την μεταλλική κουκουνάρα που κρέμεται ασάλευτη στην διασταύρωση των οδών Νικηφόρου Θεοτόκη και Φιλαρμονικής, μαζεύονταν οι Φακίνοι, οι αχθοφόροι της πόλης, οι Πινιαδώροι διαφορετικά, οι οποίοι τοποθετούσαν στη μέση του πεζοδρομίου ένα ξύλινο βαρέλι. Το στόλιζαν με μυρτιές, του έβαζαν νερό και σκορπισμένοι στο γύρω χώρο παρακαλούσαν τους περαστικούς, που αυτή την ώρα ήταν πάρα πολλοί, να ρίξουν νομίσματα για ευχές στο νερό. Όταν πλησίαζε η ώρα της πρώτης Ανάστασης, οι Πινιαδώροι σκορπισμένοι στην περιοχή της Πιάτσας κυνηγούσαν να βρουν κάποιον να τον ρίξουν στο βαρέλι. Αυτός μουσκίδι έβρεχε τον κόσμο γύρω του, ενώ περνούσαν οι μπάντες παίζοντας το αλέγκρο μαρς «Μη φοβάστε Γραικοί». Στο τέλος έβγαине ο βρεγμένος με γέλια και χαρές κι έπαιρνε τα χρήματα που είχε το βαρέλι.

Μεγάλη Κυριακή ή Κυριακή του Πάσχα ή Λαμπρή ή Πασχαλιά

Το πρωί της Κυριακής του Πάσχα, σε πολλά μέρη της χώρας ψήνουν το αρνί στη σούβλα. Σ' άλλες περιοχές το κρέας για το πασχαλινό τραπέζι - αρνί ή κατσίκι - ψήνεται στον φούρνο. Υπάρχει γιορτινή ατμόσφαιρα παντού κι οι άνθρωποι τρώνε και χορεύουν μέχρι αργά το βράδυ. Πολλοί νηστεύουν όλη τη Σαρακοστή και την τελευταία εβδομάδα κάνουν πολύ αυστηρή νηστεία, χωρίς κρέας ή ελαιόλαδο. Έτσι, αυτή η μέρα είναι αφιερωμένη στο φαγητό. Τίποτα δεν πάει χαμένο απ' το πασχαλινό αρνί, ακόμη και τα εντόστια, το συκώτι, οι πνεύμονες και τα νεφρά πακετάρονται με

έντερα και ψήνονται. Πρόκειται για το γνωστό *κοκορέτσι*. Το κρασί ρέει άφθονο και οι οικογένειες κάνουν επισκέψεις και ανταλλάσσουν αυγά και κουλούρια. Το απόγευμα της Κυριακής του Πάσχα διαβάζεται το ευαγγέλιο της Ανάστασης σε επτά γλώσσες στη *Λειτουργία της Αγάπης*. Προς το βράδι την ίδια μέρα σε πολλά μέρη καίνε ένα ομοίωμα του Ιούδα. Οι νέοι φτιάχνουν το ομοίωμα του από παλιά χαλιά, βάζουν στα χέρια του τα τιμαλφή της προδοσίας (μια σακούλα με 30 νομίσματα) και το κρεμούν στην αυλή μέχρι να καεί. Οι εορτασμοί συνεχίζονται με χορό, τραγούδι και φαγητό. Οι άνθρωποι σπάνε κόκκινα αυγά και κολάνε τα τσόφλια στις πόρτες ή τα πετάνε στον κήπο για να ευλογηθεί η σοδειά.

Η εβδομάδα μετά το Πάσχα

Γενικά:

Η εβδομάδα μετά το Πάσχα λέγεται Διακαινήσιμος ή Νια βδομάδα, Ασπροβδομάδα, Λαμπρόσκολα και πιθανότατα να έχει κι άλλες ονομασίες. Το ασπροβδόμαδο γιορτάζεται απ' το λαό σε συνέχεια της Μεγάλης γιορτής της Ανάστασης. Την εβδομάδα αυτή δέχονται πολλές επισκέψεις για γλέντια και χορούς τα ξωκκλήσια ακόμα και τα νεκροταφεία, όπου πολλοί συμμετέχουν με περιφορές εικόνων. Ειδικότερα στη Θεσσαλία επί τρεις μέρες μετά το Πάσχα οι γυναίκες χορεύουν στο μεσοχώρι, στην πλατεία ή στο κέντρο του χωριού τραγουδώντας πασχαλινά τραγούδια. Στην Κάρυστο, επίσης, την Πέμπτη της Διακαινησίμου χορεύεται ο αρχέγονος *χορός του κυρ-Βοριά*, για τον εξευμενισμό του βοριά. Ανάλογο έθιμο στη Σίφνο την αποκριά αποβλέπει στον εξευμενισμό του ίδιου ανέμου.

1. Οι γιορτές της Διακαινησίμου ή Νιας βδομάδας ή Ασπροβδομάδας

α) Η γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής (Παρασκευή)

Την Παρασκευή της Διακαινησίμου έχουμε τη γιορτή της Ζωοδόχου Πηγής. Αυτή τη μέρα γίνονται πανηγύρια στην εξοχή, εκεί όπου υπάρχει θαυματουργό αγίασμα. Η παρουσία αγιασμάτων ήταν γνωστή από την αρχαιότητα και έχει σχέση με τη σημασία του νερού ως εξαγνιστικού και θεραπευτικού στοιχείου. Στους νεότερους χρόνους κέντρο της λατρείας της «*Ζωοδόχου Πηγής*» στη διάρκεια της «*Νιάς-Παρασκευής*» ήταν η Κωνσταντινούπολη, όπου απ' τον 5^ο ακόμη αιώνα υπήρχε αγίασμα και εκκλησία. Ήταν το περίφημο ιστορικό αγίασμα του *Μπαλουκλί*, που έδωσε τη γνωστή παράδοση για τα τηγανισμένα ψάρια του Μοναστηριού του, τα οποία «*πήδησαν στο νερό*», όταν οι Τούρκοι πήραν την Πόλη το 1453. Πάνω απ' τον ερειπωμένο χώρο του αγιασματος ξαναϊδρύθηκε τον περασμένο αιώνα (1833), μ' άδεια του Σουλτάνου Μαχμούτ Β' μεγάλος ναός και παρεκκλήσι, ενώ παράλληλα καθιερώθηκε από τότε η γιορτή της «*Ζωοδόχου πηγής*». Υπάρχουν πολλές εκκλησίες και μοναστήρια στην Ελλάδα με αξιοπρόσεχτες λαϊκές εικονογραφήσεις της «*Παναγίας – Κρήνης*» και με παραστάσεις των εκάστοτε θαυμάτων της. Τα ιερά αυτά δείχνουν μια συνέχεια της λατρείας του νερού στην Ελλάδα. Την ημέρα της γιορτής της Ζωοδόχου Πηγής γίνεται προσκύνημα στα αγιάσματα κάθε τόπου, πανηγύρι και λιτανεία που τελειώνει με μεγάλο χορό. Είναι περίφημος ιδίως ο παραδοσιακός «*χορός της τράτας*» τον οποίο χορεύουν οι γυναίκες των Μεγάρων τη μέρα αυτή.

Βιβλιογραφία:

Ν. Πολίτου: *Παραδόσεις*, αρ.31,32

Γ.Α.Μέγα: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

4.Ο Άγιος Θωμάς (1^η Κυριακή μετά το Πάσχα)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Θωμάς έζησε στα χρόνια του Χριστού. Τ' όνομα του στην αραμαϊκή γλώσσα σημαίνει δίδυμος. Στο ιερό Ευαγγέλιο του δίδεται πράγματι η προσωνυμία «Δίδυμος» (Ιωάν.11,16). Οι αγιογραφικές πληροφορίες για το Θωμά είναι σχετικά λίγες και γι' αυτό έχουν εγερθεί κατά καιρούς αυθαίρετες ερμηνείες για το πρόσωπο του. Προσπάθησαν να εντοπίσουν τίνος δίδυμος αδελφός ή αδελφής υπήρξε. Κάποιοι τον ταυτίζουν με τον αναφερόμενο από το Ματθαίο (13,55) αδελφόθεο Ιούδα. Ορισμένοι πολέμιοι, κυρίως, συγγραφείς του Χριστού υποστηρίζουν ότι υπήρξε δίδυμος αδελφός του. Αυτό που αποδέχεται η Εκκλησία είναι ότι ο Θωμάς ήταν δίδυμος αδελφός κάποιας Λυδίας ή Λυσίας. Μια άλλη παράδοση αναφέρει ότι ήταν δίδυμος αδελφός κάποιου Ελεάζαρ. Βέβαιο είναι πως ήταν Ιουδαίος στην καταγωγή από την Αντιόχεια σε αντίθεση με την πλειοψηφία των μαθητών, που ήταν Γαλιλαίοι, ασκούσε δε το επάγγελμα του ψαρά. Όταν ο Ιησούς κάλεσε το Θωμά να τον ακολουθήσει, εκείνος το έκανε αμέσως και έτσι, από φτωχός ψαράς έγινε ένας από τους μαθητές του Χριστού. Παρόλο που ήταν απ' τους πιο θερμούς μαθητές του Ιησού, πίστεψε ότι αναστήθηκε ο Δάσκαλος του μόνο όταν μπόρεσε να ψηλαφίσει τις πληγές Του, στη διάρκεια της δεύτερης εμφάνισης του στους μαθητές, μετά την Ανάσταση Του. Όπως αναφέρουν οι γραφές, όταν έγινε η πρώτη εμφάνιση του Ιησού στους μαθητές, ο Άγιος Θωμάς απουσίαζε. Μετά την Πεντηκοστή και την επιφοίτηση του Αγίου Πνεύματος όπως και όλοι οι υπόλοιποι απόστολοι, ακολούθησε την επιθυμία του Χριστού και ταξίδεψε μεταφέροντας το κήρυγμα του σε μακρινούς τόπους. Ύστερα από θεία παρέμβαση ταξίδεψε μέχρι την Ινδία, σαν δούλος του έμπορου Αμβανή. Ο Αμβανής είχε σταλθεί από τον Ινδό βασιλιά Γουνδιαφόρο, στην Ιερουσαλήμ, για να βρει ένα κτίστη που θα αναλάμβανε την ανέγερση ενός ανακτόρου. Μ' αυτή την ιδιότητα ο Άγιος Θωμάς οδηγήθηκε στην Ινδία απ' τον Αμβανή. Στη διάρκεια του ταξιδιού ξεκίνησε το ιεραποστολικό του έργο, προσηλυτίζοντας και βαπτίζοντας Χριστιανούς πολλούς ειδωλολάτρες. Το ταξίδι τελείωσε κάποια στιγμή κι ο Άγιος παρουσιάστηκε στο βασιλιά Γουνδιαφόρο. Απ' αυτόν πήρε την εντολή και το απαραίτητο χρυσάφι ώστε να του χτίσει ένα ανάκτορο. Αμέσως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Γουνδιαφόρος αναγκάστηκε να φύγει από την πόλη. Κατά την διάρκεια της απουσίας του ο Άγιος λάμβανε με εντολή του βασιλιά χρυσάφι το οποίο έπρεπε να χρησιμοποιήσει για την ανέγερση του ανακτόρου. Αντί αυτού όμως, αυτός ανέπτυξε μεγάλη ιεραποστολική δράση στην περιοχή και το χρυσάφι το μοίραζε στους φτωχούς. Οι πράξεις του έφτασαν στ' αυτιά του Γουνδιαφόρου, ο οποίος τον κάλεσε να απολογηθεί. Στην απολογία του ο Άγιος είπε στον βασιλιά ότι πράγματι του έκτισε ένα παλάτι, με την μόνη διαφορά ότι το παλάτι αυτό είναι στον ουρανό, εννοώντας ότι οι καλές πράξεις που έγιναν με το χρυσάφι του, του εξασφάλισαν μια θέση στον παράδεισο. Ο βασιλιάς θεωρώντας ότι ο Άγιος τον κοροϊδεύει διέταξε την φυλάκιση του. Η Θεία Πρόνοια, όμως, οδήγησε έτσι τα πράγματα ώστε να πεισθεί αυτός για την αλήθεια των λόγων του Αγίου. Τον έβγαλε από την φυλακή και βαπτίσθηκε Χριστιανός και ο ίδιος. Το παράδειγμα του ακολούθησαν πολλοί υπήκοοι του που βαπτίσθηκαν κι αυτοί Χριστιανοί. Ο Άγιος Θωμάς έχοντας τελειώσει το αποστολικό του έργο σ' αυτή την περιοχή, ταξίδεψε προς τα ανατολικά και έφτασε σ' ένα άλλο μέρος της Ινδίας, όπου βασιλιάς ήταν ο Μίσδιος. Στον τόπο αυτό, για άλλη μια φορά άρχισε να «αλιεύει» ψυχές, βαπτίζοντας πολλούς χριστιανούς. Μεταξύ αυτών που βαπτίσθηκαν ήταν κι η γυναίκα του Μίσδιου. Αυτό ήταν η αιτία για να φυλακιστεί μετά από εντολή του βασιλιά. Στη φυλακή, συνέχισε το αποστολικό του έργο, βαπτίζοντας ανθρώπους μεταξύ των οποίων και τα παιδιά του βασιλιά. Μετά απ' αυτό ο Μίσδιος έδωσε εντολή να

θανατωθεί. Έτσι κι έγινε. Οι στρατιώτες του Μίσδιου τον θανάτωσαν πάνω σ' ένα βουνό. Το σώμα του το έθαψαν οι Χριστιανοί της περιοχής και στον τάφο του γίνονταν πολλά θαύματα. Το ιερό λείψανο του, παρέμεινε εκεί έως ότου ο γιος του Μεγάλου Κωνσταντίνου το μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη. Το 1204 μ.Χ. μεταφέρθηκε στην Ρώμη μαζί με τα λείψανα άλλων Αγίων της Πόλης. Την μνήμη του Αγίου Θωμά τη γιορτάζουμε την πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα. Είναι η Κυριακή του Θωμά, η οποία λέγεται και *Αντίπασχα*.

5. Ο Άγιος Μάρκος (25 Απριλίου)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Μάρκος είναι ένας από τους Ευαγγελιστές, συγγραφέας του δεύτερου Ευαγγελίου του συντομότερου από τα τέσσερα συνολικά, γνωστού και σαν το Ευαγγέλιο των θαυμάτων του Ιησού. Μέσα σ' αυτό ο Ευαγγελιστής, παρόλο που δεν ήταν από τον κύκλο των δώδεκα Αποστόλων, έχει περιλάβει αρκετά από τα γεγονότα της ζωής του Χριστού. Σύμφωνα με τα λιγοστά στοιχεία που έχουμε, ο Ευαγγελιστής ήταν γιος κάποιας ευσεβούς Ιουδαίας γυναίκας, που λεγόταν Μαρία, αδελφής του Κύπριου Απόστολου Βαρνάβα. Ήταν δηλαδή Κύπριος που είχε εγκατασταθεί στα Ιεροσόλυμα. Το ιουδαϊκό όνομα του Ευαγγελιστή ήταν Ιωάννης. Μάρκος ήταν το Ρωμαϊκό επώνυμο, που πήρε κατά τη συνήθεια της εποχής. Μ' αυτό έμεινε γνωστός στο χριστιανικό κόσμο. Η μητέρα του Μαρία ήταν φωτισμένη γυναίκα και μάλλον αρκετά ευκατάστατη, καθώς διέθετε στα Ιεροσόλυμα μεγάλο ευρύχωρο σπίτι στο οποίο λέγεται πως ο Χριστός δίδαξε πολλές φορές. Ακόμη, παραδίδεται πως σ' αυτό το σπίτι τη νύχτα της Μεγάλης Πέμπτης τελέστηκε ο «*Μυστικός Δείπνος*». Μετά την Ανάσταση του Χριστού και τον διασκορπισμό των Αποστόλων για το κήρυγμα, βρίσκουμε τον Μάρκο να συνοδεύει τον θείο του Βαρνάβα και τον Απόστολο Παύλο στην πρώτη τους αποστολική περιοδεία. Από τα Ιεροσόλυμα στην Αντιόχεια κι απ' εκεί σ' ολόκληρη την Κύπρο μέχρι την Πέργη της Παμφυλίας ο Μάρκος είναι ακόλουθος και βοηθός των δυο Αποστόλων. Από την Πέργη όμως, είτε γιατί κουράστηκε από τις ταλαιπωρίες της περιοδείας, είτε γιατί είχε επιφυλάξεις σχετικά με τη στάση του Παύλου απέναντι στους εξ' *Εθνών* χριστιανούς, από τους οποίους δεν ζητούνταν να τηρήσουν τα ιουδαϊκά έθιμα, ο Μάρκος αποχώρησε απ' τη συντροφιά των αποστόλων κι επέστρεψε στα Ιεροσόλυμα. Το θέμα των Νέων Χριστιανών, που προέρχονταν από τους εθνικούς, το τακτοποίησε η πρώτη Αποστολική Σύνοδος των Ιεροσολύμων. Τις αποφάσεις αυτής της Συνόδου τις αποδέχτηκαν οι χριστιανοί κι ο Μάρκος παραμέρισε τις επιφυλάξεις του κι έγινε πάλι συμπαραστάτης του Παύλου. Τον βρίσκουμε να συνοδεύει αργότερα για δεύτερη φορά τον Βαρνάβα στην Κύπρο και να εργάζεται σκληρά μαζί του για την εξάπλωση και τη σταθεροποίηση του Ευαγγελίου. Απ' την Κύπρο, αφού επιθεώρησε τις διάφορες εκκλησίες κι ενίσχυσε τους πιστούς, αναχώρησε για την Αλεξάνδρεια. Στην πολυάνθρωπη εκείνη πόλη ίδρυσε την πρώτη εκκλησία και μετά αναχώρησε για τη Ρώμη, για να συναντήσει τον Απόστολο Παύλο. Ο Μάρκος παρέμεινε αρκετό καιρό, όπως φαίνεται, κοντά στον φυλακισμένο Απόστολο Παύλο, ενώ συνεργάστηκε στενά και με τον Απόστολο Πέτρο τον οποίο είχε συνοδεύσει στις περιοδείες του. Αναφέρεται, μάλιστα, και «*ως ερμηνευτής του*», καθώς μετέφραζε τους λόγους του κορυφαίου Αποστόλου από τα Εβραϊκά στα Λατινικά ή στα Ελληνικά. Τη διδασκαλία αυτή του Πέτρου, όπως την άκουσε από το στόμα του, την κατέγραψε ο Μάρκος στην Ελληνική γλώσσα κι αυτή είναι το περιεχόμενο του Ευαγγελίου του. Πότε ακριβώς ο Μάρκος έγραψε το Ευαγγέλιο του δεν το γνωρίζουμε. Το πιο πιθανό είναι πως το έγραψε στη Ρώμη ή στην Αίγυπτο, όπως λέει ο ιερός Χρυσόστομος, μεταξύ του 65 και 70 μ.Χ. Μετά τον θάνατο των πρωτοκορυφαίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου ο ευαγγελιστής

Μάρκος κατά την παράδοση κήρυξε το Ευαγγέλιο στην Αίγυπτο, τη Λιβύη και την Πεντάπολη. Στη συνέχεια χρημάτισε πρώτος επίσκοπος κι οργανωτής της Εκκλησίας της Αλεξάνδρειας. Εδώ, κατά την παράδοση, κάποια μέρα που κήρυττε, συνελήφθηκε από εθνικούς και λιθοβολήθηκε. Τον ένατο αιώνα έμποροι Βενετοί μετέφεραν τα άγια λείψανα του στη Βενετία και τα τοποθέτησαν σ' έναν πολύ μεγάλο, ωραιότατο ναό, που έκτισαν προς τιμή του. Ο ευαγγελιστής Μάρκος αποδείχθηκε ένας από τους τέσσερις στύλους της Εκκλησίας του Χριστού. Όσοι τον ζωγραφίζουν συνηθίζουν να βάζουν κοντά του συμβολικά ένα λιοντάρι που δηλώνει τη θεία δύναμη του Χριστού.

1. Έθιμα της ημέρας της γιορτής του Αγίου Μάρκου (25 Απριλίου)

Η μέρα της γιορτής του Αγίου Μάρκου, του Ευαγγελιστή, είναι η 25^η Απριλίου. Πρόκειται για γιορτή κινητή, σαν του Αϊ-Γιώργη. Κατά τον Γ.Α. Μέγα το όνομα του αγίου σχετίστηκε παρετυμολογικά με το ρήμα μαργώνω= ναρκώνω. Έτσι οι γεωργοί επικαλούνται τον άγιο Μάρκο για να «ναρκώσει» τα φίδια, χτυπώντας χαλκώματα και λέγοντας εξορκισμούς, όπως:

Μάρκο, Μάρκο, μάρκωσε τα / κι Αϊ-Γιώργη τύφλωσε τα ή

Μέσα γεια, μέσα χαρά, / όξω φίδια και γουστέρες.

Επειδή, ακριβώς, η γιορτή του Αγίου Μάρκου είναι κατεξοχήν γεωργική, στην Αιτωλία για παράδειγμα αυτή τη μέρα *δε ζεύουν αλέτρι και δε βαρούν τσαπισιά σε χωράφι.*

6. Έθιμα του Απριλίου

α) Οι κούνιες

Τα γλέντια, η διασκέδαση και οι επισκέψεις των συγγενών στις μέρες που ακολουθούσαν το Πάσχα τελείωναν την Κυριακή του Θωμά. Και τότε, όπως έλεγαν, «κάθε κατεργάρης στον πάγκο του» ή καλύτερα «Πέρασε ο Θωμάς, αλλοίμονο σε μας». Ένα άλλο έθιμο αυτών των ημερών χαρούμενο και κατεξοχήν ανοιξιάτικο ήταν οι κούνιες. Για άλλους ονομάζονται *αναστάσιμες αιώρες* του Απρίλη. Αυτό το έθιμο έχει ελληνική καταγωγή και το συναντούμε ως τελετουργικό στοιχείο στη μεγάλη γιορτή των Αθηναίων, τα Ανθεστήρια. Οι κούνιες είχαν πολλές ερμηνείες. Καταρχήν είχαν γονιμικό χαρακτήρα. Όπως έλεγαν: «*Το κούνημα μεγάλωνε τους καρπούς της γης*». Είχαν, όμως, και αποτρεπτικό χαρακτήρα αφού με το κούνημα έφευγαν τα φίδια. Για άλλους πάλι η κούνια ήταν ένα είδος καθαισμού και πίστευαν ότι ο αέρας ενεργεί ευεργετικά και καθαρτικά πάνω στο ανθρώπινο σώμα. Το κούνημα, επίσης, έπαιρνε κι άλλο χαρακτήρα, ερωτικό, αφού επρόκειτο για ένα έθιμο κοινωνικό. Ο νεαρός σπρώχνει μ' όλη τη δύναμη του την κοπέλα την οποία έχει βάλει στο μάτι για ταίρι του. Ολόκληρα τραγούδια υπάρχουν σχετικά με το θέμα στην περιοχή της Δωδεκανήσου, όπου το αγόρι τραγουδά στο κορίτσι:

**Κούνια μου,/ κούνησέ μου τη,/ για να βραδιάσει η μέρα,
να ξημερώσει,/ να τη δω, να πάρει/ ο νους μου αγέρα.**

**Κουνιέται ένα/χρυσό κορμί και/πώς να το κουνήσω·
να πιάσω διαμαντόπετρα/ να το πετροβολήσω.**

**Κουνιέται και το μάλαμα,/κουνιέται και τ' ασήμι,
κουνιέται κι η αγάπη μου/ μ' ολόχρυσο σιτζίμι (σχοινί).**

**Θιέ μου, να κόπιν το σκοινί/ να διάσυρεν ο κλώνος,
να 'συρεν να με πέταξεν/ στου κρίνου μου το θρόνο.**

**Θιέ μου να κόπιν το σκοινί/ ν' απόσυρε σαν άστρον
να 'συρεν να με πέταξε/ στου κρίνου μου το κάστρο.
Ενώ η κοπέλα απαντάει με τη σειρά της:
Που να χαρείς τα χέρια σου,/τα μαργαριταρένια
που κούνησαν κι άλλες πολλές,/τόρα κουνάν και μένα.**

β) Το πρωταπριλιάτικο ψέμα

Ένα έθιμο του Απρίλη είναι τα Πρωταπριλιάτικα ψέματα για το καλό, όπως συνηθίζουν, να λένε. Για το πως συνδυάζεται η Πρωταπριλιά με το ψέμα ο ερευνητής του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών Παναγιώτης Καμηλάκης λέει: *«Η Πρώτη Απριλίου είναι από τις πιο ενδιαφέρουσες απόλαογραφική άποψη μέρες του μήνα αυτού, συνδεδεμένη καθώς είναι με τη σχεδόν παγκόσμια συνήθεια να λένε οι άνθρωποι ψέματα και να ανταλλάσσουν, κατά παιγνιώδη συνήθεια ψευδείς ειδήσεις. Η προέλευση του εθίμου είναι αμφίβολη. Κατά μια άποψη τα πρωταπριλιάτικα ψέματα ξεκίνησαν από τη Γαλλία του 13ου αιώνα, ενώ κατά μια άλλη από τις κελτικές χώρες Αγγλία, Ιρλανδία, Ισπανία και άλλες, όπου συνηθίζεται το ψάρεμα της χρονιάς να αρχίζει την 1η Απριλίου. Από τον περασμένο τουλάχιστον αιώνα το πρωταπριλιάτικο έθιμο υιοθέτησαν και οι εφημερίδες, συχνά μεταδίδοντας πολύ επιτυχημένες ειδήσεις - φάρσες. Το έθιμο φαίνεται πως μεταδόθηκε στην Ελλάδα από τη Δυτική Ευρώπη. Έθιμο αρχικά του αστικού κυρίως χώρου και λιγότερο του αγροτικού χώρου, σήμερα συνηθίζεται παντού. Η Πρωταπριλιά και Πρωτομαρτιά ως «πρωτοχρονιές» παλαιότερα αλλά και ως όρια μετάβασης στην άνοιξη, έχουν συνδεθεί με τα ψέματα που λέγονται για να στρέψουν αλλού την προσοχή του κόσμου. Λένε ψέματα όχι μόνο σε περιπτώσεις μαγικών ενεργειών αλλά και προκειμένου περί δύσκολων εργασιών, όπως η βαφή νημάτων, η παρασκευή εφτάζυμου ψωμιού, η εκτροφή μεταξοσκώληκα κλπ.. Στη Θράκη «την Πρωταπριλιά ψεμματούν για το μετάξι. Το 'χουν για καλό». Στην περιοχή της Κομοτηνής «εκείνη που έκαμνε φκιασίδι (= καλλυντικό προσώπου) για να μην κόψει έπρεπε να πει ψέμα. Όταν λέγονταν ένα κι ύστερα φαίνονταν πως δεν ήτανε αληθινό, έλεγαν: “το 'βγαλε καμιά για να πιάσ' το φκιασίδ' της...”. Στην περιοχή της Καστοριάς «την Πρωταπριλιά γελούν για να προκόψουν τα μελίσσια». «Την Πρωταπριλιά είχανε σε καλό να γελάσ' νε τον άλλο, για να κάμ'νε τα δέντρα καρπό. Μα που γελιούντανε το είχε σε κακό. Όλο το χρόνο θα ήτανε. Αν ήτανε παντρεμένος θα χήρευε». Πίστευαν ότι «ο «γελασμένος» θα έχει γρουσουζιές όλο το χρόνο» και φυλάγονταν να μην τους ξεγελάσουν. Όποιος πάλι κατάφερνε να ξεγελάσει, θεωρούνταν τυχερός για όλη τη χρονιά. Κατά την αρχαιότητα οι Κρήτες είχαν τη φήμη ότι «εψεύδοντο», μάλιστα υπάρχει το ρήμα «κρητίζω» με τη σημασία του ψεύδομαι. Ανάλογα με τις ιστορικές τύχες οι κάτοικοι των διαφόρων περιοχών έχουν χαρακτηριστεί ψεύτες επειδή χρειάστηκε να προσποιούνται προς την εκάστοτε εξουσία για να επιβιώσουν. Έτσι είχε επικρατήσει να λέγεται: «Αθηναίοι και Θηβαίοι και κακοί Μυτιληναίοι. Άλλα λένουν το βραδύ κι άλλα κάμουν το ταχύ».*

Βιβλιογραφία:

- Γ. Ν. Αικατερινίδη: *Νεοελληνικές αιματηρές θυσίες*, παραρτ. Λαογραφίας, αρ. 8, Αθήναι 1979.
Γ.Α. Μέγα: *Ελληνικαί εορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας*, Αθήναι 1963.
Α. Πολυμέρου – Καμηλάκη: *Σήμερα, Δέσπω μ' Πασχαλιά*, στο Επτά Ημέρες, εφημ. Καθημερινή 18/04/1993.
Α. Κυριακίδου – Νέστορος: *Τα Λαογραφικά, οι 12 μήνες Μάιος*

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

1. Ανάληψη και Πεντηκοστή

2. Άγιος Γεώργιος (275 – 303)

α) Βιογραφικά

β) Λαογραφικά

Βιβλιογραφία:

1. Δ. Λουκάτου: *Τα Πασχαλινά και της Άνοιξης*, Αθήνα 1980.
2. Γ.Α. Μέγας: *Ελληνικά Εορταί και έθιμα λατρείας*, Αθήνα 1963.
3. Γ.Ν. Αικατερινίδη: *Ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου εις Νέον Σούλι Σερρών*, Σερραϊκά Χρονικά, τ. 5 1969.
4. Εφ. *Καθημερινή*, 01/04/2001.
5. Εφ. *Καθημερινή*, 27/10/2002.
6. Α. Κυριακίδου – Νέστορος: *Λαογραφικά οι 12 μήνες*

γ) Τα θαύματα του Αγίου Γεωργίου

1. Η Δρακοκτονία

2. Το θαύμα της ευεργεσίας του Αγίου προς το ευσεβές παιδί

3. Ο μήνας Μάιος

Γενικά:

α) Αρχαίες γιορτές το μήνα Μάιο

Τα Ανθεστήρια

Ιερά Θαργύλια

β) Χριστιανικές γιορτές το μήνα Μάιο

γ) Παροιμίες:

4. Ο Μάιος στη λαογραφία (ήθη και έθιμα-παραδόσεις)

Βιβλιογραφία:

- Γ.Α.Μέγας: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*
 Κ. Λιάπη: *Ωρες του Πηλίου*
 Μ. Μιχαήλ-Δέδε: *Γιορτές-έθιμα και τα τραγούδια τους*
 α) **Μαγιστέφανα και κεφαλονίτικη πρωτομαγιά** του Δ. Λουκάτου
 Βιβλιογραφία:
 Δ. Λουκάτου: *Πασχαλινά και της Άνοιξης*

5. Άγιος Κωνσταντίνος και Αγία Ελένη

Βιογραφικά:

α) Το φαινόμενο της πυροβασίας- αναστενάρια

β) Μια ερμηνεία του φαινομένου

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

1. Ανάλυση και Πεντηκοστή

Σαράντα μέρες μετά το Πάσχα έχουμε την *Ανάλυση* ή επιστροφή του Χριστού στους ουραμούς. Οι άνθρωποι σταματούν να λένε *Χριστός Ανέστη* στις προσευχές τους. Μια παλιά παράδοση θέλει αυτή τη μέρα να κάνουμε το πρώτο μπάνιο του χρόνου στη θάλασσα ή απλά να βρέχουμε τα πόδια μας για καλή υγεία. Πενήντα μέρες μετά το Πάσχα είναι η *Πεντηκοστή*, η μέρα που το Άγιο Πνεύμα πήγε στους Αποστόλους. Είναι πάντα Κυριακή. Το προηγούμενο Σάββατο είναι το τέταρτο ψυχοσάββατο, -τα τρία πρώτα είναι στο τέλος της αποκριάς και στην αρχή της Σαρακοστής, ενώ η Δευτέρα είναι αφιερωμένη στην Αγία Τριάδα. Τις τρεις αυτές μέρες γίνονται σε πολλά μέρη γιορτές και ιεκδηλώσεις.

2. Άγιος Γεώργιος (275 – 303)

α) Βιογραφικά

Ο Άγιος Γεώργιος είναι από τους δημοφιλέστερους Αγίους σ' όλο το χριστιανικό κόσμο. Ονομάζεται Μεγαλομάρτυρας και Τροπαιοφόρος. Ειδικά στην Ελλάδα, δεν υπάρχει περιοχή που να μην έχει εξωκλήσι ή εκκλησία αφιερωμένη στη μνήμη του, ενώ το όνομα Γεώργιος είναι από τα πλέον συνηθισμένα. Κατά τους συναξαριστές και την Ιερή Παράδοση, ο Γεώργιος γεννήθηκε μεταξύ του 275 και του 281 μ.χ. στη Νικομήδεια της Βιθυνίας. Ο πατέρας του Γερόντιος καταγόταν από πλούσια οικογένεια της Καππαδοκίας και ήταν στρατιωτικός και Συγκλητικός. Η μητέρα του Πολυχρονία καταγόταν από τη Λύδδα της Παλαιστίνης. Και οι δυο γονείς του είχαν βαπτιστεί χριστιανοί. Μετά τον θάνατο του πατέρα του, η οικογένεια του Αγίου μετακόμισε στη Λύδδα, την πατρίδα της μητέρας του. Σε νεαρή ηλικία, ο Γεώργιος ακολούθησε στρατιωτική καριέρα και εντάχθηκε στο Ρωμαϊκό Στρατό. Γρήγορα ξεχώρισε για τις ικανότητες και την ανδρεία του λαμβάνοντας το αξίωμα του Τριμπούνου. Ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός τον προήγαγε σε Δούκα και Κόμη στο σώμα της αυτοκρατορικής φρουράς. Το 303 μ.Χ. ο Διοκλητιανός άρχισε λυσσαλέους διωγμούς κατά των Χριστιανών. Ο Γεώργιος αρνήθηκε να εκτελέσει τις διαταγές του και ομολόγησε την πίστη του. Ο αυτοκράτορας, που δεν περίμενε αυτή τη συμπεριφορά από ένα δικό του άνθρωπο, διέταξε να υποβάλουν το Γεώργιο σε φρικτά βασανιστήρια, προκειμένου να απαρνηθεί την πίστη του. Αφού τον λόγχισαν, τον έριξαν σε λάκκο με βραστό ασβέστη και κατόπιν τον ανάγκασαν να βαδίσει με πυρωμένα μεταλλικά παπούτσια. Ο Γεώργιος υπέμεινε καρτερικά το μαρτύριο και στις 23 Απριλίου του 303 αποκεφαλίστηκε στα τείχη της Νικομήδειας. Την ημερομηνία αυτή τιμάται η μνήμη του σ' όλο τον χριστιανικό κόσμο, με εξαίρεση τις ορθόδοξες εκκλησίες. Όταν η 23^η Απριλίου πέφτει πριν από το Πάσχα ή συμπίπτει με το Πάσχα, ο εορτασμός της μνήμης του Αγίου Γεωργίου μετατίθεται για τη Δευτέρα της Διακαινησίμου. Το λείψανο του Γεωργίου, μαζί με αυτό της μητέρας του, η οποία επίσης μαρτύρησε, μεταφέρθηκε και τάφηκε στη Λύδδα. Από εκεί οι Σταυροφόροι πήραν τα ιερά λείψανα της Αγίας Πολυχρονίας και τα μετέφεραν στη Δύση. Στον τάφο του Αγίου Γεωργίου ο Μέγας Κωνσταντίνος έκτισε ναό.

Η θαυμαστή καρτερία που έδειξε ο Γεώργιος κατά τη διάρκεια του μαρτυρίου του και τα θαύματα που έκανε, συντέλεσαν στη μεταστροφή πολλών Ρωμαίων στον Χριστιανισμό, με επιφανέστερη την περίπτωση της συζύγου του Διοκλητιανού, Αλεξάνδρας, η οποία ασπάστηκε τον Χριστιανισμό μαζί με τους δούλους της

Απολλώ, Ισαάκιο και Κοδράτο. Η μνήμη τους τιμάται στις 21 Απριλίου. Η φήμη του Γεωργίου διαδόθηκε σε όλη την Ανατολή. Ήδη, τον 4^ο αιώνα υπήρχαν στη Συρία ναοί με το όνομα του, ενώ στην Αίγυπτο είχαν χτιστεί προς τιμήν του σαράντα ναοί και τρία μοναστήρια. Στην Κωνσταντινούπολη αναφέρεται ναός του Αγίου από την εποχή του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Οι εκκλησιαστικοί ποιητές, όπως ο Ρωμανός ο Μελωδός, του αφιέρωσαν θριαμβευτικούς ύμνους και εγκώμια, ανακηρύσσοντας τον *«Αστέρα πολύφωτον, ὡσπερ ἥλιον λάμποντα», «Πρωταθλητάρχην και πρωτοστράτηγον και μέγαν ταξιάρχην της πίστεως» και της «πίστεως υπέρμαχον και μάρτυρα αήττητον και νικητήν θεόστεπτον», «περιφρουρούντα το εν θαλάσση πλέοντα, τον εν οδώ βαδίζοντα και τον εν νυκτί κοιμώμενον», μεγαλομάρτυρα τροπαιοφόρο, του οποίου, «το θαυμάσιον αυτού ὄνομα εν πάση τη γη ἀδεται». Ο Μεγαλομάρτυρας Γεώργιος, ο Τροπαιοφόρος είναι ο προστάτης-Άγιος: της Αγγλίας, των χριστιανών της Παλαιστίνης, της Βηρυτού, της Γεωργίας, του βουλγαρικού Στρατού, της Καταλανίας, του ελληνικού Πεζικού, των Μασόνων, των Προσκόπων, των Σταυροφόρων και της στάνης.*

β) Λαογραφικά

Η γιορτή του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου είναι από τις σημαντικότερες, καθώς ο τιμώμενος Άγιος είναι από τους πιο αγαπητούς της λαϊκής λατρείας. Είναι μια γιορτή στενά δεμένη με το Πάσχα και την άνοιξη. Οι διάφοροι αγροτοποιομενικοί πληθυσμοί, όπως προαναφέρθηκε θεωρούν ορόσημο τη γιορτή του Άη - Γιώργη για τις μετακινήσεις και τις συμφωνίες τους αλλά και οι κάτοικοι των νησιών όπου η λειψυδρία κάνει έντονη την εμφάνιση της, τιμούν ιδιαίτερα τον Άγιο Γεώργιο με ξεχωριστή λαμπρότητα, καθώς τον θεωρούν προστάτη τους, φονέα του θεριού που *κρατούσε*, όπως λένε, το νερό της πηγής. Οι κτηνοτρόφοι τον θεωρούν προστάτη τους γιατί συμπίπτει με τη μετακίνηση των κοπαδιών από τα χειμαδιά προς τα ψηλά. Στη γιορτή του θυσιάζουν ζώα, τα προσφέρουν στην εκκλησία και μοιράζουν το γάλα σε όσους δεν έχουν. Στα χωριά της Πυλίας κάθε στανολόγος έσφαζε τ' Αϊ Γιωργιού ένα αρνί ή κασίκι, έπηξε γιαούρτι, τυρί και έκανε γαλατόπιτες. Στον άγιο τάζουν συχνά σφάγια, κερι, λιβάνι, λάδι κ.ά. για να τους αποκαλύψει ζώα τους χαμένα ή κλεμμένα. Σε ορισμένες περιοχές η γιορτή του έχει συνδεθεί, επίσης, με αθλητικούς αγώνες δρόμου, πάλης και ιπποδρομιών. Ο νικητής λαμβάνει σ' αυτές τις διοργανώσεις ως έπαθλο συνήθως ένα σφάγιο.

Σήμερα είναι τ' Αη Γιωργιού

σήμερα αλλάζει ο χρόνος,

λέει ένα τραγούδι του λαού. Κατά τη λαογράφο Α. Κυριακίδου - Νέστορος η γιορτή του Αη Γιώργη είναι το ανοιξιάτικο σύνορο του χρόνου. Γι' αυτό κι όλες οι κτηνοτροφικές αλλά κι οι γεωργικές συμβάσεις εργασίας γίνονταν τότε. Στη Θράκη, την ημέρα του Αγίου Γεωργίου *στοιχούσαν*, όπως έλεγαν, δηλαδή προσλάμβαναν νέους εργάτες για έξι μήνες, τη σύμβαση τους δε την ανανέωναν του Αγίου Δημητρίου. Του Αϊ Γιωργιού προσλάμβαναν, επίσης, οι κοινότητες τους αργοφύλακες και τους γελαδάρηδες, αυτούς δηλαδή που έβοσκαν τα γελάδια του χωριού, ακόμη και τους παπάδες. Δεν υπάρχει, ωστόσο, αμφιβολία πως ο Αϊ Γιώργης είναι ο μεγαλύτερος Άγιος των κτηνοτρόφων και κυρίως των Σαρακατσαναίων. Είναι ο προστάτης τους, ο προστάτης των κοπαδιών τους και ολόκληρης της στάνης τους. Τον θεωρούν ως τον προστάτη άγιο, στο όνομά του παίρνουν τον βαρύτερο όρκο, σκαλίζουν τη μορφή του στις γκλίτσες και τις ρόκες τους, θεωρούν τη γιορτή του πρωτοχρονιά και βάφουν, τότε, κι ανταλλάσσουν αβγά κόκκινα, κάνουν κεντητή κουλούρα, σφάζουν οπωσδήποτε αρνί και γλεντούν με χορούς, τραγούδια και αγωνίσματα.

Ο άγιος Γεώργιος αποτελεί είτε σαν άγιος καβαλλάρης είτε σα στρατιωτικός πολύ οικείο πρόσωπο στα τραγούδια, τις παραδόσεις και τα παραμύθια, ενώ η περίπτωση του έχει συνδεθεί με τον αρχαίο μύθο του Περσέα και της Ανδρομέδας. Όχι μόνο χριστιανοί αλλά και μουσουλμάνοι καταφεύγουν στη χάρη του. Οι ψαράδες του αφιερώνουν την καλή ψαριά και τον τιμούν με πανηγύρι. Του Αγίου Γεωργίου, για παράδειγμα, γιορτάζεται στην Πάρο ο άγιος από τους ψαράδες του νησιού που αναλαμβάνουν και τη διεξαγωγή του πανηγυριού. Η εκκλησία του έχει, μετά την Εκατονταπυλιανή, τα περισσότερα αφιερώματα. Ιδιαίτερη τιμή στον Αϊ Γιώργη αποδίδει η Ρούμελη. Εκεί κάθε χρόνο αναβιώνουν τα έθιμα της Αράχωβας της οποίας ο άγιος είναι πολιούχος. Μετά τον εσπερινό και την λιτανεία που ακολουθεί, αφού η εικόνα περιφερθεί σ' όλο το χωριό, αρχίζει μεγάλο γλέντι και χορός με τύμπανα και καραμούζες. Ο πρώτος λόγος ανήκει στους γέροντες που χορεύουν και τραγουδούν το τραγούδι του Αγίου Γεωργίου.

Ο Άγιος Γεώργιος παρουσιάζεται ως Βυζαντινός ακρίτας, έχει, όμως, παράλληλα στενή σχέση με τους Άγγλους, όπως και με τους Σταυροφόρους. Η σχέση του με τους ακρίτες οδηγεί στο χώρο που θεωρείται τόπος καταγωγής και δράσης του, στις Βυζαντινές άκρες πιο συγκεκριμένα της Ανατολής, του Καύκασου, της Καππαδοκίας, της Συρίας, της Αντιόχειας και της Παλαιστίνης. Εκεί, όπου σύμφωνα με μαρτυρίες λατρείας θαυματούργησε τον 5^ο και 6^ο αιώνα. Οι Βυζαντινοί ακρίτες έχουν πάντοτε προστάτες γνωστούς στρατιώτες αγίους και κύρια τους ντόπιους στην καταγωγή αγίους, Θεόδωρο και Γεώργιο. Η προγονική ιστορία του αγίου και η ακριτική δράση του συγγενεύει στενά μ' αυτήν του αραβογενούς από πατέρα, ήρωα Βασιλείου Διγενή Ακρίτα, -κατά μια δοξασία η μητέρα του κατόταν από την Περσία. Το σίγουρο είναι ότι σχετίζονται με την καταγωγή του πλευρές της ανεξίτηρης στάσης του Ισλάμ προς τον ίδιο. Κυρίως, όμως, σχετίζονται και ερμηνεύονται με τη λατρεία στο πρόσωπο του των πληθυσμών της χριστιανικής και μουσουλμανικής Ανατολής, λαών δηλαδή που συμβίωναν ή αποσκιρτούσαν θρησκευτικά, οπότε και μετακινιούνταν από τη μια στην άλλη όχθη του Ευφράτη. Η σχέση του αγίου Γεωργίου με τους μουσουλμάνους φαίνεται να είναι υπαρκτή, αφού φτάνει να βοηθήσει κάποιο πιστό του Αλάχ ο οποίος επέστρεφε από τη Μέκκα και χάθηκε στις ερημιές της απέραντης αραβικής ερήμου. Στην χριστιανική εκδοχή αυτών των ιστοριών οι μουσουλμάνοι ασπάζονται το χριστιανισμό, όπως ο Σαρακηνός που καταδιώκει τη Ρωμιοπούλα, τον οποίο βοηθάει, όμως, ο Αϊ Γιώργης να τη συλλάβει, προδίδοντας την. Πρόκειται για τον ακρίτη, ισορροπιστή άγιο, ελάχιστα επιθετικό, καθώς επεμβαίνει, βοηθά, διασώζει, αμύνεται νικηφόρα, φυλάσσει και προστατεύει μια παλαιότατη αυτοκρατορική τάξη πραγμάτων. Το χαρακτήρα αυτό θα τον διατηρήσει, παρά τις δυτικές επιδράσεις στα νεότερα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας. Ακόμη ο άγιος Γεώργιος προσαρμόζεται στις νέες τεχνικές του πολέμου, εμπλουτίζεται κι ανανεώνεται στην εικονογραφία του από τον επιθετικό δυναμισμό της δυτικής ιπποσύνης. Αν και στη δυτική χριστιανοσύνη η λατρεία του διαπιστώνεται σχετικά νωρίς, ουσιαστικά διαδίδεται ευρύτερα στα χρόνια των Σταυροφοριών. Ο διασώστης της κόρης, δρακοντοκτόνος καβαλλάρης και τροπαιοφόρος μάρτυρας αρμόζει στο ιππικό ιδεώδες της φεουδαρχίας και προβάλλεται ως πρότυπο και προστάτης των ιπποτών. Έτσι, αν και είναι γνωστοί στον καθολικό κόσμο οι στρατιωτικοί άγιοι Θεόδωρος και Δημήτριος, μόνον ο Γεώργιος τελικά κυριαρχεί. Προστάτης των ιπποτών ο άγιος Γεώργιος σε σημείο που το 1098 οι ιππότες Φράγκοι τον είδαν να ηγείται της εφόδου μπροστά στα τείχη της πολιορκούμενης Ιερουσαλήμ. Στη συνέχεια μέχρι και τάγματα ιπποτών ιδρύονται υπό την προστασία του. Αναμφίβολα ο Αϊ Γιώργης είναι ο πιο λαοφιλής Άγιος, ο Άγιος που για τους Πόντιους: *Όσο και αν ταπεινωθεί αξίζει!, όσο πολλοί άγιοι μαζί.*

Βιβλιογραφία:

1. Δ. Λουκάτου: *Τα Πασχαλινά και της Άνοιξης*, Αθήνα 1980.
2. Γ.Α. Μέγας: *Ελληνικά Εορταί και έθιμα λατρείας*, Αθήνα 1963.
3. Γ.Ν. Αικατερινίδη: *Ο εορτασμός του Αγίου Γεωργίου εις Νέον Σούλι Σερρών*, Σερραϊκά Χρονικά, τ. 5 1969.
4. Εφ. *Καθημερινή*, 01/04/2001.
5. Εφ. *Καθημερινή*, 27/10/2002.
6. Α. Κυριακίδου – Νέστορος: *Λαογραφικά οι 12 μήνες*

γ) Τα θαύματα του Αγίου Γεωργίου**1. Η Δρακοκτονία**

Τα θαύματα που αποδίδονται στον Άγιο Γεώργιο είναι πάμπολλα, μερικά από τα οποία παράδοξα και παράλογα. Από τον 9^ο αιώνα κιόλας, ο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρος Α΄ αναγκάστηκε να τα αποδοκιμάσει δημοσίως ως «*τερατώδεις λήρους*» και «*φλυαρίας ανάμεστα*». Το πλέον διάσημο θαύμα του είναι η *Δρακοκτονία*, που ως μύθος μάλλον προϋπήρχε. Σύμφωνα με την παράδοση, στα περίχωρα της Κυρήνης, περιοχή της σημερινής Λιβύης, υπήρχε ένα δράκος που παραφύλαγε σε μια πηγή κι εμπόδιζε την ύδρευση του χωριού, ενώ κατέτρωγε τους περαστικούς. Για να εξευμενίσουν τον δράκο οι χωρικοί, του έστελναν κάθε μέρα ως τροφή από ένα παιδί, το οποίο επέλεγαν με κλήρο. Ο Θεός, όμως, τους λυπήθηκε κι έστειλε τον Άγιο Γεώργιο για να εξολοθρεύσει τον δράκο μια ημέρα που ήταν έτοιμος να καταβροχθίσει την όμορφη μοναχοκόρη του τοπικού άρχοντα. Ο Άγιος, μετά από φοβερή μονομαχία με το δράκο, τον σκότωσε κι έσωσε την ωραία κόρη. Τότε, ο πατέρας της, αλλά και όλο το χωριό που ήταν ειδωλολάτρες, βαπτίστηκαν Χριστιανοί. Το θαύμα αυτό αποδίδεται στην επιβίωση ενός πανάρχαιου εθίμου, αυτού της προσφοράς ανθρωποθυσιών στους δαίμονες που караδοκούσαν στις πηγές των υδάτων. Ο λαογράφος Νικόλαος Πολίτης το θεωρεί ως αναβίωση του αρχαίου μύθου του Περσέα, που έσωσε την Ανδρομέδα από το τέρας. Ο μύθος ήταν ακόμη ζωντανός στην περιοχή της Καπαδοκίας, όπου έδρασε και μαρτύρησε ο Γεώργιος. Η Δρακοκτονία του Αγίου Γεωργίου δεν αναφέρεται στους αρχικούς Βίους του Αγίου, γι' αυτό και μέχρι το 12^ο αιώνα η εκκλησιαστική εικονογραφία τον παρουσιάζει πεζό και όχι πάνω σε λευκό άλογο να τρυπά με το δόρυ του το δράκο, όπως επικράτησε να εικονίζεται αργότερα.

2. Το θαύμα της ευεργεσίας του Αγίου προς το ευσεβές παιδί

Στη Παφλαγονία υπήρχε ένας μεγάλος ναός προς τιμή του Αγίου Γεωργίου, στην πλατεία του οποίου τα παιδιά έπαιζαν διάφορα παιγνίδια. Ένα απ' αυτά δεν μπορούσε να νικήσει σε κανένα από τα πολλά αγωνίσματα, γι' αυτό το ειρωνεύονταν και το περιγελούσαν. Τότε στράφηκε προς την εικόνα του Αγίου Γεωργίου και τον παρεκάλεσε να το βοηθήσει να νικήσει υποσχόμενο ότι θα του πρόσφερε ένα *σφουγγάτο*, δηλαδή φαγητό από αυγά τηγανισμένα με κρεμμύδια και μυρωδικά, εάν η επιθυμία του γινόταν πραγματικότητα. Μόλις έκανε το τάξιμο, άρχισε να παλεύει με τ' άλλα παιδιά τα οποία και νίκησε. Αμέσως πήγε τότε στο σπίτι του, έφτιαξε μόνος του το σφουγγάτο και το έβαλε μπροστά στην εικόνα του Αγίου. Ύστερα από λίγη ώρα έφτασαν εκεί τρεις νέοι, για να προσκυνήσουν και μόλις είδαν το σφουγγάτο σκέφθηκαν να το φάνε. Είπαν, μάλιστα, μεταξύ τους: «*Ο Άγιος τί τα θέλει αυτά; Μήπως πρόκειται να τα φάει;*». Στη συνέχεια κάθισαν και έφαγαν το σφουγγάτο στα σκαλοπάτια της εκκλησίας. Όταν θέλησαν να φύγουν δεν μπορούσαν να σηκωθούν, διότι είχαν κολλήσει στα μαρμάρινα σκαλοπάτια. Έκαμαν τότε φτηνά τάματα στον

Άγιον για να ξεκολλήσουν, αλλά τίποτα. Μόνο όταν έκαναν ένα ακριβό τάμα, να δώσει, δηλαδή, ο καθένας από ένα φλουρί, μπόρεσαν να ξεκολλήσουν και ν' απελευθερωθούν. Μόλις, λοιπόν, βγήκαν από την εκκλησία και πήραν θάρρος, είπαν στον Άγιον: «Άγιε Γεώργιε, τα σφουγγάτα σου τα πωλείς ακριβά και γι' αυτό και εμείς τίποτα πια δεν θα αγοράσουμε από σένα».

3. Ο μήνας Μάιος

Γενικά:

Ο Μάιος πήρε το όνομα του από τη ρωμαϊκή θεότητα Maja (Μάγια) η οποία με τη σειρά της πήρε το δικό της από την ελληνική λέξη Μαία, που σημαίνει τροφός και μητέρα. Η Μαία στην αρχαιότητα ήταν προσωποποίηση της γόνιμης Μάνας-Γης και η μητέρα του Ερμή. Ο Μάιος απεικονίζεται μ' ένα νέο άνδρα που έχει στο κεφάλι του ένα καλάθι γεμάτο με λουλούδια. Η πρώτη μέρα του τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, συνδέεται με τη νίκη της Άνοιξης κατά του Χειμώνα και την ήττα του θανάτου από τη ζωή. Ο Μάιος στη λαϊκή αντίληψη είναι ένας μήνας διπρόσωπος: συνυπάρχει σ' αυτόν το καλό και το κακό, η αναγέννηση κι ο θάνατος. Αργότερα, η αρχική αυτή άποψη χάθηκε και τα σχετικά έθιμα επιβίωσαν σαν λαϊκές γιορτές, από τις ελάχιστες χωρίς θρησκευτικό περιεχόμενο που έχουν διατηρηθεί ως τις μέρες μας στο λαϊκό πολιτισμό πολλών ευρωπαϊκών λαών. Ο λαός συσχετίζοντας παρετυμολογικά το όνομα του Μαΐου με τα μάγια, τον θεωρεί μαγεμένο μήνα. Οι Αγραφιώτες τον ονομάζουν «χαλαζιά» και οι Τήνιοι «βροχάρη». Στη Μακεδονία ονομάζεται «Κερασάρης», στον Πόντο «Καλομήνας», στην Κύπρο «Πεντεφάς» ή «Πενταδείλινος», γιατί εξαιτίας του μεγάλου μήκους των ημερών του, αναγκάζονται να τρώνε 5 φορές την ημέρα. Επίσης «Πράσινος» και «Λούλουδος».

α) Αρχαίες γιορτές το μήνα Μάιο

Τα Ανθεστήρια

Ήταν η πρώτη, επίσημη γιορτή των λουλουδιών στους αρχαίους Αθηναίους. Τα Ανθεστήρια διαδόθηκαν και πήραν τελικά πανελλήνια μορφή.

Ιερά Θυρρήλια

Τα Θυρρήλια ήταν αγροτική γιορτή, στη διάρκεια της οποίας γινόταν προσφορά των πρώτων καρπών της νέας συγκομιδής στους θεούς. Με αυτό τον τρόπο οι πιστοί τους ευχαριστούσαν προσπαθώντας να εξασφαλίσουν παράλληλα τη συνέχιση της εύνοιας του. Στους ρωμαϊκούς χρόνους το μήνα Μάιο, γιόρταζαν τα «Λεμούρια» μια γιορτή προς τιμή των νεκρών. Οι αρχαίοι Ρωμαίοι παρίσταναν τον Μάιο σαν έναν άνδρα μεσήλικα, ντυμένο με χιτώνα και φαρδιά μανίκια έχοντας στο κεφάλι του ένα καλάθι με λουλούδια, ενώ στα πόδια του υπήρχε ένα παγώνι μ' ανοιγμένη την ουρά του.

β) Χριστιανικές γιορτές το μήνα Μάιο

Πρωτομαγιά

Η γιορτή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης (21 Μαΐου).

γ) Παροιμίες:

«Στον καταραμένο τόπο (στων αμαρτωλών τη χώρα), Μάη μήνα βρέχει».

«Ζήσε, Μάη μου, να φας τριφύλλι».

«Μάης άβροχος, τρυγητής άμετρος».

«Μην βγάλεις μήτε μπάλωμα, πριν βγει ο Μάιος μήνας».

4. Ο Μάιος στη λαογραφία (ήθη και έθιμα-παραδόσεις)

Ο Μάης είναι ένας μήνας, όπως προαναφέρθηκε, *διπρόσωπος*, καλός και κακός μαζί. *Του Μάη η ώρα να σ' εύρει, λένε για να καταραστούν, ή το αντίθετο απεύχονται λέγοντας να μην σ' εύρει η κακιά ώρα του Μάη.* Σύμφωνα με την ελληνική παράδοση το Μάη γιορτάζονται τα *ρουσάλια* μια γιορτή για τους νεκρούς. Το Σάββατο της πεντηκοστής, -το οποίο είναι το Μέγα Ψυχοσάββατο, λέγεται *του Ρουσαλιού το Σάββατο*. Είναι μέρα αποφράδα, και δεν κάνει ν' αρχίσει κανείς τίποτα, ούτε να δουλέψει – ιδίως οι γυναίκες δεν πρέπει να ράψουν, γιατί πιστεύεται πως αν ράψουν, τρυπούν με το βελόνι τις ψυχές των νεκρών. Είναι πανελλήνια πίστη, ότι του Ρουσαλιού το Σάββατο *κλειούνται* οι ψυχές, πηγαίνει, δηλαδή, καθεμιά στον τόπο της, γιατί από την Ανάσταση ως την Πεντηκοστή, είναι ελεύθερες να τριγυρνούν στον πάνω κόσμο. Στην Αίγινα πιστεύουν πως τη χάρη αυτή την απέκτησαν οι ψυχές με τη βοήθεια της Παναγίας, η οποία όταν πέθανε, έκανε ένα ταξίδι στην κόλαση. Εκεί είδε τα βάσανα που τραβούν οι κολασμένοι και λυπήθηκε τόσο πολύ, ώστε παρακάλεσε το γιο της να χαρίσει στις κολασμένες ψυχές πενήντα μέρες το χρόνο, από την Ανάσταση ως την Πεντηκοστή, στη διάρκεια των οποίων θα μπορούσαν να ανεβαίνουν στη γη και να βρίσκονται ανάμεσα στους ζωντανούς. Ο φόβος των νεκρών είναι το Μάη ένα έντονο συναίσθημα, που έχει δημιουργήσει και μια σειρά από απαγορεύσεις. Πρώτη και κύρια απαγόρευση είναι να μη γίνονται γάμοι το Μάη. Ο Μάης είναι ολόκληρος αφιερωμένος στους νεκρούς, γι' αυτό και στη διάρκεια του δεν πρέπει τίποτα να αρχίζει, προπάντων ο έγγαμος βίος. *«Το Μάη δε φυτεύουμε, ούτε στεφανωνόμαστε»* λένε στην Κέρκυρα, *«το 'χουμε για κακό»*.

Οι τρεις πρώτες μέρες του Μάη λέγονται σε πολλά μέρη *δρίμες*, μέρες δηλαδή με περιεχόμενο δριμύ, οξύ. Τις μέρες αυτές δεν κάνουν τίποτα, ούτε οι γυναίκες μπουγαδιάζουν, αλλά ούτε κι οι άντρες *αυλακιάζουν* κήπους. Η τρίτη Μαΐου, είναι η μέρα που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος της κακής δύναμης του Μάη. Είναι η μέρα της γιορτής της Αγίας Μαύρας, όπου για διάφορους λόγους δεν κάνουν δουλειές. Στην Κύπρο δεν κάνουν δουλειές της Αγίας Μαύρας, για να μη γεμίσει το σπίτι μαύρες, δηλαδή, κατσαρίδες. Στην παλιά Αθήνα, αυτή τη γιορτή οι γυναίκες δεν έπιαναν βελόνα, για να μην βγάλουν σπυριά, που, επίσης, τα έλεγαν μαύρες, ενώ στην Ήπειρο της Αγίας Μαύρας δεν κάνουν χωράφι, γιατί θα πάθουν ζημιά. Ένας, λένε, που έκανε χωράφι της Αγίας Μαύρας με δυο μαύρα βόδια, έμεινε με τη βουκέντρα στο χέρι, γιατί του ψόφησαν και τα δυο. Μια ακόμα αποφράδα μέρα του Μάη είναι η όγδοη του μέρα, όταν γιορτάζεται ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος, ο οποίος σε πολλά μέρη ονομάζεται *Αϊ Γιάννης Χαλάζας, η Βροχάρης*. Εδώ έχουμε φανερά την κακή δύναμη του Μάη, τον κίνδυνο που απειλεί τα σπαρτά, τα οποία είναι σχεδόν ώριμα για θερισμό. Η κακή δύναμη είναι η βροχή και το χαλάζι. Μια παροιμία λέει: *στων αμαρτωλών τη χώρα, το Μάη μήνα βρέχει, ή στο κακορίζικο χωριό, το Μαϊ ντο βρέχει το νερό.*

Την πρωτομαγιά ο κίνδυνος που παραμονεύει για τους ανθρώπους, προέρχεται από τα μάγια. Οι: Μάης – μάγια- μαγεύω-μάγισσες είναι λέξεις που συνδέονται μαζί τους. Το Μάη ο λαός πιστεύει πως πιάνουν τα μάγια. Στην ανατολική Θράκη, στο Σαμακόβι, υπάρχουν ένα σωρό ιστορίες για τα μάγια του Μάη. Μια απ' αυτές λέει ότι κάποιος έβγαινε γυμνός απ' το σπίτι του και πλάγιαζε έτσι μέσα στα σπαρμένα χωράφια. Εκεί που πλάγιαζε, όλα τα σπαρτά έπεφταν, έλεγε λόγια μαγικά κι ήταν σαν να έπεφτε χαλάζι. Μόνο τρία στάχια έμεναν όρθια κι αυτά τα έπαιρνε και τα πήγαινε στο δικό του χωράφι, στο οποίο το στάρι γινόταν πολύ. Έτσι, ο μάγος ή η μάγισσα, έκλεβε όλο το ξένο *μπερκέτι*, δηλαδή, όλο τον πλούτο, την αφθονία.

Υπάρχει όμως και το καλό πρόσωπο του Μάη που έχει να κάνει με τη δύναμη της βλάστησης, της γονιμότητας και της αναπαραγωγής. Φορείς της γονιμότητας είναι οι

γυναίκες, γι' αυτό και η πρωτομαγιά είναι στα περισσότερα μέρη γυναικεία γιορτή. *Γυναικιτ'κη γιορτή η πρωτομαγιά* λένε στη Θράκη. Το σύμβολο της δύναμης της φύσης κατά την παράδοση, είναι το *Μαγιάτικο στεφάνι*. Κρεμώντας το στην πόρτα του σπιτιού, μεταδίδει με μαγικό τρόπο σε όλους τη δύναμη της φύσης. Είχε σημασία ακόμα και ο τρόπος με τον οποίο κατασκευαζόταν το στεφάνι σε διάφορα ελληνικά μέρη. Στη Σμύρνη για παράδειγμα, την παραμονή της πρωτομαγιάς οι γυναίκες πήγαιναν στην εξοχή κι έκοβαν απ' όλα τα πράγματα που 'χαν καρπό: σιτάρι, κριθάρι, σικιά με σύκα, σκόρδο, κρομμύδι, αμυγδαλιά με τ' αμύγδαλα, ροδιά με το ρόδι και τα κρεμούσαν στην πόρτα του σπιτιού. Αυτός ήταν ο Μάης και τον είχαν κρεμασμένο μέχρι και του Αϊ Γιάννη του Θεριστή. Τότε τον έβγαζαν και τον έριχναν στη *φουνάρα*, στη φωτιά όπως λέγονταν του Αϊ Γιάννη. Στο Αιβαλί σε κάθε στεφάνι έβαζαν ένα σκόρδο για τη βασκανία, ένα αγκάθι για τον εχθρό κι ένα στάχυ για την καλοχρονιά.

Είναι πλήθος τελικά τα έθιμα του λαού για τον εορτασμό της Πρωτομαγιάς που συμβόλιζε πάντοτε την τελική νίκη του καλοκαιριού και της ζωής κατά του χειμώνα και του θανάτου. Όπως γράφει ο Γ.Α.Μέγας: «...στην ηρωική Πάργα, από το πρωί της Πρωτομαγιάς τα παιδιά εγύριζαν τα σπίτια και τραγουδούσαν *το τραγούδι του Μαΐου*, στεφανωμένα με λουλούδια και κρατώντας στα χέρια τους μεγάλους κλώνους πορτοκαλιάς ή νεραντζιάς, γεμάτους άνθη. Στην Κέρκυρα περιφέρουν κορμό τρυφερού κυπαρισσιού, ίσιου και φουντωτού, τον έχουν σκεπασμένο με κίτρινες μαργαρίτες και άλλα άνθη, του κρεμούνε κι ένα στεφάνι από τα χλωρά κλαδιά του δένουνε μεταξωτά μαντίλια, ζουνάρια και κορδέλες από το στεφάνι τέλος κρεμάνε φρούτα και χορταρικά πρώιμα.. Αλλού, όπως στον άγιο Λαυρέντιο του Βόλου, ο Μάης ενσαρκώνεται στο *Μαγιόπουλο*, ένα παιδί στολισμένο με λουλούδια, χορός από προσωπιδοφόρους το συνοδεύουν τραγουδώντας τα *Μαγιάπριλα* τραγούδια στους δρόμους του χωριού, ενώ χορεύει το Μαγιόπουλο. Στη Ναύπακτο το Μαγιόπουλο το συντροφεύουν γέροι φουστανελάδες βαστώντας στο ένα χέρι κουδούνια στολισμένα με ανθισμένη ιτιά. Το έθιμο το βρίσκουμε και στο Ξηροχώρι Ευβοίας, συνδιασμένο με την παράκληση για βροχή. Εκεί ένας χωρικός, ντυμένος σ' όλο του το σώμα με λουλούδια και κλαδιά ελιάς, καρυδιάς και άλλων δέντρων, λέγεται *Πιπεριά*. Στην Πορταριά πριν από 80 περίπου χρόνια την Πρωτομαγιά μεταμφιέζονταν πέντε πρόσωπα: το κορίτσι, ο Γιανίτσαρος, όλο άρματα κι ασήμι, ο γιατρός με το ψηλό φράγκικο καπέλο και δυο άλλα πρόσωπα. Πήγαιναν εν πομπή ανά το χωρίον και στην πλατεία άρχιζε η παράσταση. Ο Γιανίτσαρος εδοκίμαζε να κλέψει το κορίτσι το κορίτσι απ' την τρομάρα του πέφτει λιγωμένο. Ακολουθούν μοιρολόγια και κοπετοί. Ο γιατρός ανασταίνει την κοπέλα. Ακολουθούν χοροί, τραγούδια και χαρές. Η παράσταση αυτή, δηλαδή η έκθεση του νεκρού και η ανάστασή του, συνηθίζεται ακόμη, με ολότελα αρχαιότερη μορφή, στο Ζαγόρι.»

Βιβλιογραφία:

Γ.Α.Μέγας: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

Κ. Λιάπη: *Ωρες του Πηλίου*

Μ. Μιχαήλ-Δέδε: *Γιορτές-έθιμα και τα τραγούδια τους*

α) Μαγιοστέφανα και κεφαλονίτικη πρωτομαγιά του Δ. Λουκάτου

Η Πρωτομαγιά των ελληνικών λαϊκών παραδόσεων, όπως γιορτάζεται απ' τα παλιά ως τα νεότερα χρόνια, είναι ένα κράμα στοιχείων και επιδράσεων, που κρατούν από τα κάθε είδους Ανθεστήρια των αρχαίων Ελλήνων, των Ρωμαίων και των Βυζαντινών, και φτάνουν στις νεοελληνικές γιορτές της Άνοιξης, από την Πρωτομαρτιά ως το Μάη. Ο κεντρικός άξονας των στοιχείων αυτών είναι η ανθρώπινη χαρά για την άνοιξη, η αυθόρμητη λατρεία της βλάστησης, οι μαγικές

ενέργειες για την τελείωση της και η προσπάθεια μετάληψης από τις δυνάμεις της. Αρχίζουν από την ανθρώπινη παιδιάστικη χαρά, που γεννάει η θαυμαστή βλάστηση της γης κι η ωραία ανθοφορία της. Προχωρούν στη λατρεία της βλάστησης και της νέας παραγωγής, που την προσωποποιούν με τα διάφορα κλαδιά και τα «*Μαγιόπουλα*» (τα νεκραναστημένα παιδιά), ή με τους «*Μάηδες*» των χωριών μας, που την εκβιάζουν να φέρει την καλή σοδειά, φορτώνοντας με στάχια και με φρούτα τα κλαδιά αυτά, όπως έκαναν κι οι αρχαίοι Έλληνες με το κλαδί της «*Ειρεσιώνης*». Δείγμα τέτοιας λατρείας είναι κι η πομπική περιφορά που γίνεται, με τα κλαδιά και τα «*Μαγιόπουλα*» ή με τις «*Νυφούλες του Μάη*», από χωριό σε χωριό και από σπίτι σε σπίτι, συντροφευμένη μάλιστα με ευχές και με δώρα που θυμίζουν τα κάλαντα. Γίνονται έπειτα ενέργειες μαγικές, που πάνε να δώσουν στους εορταστές τη νεανικότητα και τη μακροζωία της φύσης. Τα κλαδιά και τα λουλούδια κόβονται από τους αγρούς και κουβαλιούνται στα σπίτια, για να κρεμαστούν στις αυλές και στις πόρτες ή στήνονται κάπου στη μέση του χωριού, για να μεταδώσουν στους ανθρώπους τη χλοερότητα, τη δροσιά και την άνθιση τους.

Δε θα περιγράψω εδώ τα πολλά πρωτομαγιάτικα έθιμα, που έχουμε σ' όλη την Ελλάδα. Θα περιοριστώ σε κείνα που γίνονται στην ιδιαίτερη πατρίδα μου, την Κεφαλονιά, όπως τα γνώρισα μικρός ή όπως τα είδα να συνεχίζονται τα τελευταία χρόνια. Η Πρωτομαγιά αρχίζει στην Κεφαλονιά από την παραμονή της. Η παραμονή είναι γενικά μια χαρούμενη προπαρασκευή, που τη ζούμε πιο έντονα από τη γιορτή, γιατί μας δίνει την προσδοκία και τη συμμετοχή, μέσα σε άνετα χρονικά περιθώρια. Έπειτα μας χρειάζεται η παραμονή της Πρωτομαγιάς, για να φτιάξουμε το μεγάλο στεφάνι, που θα βρεθεί κρεμασμένο το ξημέρωμα, να πάρει τη νυχτερινή δροσιά πριν το ζεστάνει ο ήλιος. Βγαίνουν τ' απόγιομα τα κορίτσια στους κήπους, δανείζονται φιλικά τα ποικιλόχρωμα λουλούδια, και δίνει το ένα σπίτι στο άλλο ό,τι εκείνο δεν έχει, αρχίζοντας από την πρασινάδα και τον κισσό και φτάνοντας στο τριαντάφυλλο. Είναι τούτος ο δανεισμός των λουλουδιών μια συνεργασία του χωριού, στην κοινή μαγική πράξη του μαγιοστεφάνου, που όσο κοινότερη γίνεται, τόσο πιο καλό αποτέλεσμα θα φέρει. Τα λουλούδια πάνε κι έρχονται μέσα στα κάνιστρα και στους δίσκους: Βιολέτες πολύχρωμες, τριαντάφυλλα, κρίνοι, γαρούφαλα και ροζαμάρες, μοσκιές και φίντες, αρμπαρόριζες, άσπρες μαργαρίτες και νεραντζάνθια, φρέζιες κι αγιοκλήματα. Στο μεταξύ θα γυρίσουν από τα χωράφια τους οι άντρες του σπιτιού ή άλλα κορίτσια και θα φέρουν μαζί τους την αγροτική ανθοδέσμη, σπάρτα ιδιαίτερα και μαργαρίτες κίτρινες, «*τσουτσουμίδες*» του κάμπου και στάχια από τα νέα σπαρτά, θα φέρουν και μια χοντρή αμπελίτσα βέργα για το μεγάλο στεφάνι του Μάη, μια βέργα από εκείνες του κλαδέματος, που τις έχουν φυλαγμένες επίτηδες, όπως τις φυλάγαμε παλιότερα για τα στεφάνια του γάμου.

Το μαγιοστεφάνο φτιάχνεται μπροστά στις πόρτες και στις λότηδες των σπιτιών με κοινή συνεργασία της γειτονιάς, όπως γίνεται στις βεγγέρες. Το φτιάχνουν οι κοπέλες με τη βοήθεια των μικρών, ενώ οι μεγάλοι παραστέκουν και λένε τα αστεία τους. Οι γριές εξηγούνε από κοντά τη σημασία που μπορεί να έχει για τη ζωή και την τύχη του κοριτσιού το κάθε λουλούδι. Κι οι νοικοκυρές πάνε και φέρνουν από μέσα τους απαραίτητους καρπούς, σκόρδο και κρεμμύδι, για το βάσκανο μάτι, κι έπειτα κανένα ρόγδι ή και πορτογάλι και μέσπολες, για να μπουν στο στεφάνι, απ' τη νέα σοδειά. Έτοιμος ο «*Μάης*», θα δεθεί στον κόμπο της βέργας του με μια κόκκινη κορδέλα -το κόκκινο χρώμα φέρνει υγεία-, και θα κρεμαστεί στην πόρτα ή το παράθυρο, πάνω στο ξύλινο θυρόφυλλο τους, να κουμπάει με ζεστασιά στο σπίτι και να του φέρνει, από την έξω ζωή, μαγεία και δύναμη, όσο μεγαλύτερο μέρος μπορεί. Τα στεφάνια είναι απαραίτητα εκεί που ζουν κορίτσια. Μπορεί να κρεμάσουν και περισσότερα στο σπίτι, αν το ζητήσουν. Όπου όμως είναι αγόρια, θα κρεμάσουν γι' αυτά ανθοδέσμες

σκέτες, «φούντες» ή «μποκέδες», με την ίδια ποικιλία λουλουδιών και με την κόκκινη κορδέλα. «Και του χρόνου! Καλό μας Μάη! Με το καλό ναν τον κάψουμε τ' Αϊ-Γιαννιού!». Είναι οι ευχές που ακούονται εκείνο το βράδυ, την ώρα που όλα ετελείωσαν, κι οι άντρες κερνιούνται στη γειτονιά με κανένα κρασί. Οι κοπέλες, πριν κοιμηθούν, μπορεί να πουν και τούτο το Μαγιατικό τραγούδι:

**Μάη μου, Μάη δροσερέ, κι Απρίλη με τα ρόδα,
όλον τον κόσμο γιόμισες με λουλούδια και μ' άνθια
κι εμένα με περίπλεξες στις λεμονιάς τα φύλλα!...**

Ξημέρωσε. Σηκώνονται όλοι, μικροί και μεγάλοι, κορίτσια και νέοι, αντρόγυνα και παιδιά, να βγούνε πρωί στον κάμπο, να προφτάσουν τον ήλιο, να προφτάσουν τον κούκο και το γάιδαρο, να δούνε τα χρώματα της αυγής, να βρουνε τα λουλούδια και τα κλαδιά αξύπνητα με τη δροσιά τους και το κυριότερο, να βρέξουν τα χέρια, τα μαλλιά και το πρόσωπο με τη δροσιά αυτή, να πιούν απ' τη δρόσο των ασταχών και να πάρουν δύναμη, φρεσκάδα και ξανάνιωμα, να γίνουν καλά για πάντα από τον πονοκέφαλο. Τα τραγούδια τους τώρα ανακατεύονται με τα πρωινά κελαηδήματα των πουλιών:

**Ελάτε όλοι να μάσουμε, ω νιες και νιοι, το Μάη
τώρα που η Άνοιξη σε μας γλυκά χαμογελάει...**

Βιβλιογραφία:

Δ. Λουκάτου: *Πασχαλινά και της Άνοιξης*

5. Άγιος Κωνσταντίνος και Αγία Ελένη

Βιογραφικά:

Η Αγία Ελένη γεννήθηκε το 249 μ.Χ. στο Δρέπανο της Βιθυνίας στη Μικρά Ασία. Ο πατέρας της ήταν πανδοχέας. Παρόλο που η Αγία μεγάλωσε στο περιβάλλον ενός πανδοχείου, από μικρή μελετούσε τις χριστιανικές γραφές και έγινε πιστή χριστιανή. Σε ηλικία 21 ετών, το 270 μ.Χ., παντρεύτηκε τον Κωνσταντίνο Χλωρό, ο οποίος ήταν τότε αξιωματικός της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η Αγία Ελένη ακολούθησε τον σύζυγο της σ' όλες τις εκστρατείες, στις οποίες η θέση του τον υποχρέωνε να λάβει μέρος. Τέσσερα χρόνια μετά τον γάμο τους, το 274 μ.Χ., απέκτησαν ένα γιο τον Κωνσταντίνο. Η ιστορία έδειξε ότι ο γιος τους αυτός, έγινε ο Μέγας Κωνσταντίνος, ο πρώτος αυτοκράτορας του Βυζαντίου αλλά και Άγιος της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Ο Μέγας Κωνσταντίνος γεννήθηκε στην πόλη Ναϊσό, στις μέρες μας η πόλη αυτή ονομάζεται Νίσα και βρίσκεται στην Σερβική επικράτεια. Μεγάλωσε με τις χριστιανικές διδασχές της μητέρας του, την στρατιωτική εκπαίδευση του πατέρα του και τα γράμματα μεγάλων διδασκάλων της εποχής. Αυτά τα τρία διαμόρφωσαν το πνεύμα και τον χαρακτήρα του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ενός ανθρώπου γραμματισμένου, αξιόμαχου στρατιώτη και ταυτόχρονα φιλικά προσκείμενου στους χριστιανούς και την Χριστιανική πίστη.

Το 293 μ.Χ. ο τότε αυτοκράτορας της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, Διοκλητιανός, διόρισε τον πατέρα του Μεγάλου Κωνσταντίνου, Καίσαρα των δυτικών επαρχιών της αυτοκρατορίας. Όμως ο νόμος απαγόρευε στους ανώτατους αξιωματούχους να είναι σύζυγοι γυναικών ταπεινής καταγωγής. Έτσι, μετά από 23 χρόνια γάμου, ο Κωνσταντίνος Χλωρός, έλυσε τον γάμο του με την Αγία Ελένη και παντρεύτηκε την Θεοδώρα η οποία ήταν αρχοντικής γενιάς. Ο Μέγας Κωνσταντίνος και η Αγία Ελένη παρέμειναν στην αυλή του Διοκλητιανού. Εκεί ο Μέγας Κωνσταντίνος συνεχίζει την εκπαίδευση του κι ανέρχεται στην στρατιωτική ιεραρχία. Μετά από αγώνες, εκστρατείες αλλά και ιστορικές συγκυρίες καταφέρνει το 306 μ.Χ. να ανακηρυχθεί Καίσαρας των Δυτικών Επαρχιών της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η ανοδική του

πορεία συνεχίζεται και τελικά το 324 μ.Χ., μετά την νίκη του στην Ανδριανούπολη επί του Λικίνου εγκαθίσταται στον αυτοκρατορικό θρόνο της Ρώμης.

Δύο είναι οι σημαντικότερες πράξεις του Μεγάλου Κωνσταντίνου. Η πρώτη, είναι η υπογραφή του Διατάγματος των Μεδιολάνων, το 313 μ.Χ. Βάση αυτού, σταματούν οι διωγμοί εναντίον των Χριστιανών και τους επιτρέπεται να λατρεύουν τον Ιησού Χριστό, νόμιμα πλέον, στις εκκλησίες τους. Η δεύτερη σημαντική του πράξη, είναι η μεταφορά της πρωτεύουσας της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τη Ρώμη στην Κωνσταντινούπολη. Αυτό ήταν η αρχή της Βυζαντινής αυτοκρατορίας που έλαμψε για 1000 χρόνια και έσβησε στα χέρια ενός άλλου Κωνσταντίνου, του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου το 1453 μ.Χ. Δύο χρόνια μετά την ανακήρυξη του Μεγάλου Κωνσταντίνου ως αυτοκράτορα, η Αγία Ελένη, ταξιδεύει στους Αγίους Τόπους με σκοπό να βρει τα μέρη που έζησε ο Χριστός και να τ' αναδείξει. Πράγματι, στο ταξίδι της αυτό, έκανε ανασκαφές, έκτισε εκκλησίες, θεμελίωσε μοναστήρια και βρήκε τον Σταυρό του Μαρτυρίου του Κυρίου. Οι ναοί της Γέννησης και της Ανάστασης στα Ιεροσόλυμα, είναι δύο από τους ναούς που έκτισε η Αγία Ελένη στους Αγίους Τόπους. Μετά την εδώ δράση της, εγκαταστάθηκε στην Νικομήδεια όπου πέθανε σε ηλικία 80 ετών, το 329 μ.Χ. Ο γιος της, Μεγάλος Κωνσταντίνος, βαπτίστηκε Χριστιανός λίγο πριν τον θάνατο του. Πέθανε στις 21 Μαΐου του 337 μ.Χ. σε ηλικία 63 ετών. Τη μνήμη των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης γιορτάζουμε στις 21 Μαΐου.

α) Το φαινόμενο της πυροβασίας- αναστενάρια

Το φαινόμενο της ακαΐας στον ελληνικό χώρο ταυτίζεται με το γνωστό λαϊκό έθιμο των *αναστεναριών*, που τελούνται, μέχρι πριν την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1923, σε διάφορα χωριά της Β.Α Θράκης, προς τιμήν του αγίου Κωνσταντίνου. Σήμερα τελείται στα χωριά: Μελίκη Βέροιας, Λαγκαδά, Μακρολεύκη Δράμας και Αγία Ελένη Σερρών. Εκεί πανηγυρίζουν για να γιορτάσουν την ανάμνηση της διάσωσης των εικόνων των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης από πυρκαγιά, που ξέσπασε το 1250 στον φερώνυμο ναό τους στο Λαγκαδά. Η πυροβασία αποτελεί το αποκορύφωμα του πανηγυριού. Αν και η Εκκλησία πολλές φορές έχει τονίσει την αντίθεση της στις ενέργειες τους, δεισιδαίμονες κάτοικοι των περιοχών καταλαμβάνονται ξαφνικά, όπως λένε οι ίδιοι, από το πνεύμα των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, τους *πιάνει ο άγιος* ή τους *καλεί η εικόνα* που κρατάνε, και σε κατάσταση έκστασης πατάνε πάνω στα αναμμένα κάρβουνα, χωρίς να καίγονται τα πόδια τους και χωρίς να δημιουργούνται εγκαύματα.

Η λατρεία αρχίζει την νύχτα της παραμονής της 21^{ης} Μαΐου με μανιώδεις χορούς των θιασωτών, αρχικά γύρω από μια αναμμένη φωτιά κι έπειτα πάνω στη φωτιά με συνοδεία αυλού, τυμπάνου, ασκαύλου και λύρας, ρυθμικά και ολοένα πιο έντονα, ενώ εκφέρουν άναρθρα επιφωνήματα. Ακολουθεί η έξοδος ενός δρομέα, που περιέρχεται όλο το χωριό, η επάνοδος του στην πυρά, η εξακολούθηση του χορού και η εξόρμηση προς τα γειτονικά χωριά, η τελετουργία σφαγής ταύρου και το μοίρασμα κρεάτων στο χωριό. Για το θέμα αυτό, και το ενδιαφέρον που παρουσιάζει, έχουν μιλήσει και γράψει θεολόγοι, ψυχολόγοι, γιατροί, φυσικοί επιστήμονες, αλλά και μέντιουμ, διότι πολλά από τα δρώμενα του είναι απaráλλακτα μ' εκείνα που συμβαίνουν σε πνευματιστικές συνεδριάσεις.

β) Μια ερμηνεία του φαινομένου

Το φαινόμενο της ακαΐας αποδίδεται από τους παραψυχολόγους στην έντονη ηλεκτρομαγνητική ακτινοβολία του πυροβάτη απ' όλο του το σώμα και κυρίως από τα πόδια, η οποία τον περιβάλλει σαν μονωτική ασπίδα. Η ακτινοβολία αυτή, ή *αύρα*, προετοιμάζεται με αυτοσυγκέντρωση και υποβολή από τους αναστενάρηδες, που τους οδηγεί σιγά -σιγά στην αισθητηριακή απάθεια. Για την Εκκλησία παραμένει μαγική συνήθεια και όχι θεία επέμβαση.

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

A. Ιούνιος μήνας

Γενικά:

1. Έθιμα του Ιουνίου και γιορτές

- α) Ο θερισμός**
 - β) Το στιφάδο του Αγίου Πέτρου**
 - γ) Παροιμίες Ιουνίου**
- Βιβλιογραφία:**

2. Του Αι-Γιαννιού του Λιοτροπιού, του Λαμπαδάρη, του Κλήδονα (24 Ιουνίου)

Βιβλιογραφία

B. Ο μήνας Ιούλιος

Γενικά:

1. Έθιμα το μήνα Ιούλιο

- α) Αλωνισμός**
- β) Το έθιμο της «Μαλλιαρής» στη Ζάκυνθο**
- γ) Παροιμίες του Ιουλίου:**

2. Γιορτές Αγίων του Ιουλίου

α) Προφήτης Ηλίας (20 Ιουλίου)

- 1. Το κουπί του Αι-Λια κι ο Οδυσσέας**
- Βιβλιογραφία**

β) Αγία Παρασκευή (26 Ιουλίου)

Βιογραφικά

1. Γύρω από την Αγία Παρασκευή

- α) Ο παπα-Γιώργης ο Δάρας**
- β) Το «Κουρμπάνι» στο Πολύφυτο**

γ) Άγιος Παντελεήμων (27 Ιουλίου)

Βιογραφικά

1. Γύρω από τον Άγιο Παντελεήμονα

- α) Το έθιμο του «Στύλου» στο Γέρα Λέσβου**

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

Α. Ιούνιος μήνας

Γενικά:

Ο Ιούνιος είναι ο έκτος κατά σειρά μήνας του Ιουλιανού ημερολογίου. Η Ήρα, η γυναίκα του Δία, που από τους Ρωμαίους λεγόταν Iuno, έδωσε το όνομα της σ' αυτό το μήνα. Οι Αθηναίοι ονόμαζαν στην αρχαιότητα τον Ιούνιο *Σκιροφορίων* απ' τα *Σκιροφόρια*. Στη διάρκεια αυτής της γιορτής εκτός απ' τις φωτιές, γιόρταζαν το θερινό ηλιοτρόπιο. Ο ιερέας του Ήλιου με την ιέρεια της Αθηνάς και του Ποσειδώνα πήγαιναν στην Αγορά, κρατώντας πολύχρωμες ομπρέλες-σκίρα, για αυτό και η ονομασία της γιορτής Σκιροφόρια. Ο ιερέας φορούσε μίτρα, κρατούσε ηλιοτρόπιο και χρυσή ακτινωτή μάσκα καθώς υποδύονταν τον θεό Ήλιο. Οι Ρωμαίοι στις 10 Ιουνίου, γιόρταζαν τη γιορτή της θεάς Εστίας γεγονός που έχει σχέση με το περιεχόμενο του μήνα που είναι ο θερισμός. Όλοι οι ευρωπαϊκοί λαοί έχουν ως βάση της διατροφής τους το σιτάρι και επειδή αυτό το μήνα υπάρχει σιτάρι καινούργιας σοδειάς, ψήνουν το πρώτο ψωμί. Οι αρτοποιοί στην αρχαία Ρώμη γιόρταζαν και έψηναν το ψωμί στα ιερά της Εστίας. Κοντά στους Θεούς αλλά και στους ανθρώπους που έβγαζαν το ψωμί της νέας σοδειάς, γιόρταζαν και τιμούσαν και οι γαίδαροι. Τα υπομονετικά αυτά συμπαθή τετράποδα, που κουβαλούσαν το σιτάρι αλλά και που γύριζαν το μύλο όταν επρόκειτο να αλέσει το σιτάρι.

Αυτό το μήνα αρχίζουν να πρωτοβγαίνουν και να ωριμάζουν τα πρώτα φρούτα, τα κεράσια ή πετροκέρασα, όπως τα λέει ο λαός, τα χνουδωτά βερύκοκα αλλά και τα ροδάκινα. Ο Ιούνιος είναι ο μήνας με τη μεγαλύτερη μέρα, ο μήνας του Αϊ Γιαννιού του Λαμπαδιάρη, του Λαμπροφόρου, του Φανιστή, του Λιοτροπιού, όπου όλοι γιορτάζουν ανάβοντας φωτιές. Ο μήνας έχει, επίσης, πολλές λαϊκές ονομασίες που αναφέρονται είτε στη σχέση του με τις εποχές, είτε με τις αγροτικές εργασίες οι οποίες έχουν σχέση μ' αυτόν. Συχνά ακούμε να τον λένε *Πρωτόλη*, ή *Πρωτογιούλη*, δηλαδή πρώτο μήνα της εποχής του καλοκαιριού και *Θεριστή*, κυρίως για τις πεδινές περιοχές, μια και οι ορεινές περιοχές έχουν σαν θεριστή τον επόμενο μήνα. Στη Βόρεια Ελλάδα ο Ιούνιος αναφέρεται ως *Κερασάρης*, ενώ οι Πόντιοι τον αποκαλούν *Κερασινό*, αφού αυτή την περίοδο ωριμάζουν τα κεράσια. Ένα ρήμα λαϊκό το ερινιάζω ή ορνιάζω, που σημαίνει γονιμοποιώ ήμερη συκιά, με κλαδί αγριοσυκιάς, του δίνει την ονομασία *Ερινιαστής*, *Ορνιαστής* αλλά και *Απαρνιαστής*. Τέλος χαρακτηριστικό είναι το όνομα του ως *Αϊγιάννης* ή *Αϊγιαννίτης* από του Αϊ Γιάννη τις γιορτές. Στις Κυκλάδες, τη Νάξο και την Κύθνο κυρίως, αλλά και σ' άλλα νησιά, στη γιορτή του Αϊ Γιάννη του Απορνιαστή πιστεύουν ότι τελειώνει το όρνιασμα των σύκων. Για αυτό αυτή τη μέρα της γιορτής του πηγαίνουν και μαζεύουν χόμα κάτω απ' τη συκιά, το ρίχνουν πάνω της και λένε τα παρακάτω λόγια: «*Ως βαστά ο Χριστός τον κόσμο και ο Αϊ - Γιάννης την αλήθεια, βάσταξε και συ συκιά τα λύθια*». Λύθια είναι βέβαια τα μικρά σύκα τα οποία γονιμοποιούνται.

Ο Ιούνιος είναι ο μήνας με τη μεγαλύτερη μέρα του έτους, αφού την 21^η Ιουνίου έχουμε τη θερινή τροπή του ήλιου, το Λιοτρόπι όπως συνηθίζει να λέει ο λαός. Η μέτρηση του χρόνου και ειδικότερα ο υπολογισμός του έτους βασίζεται στην ετήσια τροχιά της γης γύρω από τον ήλιο ή στη «*φαινόμενη*» ετήσια τροχιά του ήλιου γύρω από τη γη. Η τροχιά αυτή που δημιουργεί τη διαδοχική εναλλαγή των εποχών του έτους, έχει τέσσερα καθοριστικά σημεία, τα οποία ανά δυο ορίζουν τις ισημερίες και τις τροπές (ηλιοστάσια): την εαρινή ισημερία στις 21 Μαρτίου, τη φθινοπωρινή

ισημερία στις 22 Σεπτεμβρίου, το θερινό ηλιοστάσιο στις 21 Ιουνίου και το χειμερινό ηλιοστάσιο στις 22 Δεκεμβρίου. Στις ημερομηνίες αυτές από τα πανάρχαια χρόνια είχαν καθιερωθεί σπουδαίες γιορτές σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης. Ο ήλιος βρίσκεται στο βορειότερο σημείο της πορείας του, πράγμα που σημαίνει για όσους κατοικούν στο βόρειο ημισφαίριο ότι βρίσκεται πιο κοντά τους, γι' αυτό και οι μέρες είναι τόσο μεγάλες. Απ' αυτό το σημείο και πέρα ο ήλιος τρέπεται προς το νότο. Δηλαδή, ο ήλιος αρχίζει να απομακρύνεται και να πηγαίνει προς το νότιο ημισφαίριο. Γι' αυτό και οι μέρες μικραίνουν στο βόρειο ημισφαίριο, ώσπου να φτάσει ο ήλιος στο σημείο της χειμερινής του πια τροπής, στις 22 Δεκεμβρίου, οπότε τρέπεται και πάλι προς το βορρά και οι μέρες αρχίζουν να μεγαλώνουν. Τα σύμβολα που συνοδεύουν την προσωποποίηση αυτού του μήνα σε ψηφιδωτές συνήθως απεικονίσεις είναι δέσμη σταχιών μ' ένα δρεπάνι, ή ο μήνας να παρουσιάζεται ντυμένος με χιτώνα κρατώντας στο δεξί του χέρι μια δέσμη από στάχια κι άλλες εικόνες που σαν θέμα τους έχουν τον θερισμό, αφού είναι η κύρια εργασία αλλά και ενασχόληση αυτής της εποχής.

1. Έθιμα του Ιουνίου και γιορτές

Η γιορτή του Αι-Γιάννη του Φανιστή, του Απορνιαστή, του Ριγανά και του Κλήδονα στις 24 Ιουνίου είναι η πιο σπουδαία στη διάρκεια του Ιουνίου γιορτή. Συμπίπτει με τις θερινές τροπές του ηλίου. Την ημέρα αυτή τ' Αι-Γιαννιού του Λιοτροπιού (Κύθνος) ή Λιτροπίου (Κύμη) ή Αλιτροπιού (Λέσβος), τραγουδούν:

**«Ο Ήλιος τρέμει
γυρίζει σαν τροχός,
είναι θαμπερός».**

Πολλοί ακολουθώντας ένα πανάρχαιο έθιμο ανάβουν φωτιές στους δρόμους και πηδάνε πάνω απ' αυτές λέγοντας: *«Αφήνω το κακό, πάω στο καλλίτερο»*. Οι αρχαίοι γύρω από τις καθαρτήριες πυρές που άναβαν στο Άστυ την ίδια μέρα των τροπών του ηλίου έλεγαν: *«Έφυγον κακόν, εύρον άμεινον»*.

α) Ο θερισμός

«Θέρος, τρύγος, πόλεμος» έλεγαν οι παλιότεροι και είχαν δίκιο να το λένε, αφού υπάρχει σχέση ανάμεσα στις έννοιες αυτές. Δηλαδή, όπως η γη γεννά τους καρπούς κι ο άνθρωπος τους παίρνει, έτσι και στον πόλεμο ο κάθε επιδρομέας *θερίζει* τους ανθρώπους, αφαιρώντας τη ζωή τους. Σε πολλά μέρη ο θερισμός ήταν ολόκληρη ιεροτελεστία. Το πρώτο δεμάτι σταχιών που έδεναν το έστηναν όρθιο και το προσκυνούσαν. Ο νοικοκύρης παράλληλα εκείνη τη στιγμή έριχνε νομίσματα. Δεν περιγράφονταν η χαρά των γεωργών, όταν αποθέριζαν και με το δίκιο τους. Τα *«αποθήρια»* ήταν μεγάλη γιορτή και οι εμπλεκόμενοι το γλεντούσαν, τρωγοπίνοντας. Δικαιολογημένα εξάλλου, αφού χαιρόνταν οι άνθρωποι για το ότι τέλειωσε ο θερισμός, μια πολύ δύσκολη εργασία και το κυριότερο ότι είχαν εξασφαλίσει το ψωμί της χρονιάς.

Σε πολλά μέρη φρόντιζαν ν' αφήσουν ένα κομμάτι αθέριστο με την αιτιολογία να χαρεί αφενός το χωράφι και να φάνε αφετέρου τ' αγρίμια και τα πουλιά τροφή. Επίσης, αυτό το αθέριστο κομμάτι σε άλλα μέρη το παρομοίαζαν με τα γένια του νοικοκύρη, απ' τον οποίο περίμεναν να τους φέρει διάφορα φαγητά, κυρίως κότα και κρασί. Ήταν κληρή η δουλειά του θεριστή, για αυτό κι ήταν επόμενο στο τέλος της εργασίας να εξασφαλίζουν τα αφεντικά στους εργαζόμενους ένα πλούσιο γεύμα. Πολλοί επίσης απ' τα τελευταία στάχια έπλεκαν ένα σταυρό, τον οποίο τοποθετούσαν ή στο εικονοστάσι, ή στο μεσιανό δοκάρι του σπιτιού και τ' άφηναν εκεί μέχρι την γιορτή του Σταυρού, στις 14 του Σεπτέμβρη. Τότε το έπαιρναν και το ανακάτευαν με

το σπόρο της νέας σποράς, ο οποίος ευλογούνταν στην εκκλησία. Κατά τον θερισμό παίζονταν και διάφορα παιχνίδια απ' τους θεριστάδες, όπως *το παιχνίδι του λαγού και του κυνηγού, το πάτημα και το παίξιμο του δρεπανιού*, συνδυάζοντας απ' ό, τι φαίνεται το τερπνόν μετά του ωφελίμου. Πράγματι τα προαναφερόμενα παιχνίδια εξασφάλιζαν κι αποδοτικότητα και επιτάχυνση στο ρυθμό της δουλειάς.

β) Το στιφάδο του Αγίου Πέτρου

Η αρχή αυτού του εθίμου τοποθετείται, σύμφωνα με τις τοπικές παραδόσεις, στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Όπως λέγεται, ένας χριστιανός, από τα Σπάτα Αττικής, κατόρθωσε να αποφύγει τη σύλληψη και τη θανάτωση του απ' τους Τούρκους με τη βοήθεια του Αγίου Πέτρου, γι' αυτό κι έταξε να θυσιάσει ένα μοσχάρι στη γιορτή του. Αλλ' όταν ήρθε η μέρα αυτή, μετάνιωσε για το τάμα του και θυσίασε ένα αρνί. Το ταμένο όμως ζώο ήρθε μοναχό του και ξεψύχησε μπροστά στην εκκλησία. Το γεγονός αυτό έκανε μεγάλη εντύπωση και οι Σπαταναίοι άρχισαν από τότε να κάνουν θυσία κάθε χρόνο στον άγιο. Σήμερα στα Σπάτα αγοράζεται με κοινή εισφορά ένας μεγάλος αριθμός από βοοειδή και με το κρέας τους παρασκευάζεται «στιφάδο». Στη διάρκεια της προετοιμασίας του αντιμετωπίζουν, μάλιστα, σαν θαύμα το γεγονός, ότι τα μάτια δεν δακρύζουν από το πολύωρο καθάρισμα τόνων κρεμμυδιών. Το στιφάδο μοιράζεται στους πανηγυριστές το πρωί μετά τη θεία λειτουργία, αφού βράσει όλο το βράδυ σε μεγάλα καζάνια.

γ) Παροιμίες Ιουνίου

-*Αρχές του θεριστή, του δρεπανιού μας η γιορτή.*

-*Ο Μάης θέλει το νερό κι ο θεριστής (=Ιούνιος) το ζύδι.*

-*Όποιος έχει την κατάρα του παππού, πάει τον Μάη εργάτης κι όποιος έχει του πρωτόπαππου πάει τον Ιούνιο.*

-*Από το θέρος ως τις ελιές δεν απολείπουν οι δουλειές.*

Βιβλιογραφία:

Ένθετο εφημερίδας *Καθημερινή*, 03/06/ 2001

Α. Πολυμέρου - Καμηλάκη: *Η διατροφή των αγροτικών εργατών*, Αθήνα 1992

Γ.Α. Μέγα: *Ελληνικά έορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήνα 1963

Α. Κυριακίδου – Νέστορος: *Οι Δώδεκα μήνες, τα λαογραφικά*

Μ. Ι. Ιδομενέας: *Κρητικό Γλωσσάριο*, Ηράκλειο 2006

2. Του Αι-Γιαννιού του Λιοτροπιού, του Λαμπαδάρη, του Κλήδονα (24 Ιουνίου)

Με τον Ιούνιο συμπίπτει η ακμή του καλοκαιριού, οι θερινές ροπές του ηλίου, που θεωρούνται σημαντική και ορισμένες φορές επικίνδυνη καμπή του χρόνου. Όσα αρχαία έθιμα ανάγονται στις θερινές τροπές του ηλίου συνδέθηκαν με τη γιορτή του Ιωάννη του Πρόδρομου (24 Ιουνίου). Σε πολλά μέρη επικρατεί η πίστη ότι ο ήλιος τη μέρα της γιορτής του «*τρέμει ή γυρίζει και είναι θαμπερός*». Γι' αυτό σηκώνονται πρωί, για να δουν τον ήλιο που γυρίζει σα μύλος ή σαν τροχός. Στη Σινώπη μάλιστα διανυκτέρευαν κατά ομάδες τρώγοντας, πίνοντας και χορεύοντας όλη τη νύχτα και το πρωί, μόλις χάραζε, έβαζαν τη μαγειρίσσα μες στο καζάνι, περνούσαν ξύλα από τα χέρια του καζανιού και τη σηκώναν τέσσερις. Οι άλλοι χορεύαν και με το χορό πηγαίνανε ως τη Φοινικίδα. Εκεί περιμένανε να βγει ο ήλιος, να τον δούνε πως γυρνά εκείνη τη μέρα και πάλι με το χορό γύριζαν πίσω και πήγαιναν στην εκκλησιά. Στα Νένητα της Χίου βγαίνονοντας από την εκκλησία σχηματίζουν ομάδες και πηγαίνουν στα αλώνια, εδώ αφού φάνε διάφορα οπωρικά, αρχίζουν να συστρέφονται μέχρι το μεσημέρι. Το ηλιακό αυτό φαινόμενο ήταν φυσικό να προκαλέσει και

δεισιδαιμονικούς φόβους και γενικές απαγορεύσεις. Έτσι τη μέρα αυτή δεν αρχίζουν καμιά δουλειά στη Σκύρο, επειδή, όπως λένε, είναι *λιτρόπι*. Και: «*όποια μέρα πέσει το Λιοτρόπι τ' Αϊ-Γιαννιού τη φυλάνε όλο το χρόνο δεν κάνουν γάμους, δεν κόβουν ρούχα, δεν φυτεύουν, δεν αρχίζουν σπορά. Είναι κακιά μέρα κι ό,τι αρχινήσεις, δεν πάει εμπρός*».

Χαρακτηριστικό έθιμο της γιορτής είναι οι φωτιές τ' Αϊ-Γιαννιού, οι φανοί ή οφανοί ή αφανοί ή καλαφωνοί κ.τ.λ., από τις οποίες ο άγιος λέγεται και *Φανιστής* στη Χίο ή *Λαμπαδάρης* στην Αθήνα ή *Λαμπροφόρος* στην Κύπρο. Την παραμονή δηλαδή ανάβουν στους δρόμους ή μπροστά από κάθε σπίτι με καλαμιές ή παλιοκοφίνια μια ή τρεις φωτιές, τις οποίες πηδούν, ενώ ταυτόχρονα λένε στη Λήμνο: «*Οξω ψύλλοι και κοριοί, μέσα η ρόγα η χρυσή*» ή «*Να πηδήσω τη φωτιά, μη με πιάσ' η αρρώστια*» στην Πυλία. Στην Κάρπαθο οι γυναίκες καθώς πηδούν τους καλαφωνούς, φωνάζουν: «*το βάρος μου μετάξι*» ή «*το βάρος μου να 'ναι μάλαμα για το σπίτι*». Αλλά την έννοια του εθίμου αποδίδει η αναφήνηση: «*Αφήνω τον κακό χρόνο και πάω στον καλύτερο*». Η αρχική σημασία του πηδήματος των φωτιών σκοπεύει στο να καθαρθούν με τη δύναμη της φωτιάς οι άνθρωποι κι απαλλαγμένοι από κάθε κακό να μπου καθαροί κι ακμαίοι στη νέα περίοδο του χρόνου, πρόκειται για έθιμο καθαρτήριο και διαβατήριο.

Σε πολλά μέρη κατά τον Γ. Μέγα στη φωτιά ρίχνουν το στεφάνι της Πρωτομαγιάς ή το στεφάνι του Αϊ-Γιάννη της περασμένης χρονιάς, ενώ τη στάχτη τη μεταχειρίζονται για αποτρεπτικούς και μαντευτικούς σκοπούς. Σε μια τόσο σημαντική καμπή του χρόνου φυσικό είναι να θέλει κανείς να ρίξει ένα βλέμμα στο μέλλον. Είναι λοιπόν πάρα πολλές οι μαντείες της παραμονής και της 24^{ης} Ιουνίου. Ο λαός μάλιστα πιστεύει, ότι ο Αϊ-Γιάννης φέρνει τύχες για αυτό «*έπρεπε*» στη Σινώπη, «*από την παραμονή να ξεσκονίσουν, να σφουγγαρίσουν, να περιμένουν τις τύχες*». Γι' αυτό ο Αϊ-Γιάννης λέγεται και *Ριζικάρης*. Κι επειδή ο συνηθέστερος τρόπος, με τον οποίο ο Άγιος φανερώνει το ριζικό, δηλαδή την τύχη του κάθε ανθρώπου, είναι ο κλήδονας, ονομάζεται και Αϊ-Γιάννης ο *Κλήδονας*. Είναι αμέτρητα τα έθιμα για τις μέρες του θερινού ηλιοστασίου, τις μέρες του Αϊ-Γιάννη του Λαμπαδάρη, του Λιοτρόπου ή του του Κλήδονα.. Πάρα πολλές επίσης και οι παραλλαγές, αλλά και οι καταγραφές τους, όλες με κοινή ρίζα στα βάθη των αιώνων.

Τα κυριότερα είδη της μαντικής, κατά το Γ. Μέγα πάντα, στην οποία επιδίδονταν αυτή τη μέρα είναι: η *ονειρομαντεία* με την αρμυροκουλούρα που παρασκευαζόταν μ' αμίλητο νερό κι αλεύρι παρμένο από τρεις Μαρίες, η *τεφρομαντεία* που παρασκευαζόταν με στάχτη από τρεις φωτιές, η *κατοπτρομαντεία*, η *μολυβδομαντεία*, η *αυγομαντεία*, η *υδατομαντεία*, κ.λ.π. Μαντική πρακτική, πανελλήνια γνωστή είναι η εξής: την παραμονή της γιορτής πήγαινε ένα παιδί, που ζουν και οι δυο γονείς του, και έφερνε «*αμίλητο*» νερό στο σπίτι, όπου είχαν συμφωνήσει να γίνει το έθιμο. Στην Κρήτη, ειδικότερα τα κορίτσια έπαιρναν απ' αυτό τ' αμίλητο νερό του Κλήδονα και το μεσημέρι το έριχναν στο πηγάδι. Η κοπέλα έστεκε στο χείλος του, κρατώντας ένα καθρέφτη με τρόπο, ώστε οι ακτίνες του ήλιου να αντανακλώνται στο νερό, στην επιφάνεια του οποίου, όπως έλεγαν, σχηματιζόταν το είδωλο του μέλλοντα συζύγου τους. Άλλες συνήθειες αυτών των ημερών ήταν η συλλογή για παράδειγμα λουλουδιών, των λεγομένων *αγιάννηδων*, το κρέμασμα ενός μπουκέτου ή στεφανιού στα σπίτια, οι αγυρμοί παιδιών που κρατούν λουλούδια –τους *καλογιάννηδες* κι ένα δοχείο με νερό που θα ρίξουν στα καλύβια χορεύοντας και τραγουδώντας, το μάζεμα της ρίγανης κι άλλα πολλά κι ενδιαφέροντα.

Βιβλιογραφία:

Γ.Α.Μέγα: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*
Περιοδικό, *Αμοργιανά*, τεύχος 12

B. Ο μήνας Ιούλιος

Γενικά:

Ο Ιούλιος είναι ο έβδομος μήνας του έτους κατά το Γρηγοριανό ημερολόγιο. Είναι ο μήνας που βρίσκεται στην καρδιά του καλοκαιριού. Σύμφωνα με το ρωμαϊκό ημερολόγιο ονομαζόταν **Quintilis**, που θα πει πέμπτος. Σε «*Ιούλιο*» από «*Κουϊντίλιος*» μετονομάστηκε το 44 π.Χ. από τον Μάρκο Αντώνιο, στενό φίλο του Ιουλίου Καίσαρα, χάριν των υπηρεσιών που πρόσφερε ο τελευταίος στη Ρώμη. Ο Ιούλιος αντιστοιχεί για τους αρχαίους Έλληνες με το μήνα *Κρόνιο* ή *Εκατομβαιώνα* και ήταν ο πρώτος μήνας του χρόνου. Η λαϊκή του ονομασία στους νεότερους χρόνους είναι *αλωνάρης*, γιατί κατά τη διάρκεια του γίνεται το αλώνισμα του σταριού. Το γεγονός αυτό, καθώς και το ότι το μήνα αυτό *γυαλίζουν* τα σταφύλια, δηλαδή, αρχίζουν να ωριμάζουν, έγινε αιτία ο μήνας να ονομαστεί *γυαλιστής* ή *γυαλινός*. Ακόμη, στον Πόντο λέγεται *Χορτοκόπος* γιατί τότε κόβουν το χόρτο, όπως και *Φουσκομηνάς*, γιατί φουσκώνουν τα σύκα. Τέλος, είναι γνωστός και με τις ονομασίες *Δευτερογιούλης*, *Λιοτρόπης* και *Χορτοθήρης*. Εξαιτίας της μεγάλης ζέστης του λέγεται ότι ο λαός προτιμά κατά τη διάρκεια του σα φαγητό τον ψητό κόκορα και μάλιστα τον όχι πολύ παχύ. «*Φάε πίτα το Γενάρη, κόκορα τον αλωνάρη*».

Σύμφωνα με τη χριστιανική θρησκεία έχουμε στη διάρκεια του Ιουλίου τις εξής γιορτές: του Αγίου **Υακίνθου** στις 3 Ιουλίου, των Αγίων **Κηρύκου και Ιουλίτης** στις 15, της **Αγίας Μαρίας** στις 17, του **Προφήτη Ηλία** στις 20, της **Αγίας Παρασκευής** στις 26 και του **Αγίου Παντελεήμονα** στις 27 Ιουλίου.

1. Έθιμα το μήνα Ιούλιο

α) Αλωνισμός

Στα χωριά της Άμφισσας αρχές Ιούλη ο θέρος είχε τελειώσει και τα στάχια ήταν στοιβαγμένα σε θυμονιές κοντά στ' αλώνια. Υπήρχαν διάφορα αλώνια από γειτονιά σε γειτονιά που έπαιρναν και τ' όνομα του πλησιέστερου γείτονα. Τ' αλώνια αφού καθαρίζονταν καλά από τις πέτρες και τα σκουπίδια αλείφονταν με μια σκούπα με παχύρευστο πολτό που κατασκευαζόταν από σβουνιά οδιών, η οποία επί μέρες μούλιαζε μέσα σε χάλκινα καζάνια. Αφού, λοιπόν, πέρναγαν όλο τ' αλώνι με τον «*παχύρευστο χυλό*», διόρθωναν τον ξύλινο στρίελο στη μέση του αλωνιού και καρτερούσαν τη σειρά τους για να 'ρθει ο *βαλμάς* με τα 'άλογα για το αλώνισμα. Το αλώνισμα ήταν σωστό πανηγύρι καθώς τ' άλογα μετά από ατέλειωτους κύκλους ξεσπύριζαν τα στάχια, έτσι, ώστε να ξεχωρίσει ο καρπός που θα κατέληγε στ' αμπάρι. Όταν τελείωναν όλα, άρχιζε το μαρτύριο του λιχνίσματος. Παρακαλούσαν να φυσήξει λίγος αέρας για να λιχνίσουν το αλωνισμένο σιτάρι. Τα ξύλινα φτυάρια ανεβοκατέβαιναν ψηλά λιχνίζοντας το. Χαρακτηριστικό της βαριάς δουλειάς του αλωνισμού είναι και το παρακάτω κυπριακό τετράστιχο:

**«Βόδι να μην αλώνιζε,/ κόρη να μην εγέννα
και νιος να μην εθέρριζε,/ ποτέ του δεν εγέννα.»**

Τραγούδια στα αλωνίσματα δεν ακούγονταν. Κυριαρχούσαν οι φωνές των αλωνιστάδων προς τα ζώα τους. Στο λιχνίσμα πάλι, ο άνεμος ήταν το κύριο μέλημα και οι γρήγορες κινήσεις των λιχνιστάδων δεν σήκωναν τραγούδι. Έπειτα ο κουρνιαχτός από τα φροκαλίσματα έκλεινε το στόμα. Υπάρχουν, όμως, τραγούδια παλιά με γραφικές σκηνές αλωνίσματος, που μπορούσαν να τραγουδούν στις ώρες της ξεκούρασης.

Το πρώτο ψωμί που θα ζυμωθεί με το καινούργιο σιτάρι έχει διάφορες κατά τόπους ονομασίες: *τζιτζιροκούλικο*, *μπουγάτσα* και άλλα. Απ' αυτό το πρώτο ζυμάρι ζύμωναν μια κουλούρα που την κρεμούσαν στη βρύση για να τρέξουν τα καλά, όπως το νερό. Οποιος πήγαινε πρώτος να πάρει νερό απ' τη βρύση, έπαιρνε και την κουλούρα.

Ειδικότερα στα χωριά της Λέσβου όσο διαρκούσε ο αλωνισμός, δεν έκανε να αλωνίζει ολοένα ο ίδιος αλωνιστής, εναλλάσσονταν με τη γυναίκα του και το παιδί, ενώ αυτός ξεκουράζονταν στ' *αμπλήκι*, ένα δέντρο που υπάρχει φυτεμένο κοντά στο αλώνι γι' αυτό το σκοπό. Οι ξένοι που τύχαινε να περάσουν, έπρεπε να ευχηθούν: «*Ωρα καλή, χίλια μόδια*», ή «*Χίλια μόδια, και το αγόι χόρια*», κι ο αλωνιστής απαντούσε: «*Να 'σαι καλά, Φχαριστούμε*». Μόλις μάζευαν το καθαρό σιτάρι σ' ένα σωρό, νίβονταν όλοι, και ράντιζαν και το σωρό. Όσο διαρκούσε το αλώνισμα δεν έκανε να έρθει γυναίκα με ρόκα γνέθοντας, στ' αλώνι, γιατί θεωρούνταν ζωτικό που έδιωχνε τον άνεμο και έτσι, δεν μπορούσαν να λιχνίσουν. Έβαζαν στο σωρό θάμνο παλιουριάς για τη βασκανία και σιδερένια ζεύλα για να είναι το σιτάρι γερό σαν το σίδηρο. Την τελευταία μέρα και αφού άφηναν ελεύθερα τα βόδια, πρόσεχαν που θα ξυθεί, το μεγαλύτερο σε ηλικία. Εάν ξυνόταν στο κεφάλι, ο χειμώνας θα ήταν «*πρώιμος*», στη μέση «*βαρυχειμωνιά στο μέσο του χειμώνα*» και αν στην ουρά, ο χειμώνας θα ήταν «*όψιμος*». Με το νέο αλεύρι έφτιαχναν πρώτα μια λειτουργιά, για να την ευλογήσει ο παπάς. Κι απ' το πρώτο ζυμάρι, παρασκεύαζαν ένα ιδιαίτερο κομμάτι, το «*κλικούδ'*», και το άφηναν στη βρύση του χωριού. Εκείνη που πρώτη θα πήγαινε να πάρει νερό και έβρισκε το καινούριο ψωμί, έπρεπε να το μοιράσει στις γυναίκες που θα τύχαινε να πάνε κι αυτές για νερό.

Επειδή ο κίνδυνος από φωτιά, βροχή ή και χαλάζι ήταν μεγάλος για τα χωράφια οι γεωργοί επιζητούσαν τη θεϊκή προστασία όλο αυτό το διάστημα και τιμούσαν με αργία τους αγίους που γιορτάζουν τότε. Την Παναγία των Βλαχερνών (2 Ιουλίου), που προσονομάζεται απ' την τιμωρία όσων δεν τηρούσαν την αργία της *Καψοδεματούσα*, *Καψοχεροβολού*, *Καψαλωνού* και *Βουλιάχτρα*. Την αγία Κυριακή (7 Ιουλίου) και την αγία Μαρίνα (17 Ιουλίου). Ο Ιούλιος ήταν επικίνδυνος μήνας και για τους ανθρώπους, για αυτό οι ιαματικοί του άγιοι τιμούνταν με μεγάλη ευλάβεια. Οι άγιοι Ανάργυροι (1 Ιουλίου), η αγία Παρασκευή (26 Ιουλίου) και ο άγιος Παντελεήμονας (27 Ιουλίου). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η γιορτή του *προφήτη Ηλία* (20 Ιουλίου), ο οποίος θεωρείται έφορος της βροχής και ρυθμιστής των μετεωρολογικών φαινομένων.

β) Το έθιμο της «Μαλλιαρής» στη Ζάκυνθο

Το βράδυ της τελευταίας ημέρας του Ιουλίου πολλοί Ζακυνθινοί βουτούν στη θάλασσα για βρουν μια χορταριασμένη (μαλλιαρή) πέτρα, που σύμφωνα με την παράδοση, θα τους φέρει καλοτυχία για την υπόλοιπη χρονιά. Σήμερα ο Δήμος Ζακυνθίων τη βραδιά αυτή διοργανώνει γιορτή στο Λιμανάκι της Αγίας Τριάδας με ζωντανή μουσική, άφθονο κρασί και παραδοσιακά εδέσματα. Τα μεσάνυχτα αρχίζει η Νηστεία του Δεκαπενταύγουστου με Βαρκαρόλα και Ζακυνθινές καντάδες.

γ) Παροιμίες του Ιουλίου:

- Τζιτζικας ιλάλισι / μαύρη ρόγα γιάλισι.*
- Απ' του Αγίου Λια του βραδ' / βάζει η γ' ιλια του λάδ.*
- Αλωνάρη με τα αλώνια και με τα χρυσά πεπόνια.*
- Τον Αλωνάρη δούλευε καλόν Χειμώνα να 'χεις.*
- Χιόνισε μέσ' στο Γενάρη, να οι χαρές του Αλωνάρη.*

2. Γιορτές Αγίων του Ιουλίου

α) Προφήτης Ηλίας (20 Ιουλίου)

1. Το κουπί του Άι-Λια κι ο Οδυσσέας

Μια από τις μεγαλύτερες γιορτές του Ιουλίου είναι του Προφήτη Ηλία (20 Ιουλίου). Ο Προφήτης θεωρείται έφορος της βροχής, των βροντών και των κεραυνών. Αυτόν

επικαλούνται οι Κύπριοι χωρικοί, όταν αλωνίζουν, «για να πέψει τον αέραν του» και του προσφέρουν θυσία «μιαν τηγανιάν», την οποίαν εκθέτουν σε μέρος ψηλό, μέχρι να φυσήξει άνεμος. Σ' αυτόν θυσιάζουν οι Έλληνες χωρικοί της Βόρειας Θράκης, που μετανάστευσαν το 1923 στη Μακεδονία, για να στείλει τη βροχή του. Το γεγονός, ότι ο άγιος λατρεύεται σχεδόν αποκλειστικά πάνω στις κορυφές, ο λαός το εξηγεί με διάφορους τρόπους. Μια σχετική παράδοση λέει τα εξής: *ο Αϊ Λίας ήταν ναύτης και, επειδή έπαθε πολλά στη θάλασσα και πολλές φορές εκόντεψε να πνιγεί, εβαρέθη τα ταξίδια και αποφάσισε να πάει εις μέρος που να μην ηξεύρουν τι είναι θάλασσα και τί είναι καράβια. Βάνει το λοιπόν στον ώμο το κουπί του και βγαίνει στη στεριά, και όποιον απαντούσε τον ερωτούσε τι είναι αυτό που βαστάει. Όσο του έλεγαν Κουπί τραβούσε ψηλότερα ώσπου έφτασε στην κορφή του βουνού. Ρωτάει τους ανθρώπους που εύρε κει τί είναι, και του λένε Ξύλο. Κατάλαβε λοιπόν πως αυτοί δεν είχαν ιδεί ποτέ τους κουπί και έμεινε μαζί τους εκεί στα ψηλά. Κατά τον Γ. Μέγα, « η παράδοση αυτή δεν είναι δημιούργημα του σημερινού λαού όλα της τα στοιχεία τα βρίσκουμε στον αρχαίο μύθο, το σχετικό με τον εξιλασμό του Οδυσσέα. Όπως είναι γνωστό, στη Νέκυια της Οδύσσειας (λ 121 κ.ε.) ο ήρωας, αφού σκοτώσει τους μνηστήρες, παρακινείται απ' τον Τειρεσία να πάρει ένα κουπί και να πάει σε τόπο, όπου οι άνθρωποι δε γνωρίζουν τι είναι θάλασσα, πλοίο και κουπί θα καταλάβει πότε πρέπει να σταματήσει, όταν συναντήσει έναν οδοιπόρο που θα του πει, πως το κουπί είναι φτυάρι. Τότε να μπηξει το κουπί στη γη και να θυσιάσει στον Ποσειδώνα. Προφανώς διασκευή του αρχαίου μύθου είναι η νεοελληνική παράδοση που θέλει να εξηγήσει «διατί τον Αι-Λια τον βάνουν πάντα στα ψηλώματα». Κάτι παραπλήσιο ισχυρίζεται και ο πατέρας της ελληνικής λαογραφίας Ν. Γ. Πολίτης (Λαογρ. Σύμμ.Β'147) καθώς απέδειξε πως η λατρεία του αγίου πάνω στις κορυφές των βουνών είναι υπόλειμμα της αρχαίας θρησκείας, αφότου ο άγιος Ηλίας ταυτίστηκε με τον ήλιο. Ο χριστιανικός, δηλαδή, άγιος Ηλίας μπορεί λόγω των ιδιοτήτων που του αποδίδονται, να θεωρείται αντικαταστάτης του κεραυνοφόρου, νεφεληγερέτη Δία, συνδέεται όμως και με το θεό Ήλιο, με τον οποίο ταυτίζεται κατά το όνομα, έχοντας παράλληλα και πολλές κοινές μ' αυτόν ομοιότητες. Άλλωστε και στην αρχαιότητα ο Ήλιος ταυτιζόταν με το Δία, που ως θεός των μετεωρολογικών φαινομένων λατρευόταν πάνω στις βουνοκορφές. Επειδή λοιπόν κι ο ήλιος όταν ανατέλλει, φαίνεται να ανεβαίνει λαμπρός απ' τις κορυφές που φωτίζει πρώτες με τις ακτίνες του, αλλά και ο θεός Δίας που σηκώνει την κακοκαιρία στη διάρκεια των καταιγίδων, φαίνεται να έχει την έδρα του πάνω στις βουνοκορφές, αυτές ήταν οι πιο κατάλληλες και για τη λατρεία του αγίου Ηλία, με την οποία οι εκχριστιανισμένοι Έλληνες αντικατέστησαν τη λατρεία του θεού Ηλίου.*

Βιβλιογραφία:

Γ.Α.Μέγα : *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*
 Ν.Γ.Πολίτη: *Λαογραφικά Σύμμεικτα Β'147*

β) Αγία Παρασκευή (26 Ιουλίου)

Βιογραφικά:

Η Αγία Παρασκευή γεννήθηκε στην Ρώμη το 117 μ.Χ. Οι γονείς της ήταν Έλληνες. Ο πατέρας της Αγάθων και η μητέρα της Πολιτεία, όντας χριστιανοί, όταν γεννήθηκε η Αγία την βάπτισαν και της έδωσαν το όνομα Παρασκευή. Την μεγάλωσαν σύμφωνα με τη χριστιανική πίστη και τη σπούδασαν, αφού είχαν την οικονομική δυνατότητα, μιας και ήταν πλούσιοι. Όταν ήταν σε ηλικία είκοσι ετών, οι γονείς της πέθαναν. Τότε η Αγία έδωσε την περιουσία της στους φτωχούς, στην εκκλησία και σ' ένα ίδρυμα, στο οποίο έμεναν χριστιανές κοπέλες που είχαν αφιερωθεί στο Χριστό.

Εκεί έμεινε για λίγα χρόνια η Αγία Παρασκευή, βοηθώντας στην διάδοση της χριστιανικής πίστης, όπως έκαναν κι οι υπόλοιπες συγκάτοικοι της. Κάποια στιγμή εγκατέλειψε το ίδρυμα αυτό και ξεκίνησε να κηρύττει το Χριστιανισμό σε διάφορες πόλεις και χωριά της Ιταλίας. Κατά τη διάρκεια αυτών των περιοδειών της, έπεισε πολλούς να βαπτιστούν Χριστιανοί. Αυτό ήταν κάτι που ενόχλησε κάποιους ειδωλολάτρες, οι οποίοι ανέφεραν τη δράση της Αγίας Παρασκευής στον, επίσης, ειδωλολάτρη αυτοκράτορα Αντωνίνο εκείνη την εποχή της Ρώμης. Με εντολή του Αντωνίνου συνέλαβαν την Αγία Παρασκευή και την οδήγησαν μπροστά του. Θέλοντας αυτός να την κάνει να απαρνηθεί την χριστιανική πίστη, την υπέβαλλε στο μαρτύριο της πυρακτωμένης περικεφαλαίας από το οποίο η Αγία βγήκε σώα. Ακολούθησαν άλλα μαρτύρια, το τελευταίο βασανιστήριο στο οποίο υποβλήθηκε ήταν ένα καζάνι στο οποίο έβραζε πίσσα και λάδι. Εκεί έβαλαν την Αγία Παρασκευή η οποία όμως δεν έπαθε τίποτα. Βλέποντας το αυτό ο Αντωνίνος, την προέτρεψε να ρίξει πάνω του πίσσα, για να διαπιστώσει ο ίδιος προσωπικά, αν καίει. Η πίσσα αυτή τύφλωσε τον αυτοκράτορα ο οποίος πίστευε τότε στην αληθινή θρησκεία και ζήτησε από την Αγία Παρασκευή να τον βαπτίσει χριστιανό. Εκείνη όχι μόνο τον βάπτισε, αλλά και του θεράπευσε τα μάτια.

Η χάρη να θεραπεύει τα μάτια, δόθηκε από τον Θεό στην Αγία Παρασκευή και γι' αυτό τα περισσότερα θαύματα της, έχουν σχέση με τα μάτια των χριστιανών που ζητούν την βοήθεια της. Η Αγία Παρασκευή συνέχισε μετά την βάπτιση του Αντωνίνου, να κηρύττει το Λόγο του Θεού ταξιδεύοντας και σ' άλλες χώρες εκτός από την Ιταλία. Κηρύττοντας τον Χριστιανισμό και βαπτίζοντας νέους χριστιανούς έφτασε και στην Ελλάδα. Όταν βρέθηκε στα Τέμπη, εκεί που βρίσκεται σήμερα ο ναός της, συννεληφθηκε από τους ειδωλολάτρες κι οδηγήθηκε στον άρχοντα της περιοχής ονόματι Ταράσιο. Στην προσπάθεια του αυτός, να την πείσει να εγκαταλείψει τη δράση και την πίστη της, την υπέβαλλε σε βασανιστήρια. Η Αγία τα υπέμενε, μάλιστα κάθε πρωί την έβρισκαν θεραπευμένη από τις πληγές των βασανιστηρίων της προηγούμενης ημέρας. Τελικά ο Ταράσιος διέταξε τον αποκεφαλισμό της και έτσι η Αγία Παρασκευή παρέδωσε την ψυχή της. Το σώμα της το έθαψαν κρυφά κάποιοι χριστιανοί. Στον τάφο της έγιναν πολλά θαύματα, αλλά και στα χρόνια που ακολούθησαν πολλοί βοηθήθηκαν από την Αγία Παρασκευή και κυρίως άνθρωποι με παθήσεις στα μάτια.

1. Γύρω από την Αγία Παρασκευή

α) Ο παπα-Γιώργης ο Δάρας

Ο παπα-Γιώργης ο Δάρας του χωριού Σέρβου της Αρκαδίας, απόγονος γενιάς αγωνιστών βρισκόταν μια μέρα στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Αγναντεύοντας προς τα αγλάδια του Κλώνη, βλέπει να κατηφορίζει ένας Τούρκος πάνω σ' ένα άλογο που έρχονταν από το μέρος των Λαγκαδιών. Σταμάτησε στη βρύση, πότισε τ' άλογο του και στη συνέχεια φτάνοντας στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής δίνει μια κλοτσιά στην πόρτα, την ανοίγει κι το βάζει μέσα. Το αίμα του παπα-Γιώργη ανέβηκε στο κεφάλι. Αποκαλύφθηκε, γονάτισε και προσευχήθηκε.

-Αγία μου Παρασκευή, αν δεν κάνεις το θαύμα σου, δεν θα σου ξανανάψω το καντήλι.

Επεκτείνοντας μάλιστα την απειλή του, πρόσθεσε:

-Θα σε κλείσω με παλιούρια.

Ο Τούρκος γύρισε το απόγευμα, πήρε τ' άλογο του, το καβάλησε και πήγε στη βρύση να το ποτίσει. Ενώ πότιζε το άλογο, έπαθε επιληψία κι έπεσε μέσα στο βούρκο. Οι κάτοικοι του χωριού όταν τον είδαν, τρομοκρατήθηκαν, για το θάνατο ενός Τούρκου θανατώνονταν εκείνα τα χρόνια 99 άνθρωποι. Έτρεξαν να του

προσφέρουν, λοιπόν, τη βοήθεια τους. Ταυτόχρονα μερικοί έφυγαν για τα Λαγκάδια προκειμένου ν' αναφέρουν το περιστατικό στην οικογένεια του. Ήρθε η οικογένεια του και τον μετέφερε στα Λαγκάδια. Ενώ ο ασθενής ήταν στο σπίτι του και η οικογένεια του προσπαθούσε να τον γιατρέψει, η μητέρα του είδε στ' όνειρο της μια μαυροφορεμένη γυναίκα, που της είπε:

-Είμαι η Αγία Παρασκευή.

Έντρομη αυτή ρώτησε τις Ρωμιές τι έπρεπε να κάνει. Εκείνες της συνέστησαν να στείλει αφιερώματα στην εκκλησία. Ακολούθησαν δώρα προς την εκκλησία, μεταξύ των οποίων κι ένα φόρτωμα λιβάνι κι ένα φόρτωμα κερί. Στη συνέχεια οι Ελληνίδες όταν την είδαν να ενδίδει και να ζητά τις συμβουλές τους, τη συμβούλεψαν ν' αλλάξει πίστη. Η Οθωμανίδα άλλαξε πίστη και βαπτίσθηκε χριστιανή, με τ' όνομα Παρασκευή και έτσι το παιδί της γιατρεύτηκε.

β) Το «Κουρμπάνι» στο Πολύφυτο

Το σχεδόν εγκαταλειμμένο χωριό Πολύφυτο, γνωστό από τη μεγάλη ομώνυμη τεχνητή Λίμνη του ζωντανεύει στις 26 Ιουλίου, όταν γιορτάζει η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, ένας ναός που έχει κτιστεί το 1916 πάνω σε παλαιότερο ναό που χρονολογείται από το 1750. Ξενιτεμένοι Πολυφυτιανοί, κόσμος από τα γύρω χωριά και οι λιγοστοί ντόπιοι συναντώνται στη λειτουργία και αναβιώνει το παραδοσιακό *Κουρμπάνι*. Ένα έθιμο σύμφωνα με το οποίο, μοιράζεται νοστιμότατο *μπλιγούρι* από ντόπιο κρέας.

γ) Άγιος Παντελεήμων (27 Ιουλίου)

Βιογραφικά:

Ο Άγιος Παντελεήμων γεννήθηκε στη Νικομήδεια, στα τέλη του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. Πατέρας του ήταν ο Ευστόργιος και μητέρα του η Ευβούλη. Το όνομα που του έδωσαν οι γονείς του ήταν Παντολέον. Ο πατέρας του ήταν ειδωλολάτρης, ενώ η μητέρα του ήταν Χριστιανή. Ο Άγιος έμεινε ορφανός από μητέρα σε νεαρή ηλικία. Αφού έμαθε τα πρώτα γράμματα, δίδαχθηκε τα Ελληνικά και κατόπιν ο πατέρας του τον έστειλε να μαθητεύσει κοντά στο γνωστό ιατρό Ευφρόσυνο την επιστήμη της ιατρικής. Τις Χριστιανικές νουθεσίες της μητέρας του αντικατέστησαν μετά το θάνατο της οι νουθεσίες του Αγίου Ερμόλαου, που εκείνον τον καιρό ήταν ιερέας της Χριστιανικής εκκλησίας στη Νικομήδεια. Ο Άγιος Παντελεήμων, μεγαλωμένος σε ένα σπίτι που συνυπήρχε η ειδωλολατρική και η Χριστιανική πίστη, δεν είχε επιλέξει σε ποια να πιστέψει. Μια μέρα, και ενόσω ακόμη σπούδαζε Ιατρική, είδε στο δρόμο ένα φίδι να δαγκώνει ένα παιδί που περπατούσε και αμέσως το παιδί να πέφτει νεκρό. Ο Άγιος τότε σκέφτηκε ότι εάν ο Χριστός ανάσταινε το παιδί και πέθαινε το φίδι, θα γινόταν ο ίδιος Χριστιανός. Και έτσι έγινε. Μπροστά στα μάτια του, το παιδί αναστήθηκε και το φίδι εξαφανίστηκε. Ο Άγιος κατάλαβε τότε ποια είναι η αληθινή πίστη και έτρεξε στον Άγιο Ερμόλαο να του αναφέρει τι έγινε και να του ζητήσει να τον βαπτίσει Χριστιανός. Ο Άγιος Ερμόλαος τον βάπτισε και του δίδαξε τα μυστήρια της Χριστιανικής πίστης.

Ο Άγιος Παντελεήμονας με την βοήθεια του Χριστού και την προσευχή, άρχισε να γιατρεύει συμπολίτες του, με αποτέλεσμα η φήμη του να μεγαλώνει συνεχώς στο λαό της Νικομήδειας. Μετά από ένα θαύμα που έκανε στο πατρικό του σπίτι, όπου με την βοήθεια της προσευχής κατάφερε να δώσει το φως σ' έναν τυφλό, έπεισε και τον ειδωλολάτρη πατέρα του να βαπτιστεί Χριστιανός. Όταν ο πατέρας του πέθανε, ο Άγιος Παντελεήμονας, μοίρασε την περιουσία του στους φτωχούς και συνέχισε να θεραπεύει τους αρρώστους με την βοήθεια της προσευχής. Η μοναδική αμοιβή που

ζητούσε ήταν οι θεραπευμένοι να βαπτίζονται Χριστιανοί. Η δράση του αυτή, έκανε τους υπόλοιπους γιατρούς της περιοχής να τον μισήσουν και να τον κατηγορήσουν στον Μαξιμιανό, που ήταν βασιλιάς εκείνα τα χρόνια. Ο Μαξιμιανός, ειδωλόλατρης ο ίδιος, τάχθηκε με το μέρος τους και κάλεσε τον Άγιο Παντελεήμονα να παρουσιαστεί μπροστά του με σκοπό να του αλλάξει την πίστη και να τον κάνει ειδωλόλατρη. Αφού δεν τα κατάφερε με τα λόγια, τον υπέβαλε σε σκληρά μαρτύρια, ελπίζοντας πως έτσι θα γίνει αυτό που ήθελε. Ο Άγιος όχι μόνο υπέμεινε τα μαρτύρια αυτά, αλλά στο τέλος κάθε μαρτυρίου ήταν σώος κι αβλαβής. Ο Μαξιμιανός, αντί να πιστέψει μετά από τα θαύματα που έβλεπε να συμβαίνουν μπροστά του, πείσμωνε περισσότερο. Τελικά, θανάτωσε τον Άγιο Ερμόλαο, θεωρώντας τον υπεύθυνο για την πίστη του Αγίου Παντελεήμονα και διέταξε τον αποκεφαλισμό του Αγίου. Κατά τη διάρκεια του αποκεφαλισμού ένα ακόμη θαύμα συνέβη. Το ξίφος με το οποίο θα αποκεφάλιζαν τον Άγιο, λύγισε σαν κερί. Οι στρατιώτες πίστεψαν στην χάρη του Χριστού και αρνήθηκαν να θανατώσουν τον Άγιο Παντελεήμονα. Ο Άγιος προσευχήθηκε και τότε μια φωνή ακούστηκε απ' τον ουρανό, που έλεγε ότι στο εξής, δεν θα ονομάζεται Παντολέοντας αλλά Παντελεήμων και σε αυτόν θα προσεύχονται οι Χριστιανοί ζητώντας ευσπλαχνία. Μετά απ' αυτό το θαύμα και με παράκληση του ίδιου του Αγίου, έγινε η εκτέλεση του.

1. Γύρω από τον Άγιο Παντελεήμονα

α) Το έθιμο του «Στύλου» στο Γέρα Λέσβου

Στο Πέραμα της Λέσβου, ο Άγιος Παντελεήμονας τιμάται μ' ένα τρόπο ξεχωριστό: την ημέρα της γιορτής του, στις 27 Ιουλίου, οι κάτοικοι τοποθετούν ένα όσο το δυνατόν πιο μακρύ κορμό δέντρου στην προβλήτα. Στη μια άκρη του, αυτή που βρίσκεται πάνω απ' τη θάλασσα, τοποθετούν την ελληνική σημαία. Ο κορμός αλείφεται με γράσο και κατόπιν, ξεκινά ένας πρωτότυπος διαγωνισμός: νικητής είναι εκείνος που θα καταφέρει να φτάσει τη σημαία περπατώντας πάνω στον κορμό.

**Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄
Ο μήνας Αύγουστος
Γενικά**

- 1. Έθιμα και παραδόσεις του Αυγούστου**
 - α) Οι δρίμες
 - β) Παροιμίες σχετικές με τον Αύγουστο:**Βιβλιογραφία**
- 2. Η γιορτή του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή**
Γενικά -ιστορικά
 - α) Λαογραφικά
- 3. Η γιορτή του Αγίου Φανούρη (27 Αυγούστου)**
Γενικά
 - α) Παρασκευή της Φανουρόπιτας**Βιβλιογραφία**

Δεκαπενταύγουστος

- 1. Το ιστορικό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου**
- 2. Δεκαπενταύγουστος: Λαογραφικά**
- 3. Δεκαπενταύγουστος στις Παναγίες της Ελλάδας**

Παναγία της Τήνου

Πάρος – Εκατονταφυλιανή

Παναγία Σουμελά

Παναγία Αγιασώτισσα

Κρήτη - Παναγία η Πηγαδιώτισσα

Κάρπαθος – Στην Παναγία στην Όλυμπο

Νίσυρος – Παναγία Σπηλιανή

Πάτμος – Επιτάφιος Παναγίας

Σκιάθος

Λειψοί – Παναγία του Χάρου

Κεφαλονιά – Τα Φιδάκια της Παναγίας

Σιάτιστα – Οι καβαλάρηδες της Παναγίας

Ρόδος – Παναγία η Σκιαδενή, Παναγία η Κρεμαστή

Κως- Παναγία η Συντριανή

- 4. Τα ονόματα της Παναγίας**

Μάθημα Πολιτισμού: Ελληνικές γιορτές Β΄

Ο μήνας Αύγουστος

Γενικά:

Ο Αύγουστος είναι ο όγδοος μήνας του χρόνου, ο μήνας της Παναγιάς. Έχει 31 ημέρες και είναι ο αντίστοιχος του έκτου μήνα του παλαιού ημερολογίου, που ονομαζόταν *Sextilis*. Ονομάστηκε Αύγουστος προς τιμή του Οκταβιανού μετά την απονομή του συγκεκριμένου τίτλου σ' αυτόν από τη ρωμαϊκή Σύγκλητο. Πριν από την επικράτηση του ρωμαϊκού Ιουλιανού ημερολογίου, αντίστοιχος μήνας στο αθηναϊκό ημερολόγιο ήταν ο *Μεταγειτνεών*, γιατί στα τέλη του γίνονταν οι μετακομίσεις απ' τη μια γειτονιά του Άστεως στην άλλη. Τότε γιορτάζονταν τα *Μεταγείτνια*, η γιορτή των γειτόνων. Τον Αύγουστο στο ημερολόγιο τους οι Ρωμαίοι τον είχαν για τον πέμπτο και οι Βυζαντινοί για τον τελευταίο μήνα του χρόνου. Στα βυζαντινά χρόνια το έτος τελείωνε στις 31 Αυγούστου και πρωτοχρονιά ήταν η 1^η Σεπτεμβρίου. Γι' αυτό η τελευταία μέρα του Αυγούστου λέγεται και *Κλειδοχρονιά*. Είναι από τους πιο ζεστούς μήνες του χρόνου κι ο λαός του έχει δώσει κι άλλα ονόματα, όπως *Πεντεφάς* ή *Πενταφάς*, *Συκολόγος*, λόγω της συγκομιδής των σύκων, *Δριμάρης*, *Τραπεζοφόρος* και *Διπλοχέστης*, λόγω της αφθονίας των καρπών. Αυτό το μήνα οι καλοκαιριάτικες ζέστες φθάνουν στο κατακόρυφο και οι αγρότες βρίσκονται σε μεγάλη κίνηση. Κάνουν τη συγκομιδή των δημητριακών, το τρύγημα των αμπελιών, προετοιμάζονται για τις δουλειές των φθινοπωρινών μηνών, καίνε την καλαμιά στα σιταροχώρα και ξεριζώνουν τ' αγριόχορτα από τα χωράφια και άλλα. Επίσης ο Αύγουστος είναι ο μήνας, που ωριμάζουν τα πιο πολλά φρούτα: σύκα, σταφύλια, ροδάκινα, αχλάδια, δαμάσκηνα κ.λ.π.. Είναι ο πιο αγαπητός μήνας του λαού. Ο Αύγουστος είναι ο καθαυτό μήνας των διακοπών. Τα παιδιά, οι ηλικιωμένοι και οι εργαζόμενοι ορμούν προς την ύπαιθρο, για να απολαύσουν τη φύση και να αναπνεύσουν τον καθαρό αέρα της υπαίθρου. Οι παραλίες και οι ακτές γεμίζουν από κολυμβητές και τουρίστες.

Οι σημαντικότερες γιορτές του Αυγούστου είναι: α) Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος (6 Αυγούστου) β) Η γιορτή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (15 Αυγούστου) Θεωρείται το Πάσχα του καλοκαιριού και είναι η κορυφαία γιορτή της πιο οικείας μορφής στον χριστιανικό λατρευτικό κύκλο σ' όλη την Ελλάδα, της Παναγιάς. Την *Θεοτόκο*, εκτός απ' την Τήνο, τη γιορτάζουν σ' όλη την Ελλάδα ως *Ελεούσα*, *Βρεφοκρατούσα*, *Χιλιάρμενη*, *Πορταϊτίσσα*, *Στρατηλάτισσα*. γ) Η γιορτή του Αγίου Φανουρίου (27 Αυγούστου), που η παρήχηση του ονόματος του με το φαίνω: φανερώνω τον έκανε εξαιρετικά δημοφιλή για την φανέρωση χαμένων ανθρώπων, ζώων ή πραγμάτων. δ) ο Αποκεφαλισμός του Αγίου Ιωάννου από την Ηρωδιάδα (29 Αυγούστου). Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος ονομάζεται *Θερμολόγος*, *Ριγολόγος*, *Παροξυσμός* και *Κρυαδίτης*. Η μνήμη του τιμάται με απόλυτη νηστεία θεωρείται επίσης προστάτης από την ελονοσία.

1. Έθιμα και παραδόσεις του Αυγούστου

Ο Αύγουστος είναι ο μήνας κατά το λαό που τρέφει τους ένδεκα. Κι αυτό λέγεται για την αφθονία των καρπών και των φρούτων που κουβαλάει μαζί του. Παλιότερα, την *πρωταυγουστιά*, ο παπάς γύριζε στα σπίτια των ξωμάχων γεωργών κι έκανε αγιασμό για τα σπαρτά των νοικοκύρηδων. Πέρα απ' τους αγιασμούς, την πρωταυγουστιά αρχίζουν οι νοικοκυρές να καθαρίζουν τα χάλκινα αγγεία κι όλα τα σπιτικά σκεύη. Κι αυτό γίνεται για να μην υπάρχει ίχνος από *άρτεμα* πάνω σ' αυτά,

γιατί θεωρούν τη νηστεία του Δεκαπενταύγουστου σαν την πιο αυστηρή και πιο αξιόλογη, για αυτό και την τηρούσαν με μεγάλη ευλάβεια. Στο Ζαγόρι της Ηπείρου *πρωί-πρωί, πριν βάλουν τίποτα στο στόμα των, τρώγαν κόκκινα κράνα, για να είναι γεροί όλο το χρόνο*. Τη πρώτη Αυγούστου, σε διάφορα μέρη συνήθιζαν να πλένουν τα χάλκινα σκεύη και να προσφέρουν σταφύλια, σύκα κι ελιές σ' όσους δεν είχαν για να φάνε εκείνη την ημέρα. Την έκτη Αυγούστου Μεταμόρφωση του Σωτήρα έφερναν στην εκκλησία κι ευλογούσαν τα πρώτα σταφύλια με ειδική ευχή, μετά τα μοίραζαν στο εκκλησίασμα. Ο Αύγουστος με τα σταφύλια, τα σύκα, τα πολλά γενικά οπωρικά και με τα εισοδήματα από την πώληση της καλοκαιρινής συγκομιδής εκθειάζεται στις παροιμίες του λαού ως πλούσιος μήνας. *«Αύγουστε, καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές το χρόνο»*. Αλλά η ευτυχία αυτή του Αυγούστου, δεν είναι πάντοτε αδιατάρακτη. Πολλές φορές, οι ελώδεις πυρετοί και οι γαστρικές ασθένειες από την κατάχρηση των οπωρικών κάνουν τον Αύγουστο επικίνδυνο για την υγεία. Γι' αυτό μια άλλη παροιμία λέγει: *«Περί της υγείας σου τον Αύγουστο ερώτα»*, που σημαίνει πως κανείς δεν είναι σίγουρος για την υγεία του, αν δεν περάσει απρόσβλητος από ασθένειες τον Αύγουστο. Ορισμένες φορές ήδη από τον Αύγουστο αρχίζει, πρώιμα, το κρύο και κοινές είναι οι παροιμίες *«ο Αύγουστος επάτησεν, η άκρα του χειμώνα»*, *«Από Αύγουστο χειμώνα»*, κ.τ.λ. Γι' αυτό η πρώτη Αυγούστου θεωρείται συνήθως έναρξη νέας περιόδου και συνοδεύεται με πολλά από τα λεγόμενα *«διαβατήρια»* έθιμα. Έτσι στη Λέσβο την παραμονή της πρώτης Αυγούστου ανάβουν στα στρίστρατα φωτιές και τις πηδούν λέγοντας: *Ω, καλώς τον Άκστο! Σύκα τσαι καρύδια τσαι καλά σταφύλια!* Ψήνουν μέσα στη φωτιά κι ένα σκόρδο, παίρνουν τις σκελίδες και τις τρων για τον πυρετό. Στην Ίμβρο πηδούν το φανό λέγοντας: *Άχστε, Παράχστε, σαν απ' μ' ήρις να μ' αφήσεις*. Στη Μάδυτο λένε: *Άκστους, Παράκστους, καλώς μας ήρ' η γι' Άκστους!* Στη Λέσβο κι αλλού, οι άνθρωποι του λαού πιστεύουν, ότι τη νύχτα της 31^{ης} Ιουλίου προς την 1^η Αυγούστου ανοίγουν οι ουρανοί και *ό,τι προφτάσεις να ζητήσεις θα το 'χεις, θες πλούτη, θες γεια, θες χωράφι*. Αποσπερού στο πανηγύρι τσ' Αγιάσος πλαγιάζουν στα τρίστρατα, για να δουν τ' άγιο φως περιμένουν ως το πρωί. *Το 'χουν σε καλό*. Ανάλογες είναι και οι συνήθειες του πρωινού της 1^{ης} Αυγούστου. Π.χ. στην Τήλο σκορπίζουν μέσα στο σπίτι άμμο ως σημάδι ευτυχίας και αφθονίας. *Ακόμη δεν σαρώνουν το σπίτι, για να μη ρίζουν έξω μαζί με τα σαρίδια και τα καλά του σπιτιού*.

α) Οι δρίμες

Την πρώτη Αυγούστου έχουμε ακόμη και τις *Δρίμες*. Οι Δρίμες είναι οι πρώτες έξι μέρες του μήνα που ο λαός τις θεωρεί πολύ δυσοίωνες. Αυτές τις μέρες, ορισμένοι ξωμάχοι που ζουν με το φόβο των προλήψεων δεν λούζονται κι ούτε πλένουν τα ρούχα τους, γιατί φοβούνται μήπως καταστραφούν. Κι ακόμα, δεν κόβουν ούτε ξύλα. Δεν ακούγεται πουθενά τσεκούρι τέτοιες πρωτομέρες του μήνα. Τα παιδιά τα κλείνουν μέσα τα μεσημέρια και τους λένε: *«Μην βγαίνετε έξω, μην περνάτε απόμερα και τρίστρατα, γιατί οι Δρίμες θα σας κάνουν κακό, μεγάλο κακό»*. Άλλοι πάλι πιστεύουν πως οι Δρίμες είναι οι Δώδεκα πρώτες μέρες του μήνα κι όχι οι έξι και πως η κάθε μια απ' τις δώδεκα αντιστοιχεί σ' ένα μήνα της χρονιάς. Γι' αυτό τις λένε και *«μερομήνια»*. Έτσι, οι πιο γνωστικοί κι έμπειροι μεσόκοποι και γέροντες, προμαντεύουν τον καιρό όλου του χρόνου. *Μηνολογιάζουν*, παρατηρούν δηλαδή, τι καιρό κάνει την κάθε μέρα την εποχή των Δριμών και, πηγαίνοντας στον μήνα που αντιστοιχεί στη μέρα αυτή, κάνουν προγνώσεις και προμαντεύουν τα φερσίματα του αν θα 'ναι καλά ή κακά, αν θα 'χει κακοκαιρία ή καλοκαιρία κι αν θα φέρει καλοτυχία για κακοτυχία. Οι τσοπάνηδες μάλιστα κατά τον Β. Λαμνάτο την πρωταυγουστιά έχουν και τη *«σκυλομαντεία»*. Σηκώνονται πολύ πρωί, βαθιά σχεδόν

χαράματα, και κοιτάζουν τα σκυλιά πως κοιμούνται. Κι αν αυτά κοιμούνται ξάπλα με τεντωμένα τα πόδια, λένε: «Καλοχειμωνιά θα 'χουμε». Αν δούνε όμως πως αυτά κοιμούνται μαζεμένα, κουλουριασμένα με το κεφάλι χωμένο στα πόδια τους, λένε το αντίθετο: «Κακοχειμωνιά θα 'χουμε φέτος, κακοχειμωνιά, χιόνια και παγοβροχίες».

β) Παροιμίες σχετικές με τον Αύγουστο:

Καλή λαβιά τον Αύγουστο και γέννα τον Γενάρη
 Αύγουστε τραπεζοφόρε να 'σουν τρεις βολές το χρόνο
 Όποιος φιλάει τον Αύγουστο, το Μάη θερίζει μόνος
 Ήρθε ο Αύγουστος, πάρε την κάπα σου
 Αύγουστε καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές το χρόνο
 Μπήκε ο Αύγουστος, η άκρη του χειμώνα
 Να 'σαι καλά τον Αύγουστο, που 'ναι παχιές οι μύγες
 Τον Αύγουστο τον χαίρεται οπόχει να τρυγήσει
 Κάθε πράγμα στον καιρό του κι ο κολιός τον Αύγουστο
 Τ' Αυγούστου τα πεντάλιρα, τον Μάη αναζητούνται
 Τ' Αυγούστου τα βοριάσματα, χειμώνα αναθυμούνται
 Ο Αύγουστος κι ο τρύγος δεν είναι κάθε μέρα
 Να σε πάρει η μπρός του Μάη κι η πίσω του Αυγούστου
 Του Αυγούστου το νερό, αρρώστια στον ελιοκαρπό
 Θεός να φυλάει τα λιόδεντρα απ' το νερό τ' Αυγούστου
 Αύγουστος άβρεχος, μούστος άμετρος
 Τ' Αυγούστου και του Γεναριού, τα δυο χρυσά φεγγάρια
 Ζήσε Μάη να φας τριφύλλι και τον Αύγουστο σταφύλι
 Να 'σαι καλά τον Αύγουστο με δεκαοχτώ βελέτζες
 Το Μάη με πουκάμισο, τον Αύγουστο με κάπα
 Καλός ο ήλιος του Μαγιού, τ' Αυγούστου το φεγγάρι
 Ο Αύγουστος πουλάει κρασί, ο Μάης πουλά σιτάρι
 Αυγουστοοικοδεσποίνα, καλαντογυρεύτρα
 Από Μαρτιού πουκάμισο, κι απ' Αύγουστο σεντόνα
 Δεκαπέντησεν ο Αύγουστος, πυρώσου και μην εντρέπεσαι

Βιβλιογραφία:

Β. Λαμνάτου: *Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας*
 Γ.Α.Μέγα: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*
 Ν. Πολίτου Ν: *Διάφοροι πραγματεΐαι εις το λεξικογραφικόν αρχεΐον και το περιοδικόν «Λαογραφία»*
 Μουτούρα Α.: Προσθήκαι εις τα ονόματα των μηνών. Λαογραφίας τομ Β' και εις Λαογραφία Ζ' 61 κ.εξ.

2. Η γιορτή του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή

Γενικά -ιστορικά:

Την ημέρα του Ιωάννη του Προδρόμου ή πιο απλά του αποκεφαλισμού του Προδρόμου και Βαπτιστή του Ιησού Ιωάννη την τιμά ο ελληνικός λαός και τη γιορτάζει με εξαιρετική ευλάβεια και θρησκευτική κατάνυξη. Είναι κατά τη λαϊκή έκφραση η γιορτή «*Τ' Αι Γιαννιού τ' Αποκεφαλιστή*», που θεωρείται ο κατεξοχήν προστάτης κατά του πυρετού και γενικά των πυρετικών νόσων. Από τις διηγήσεις της Αγίας Γραφής είναι γνωστό ότι ο Ιησούς διωγμένος από την πατρίδα του και από την Ιερουσαλήμ, διδάσκοντας πάντα και συγχωρώντας, θεραπεύοντας και ευλογώντας,

γύρισε στη Γαλιλαία. Εκεί του έφθασε μια φοβερή είδηση που τον έθλιψε βαθιά: Ο Ιωάννης ο Βαπτιστής είχε αποκεφαλιστεί. Όπως αναφέρουν οι Ευαγγελιστές Μάρκος (κεφ. Στ 14-30) και Ματθαίος (κεφ. ΙΔ 3-12), από τότε που τον συνέλαβε ο Ηρώδης ο Αντίπας και δεμένο τον έριξε στη σκοτεινή φυλακή ο Ιωάννης μέσα από το ζωντανό εκείνο τάφο, δεν έπαυε να βροντοφωνεί και να ειδοποιεί τον τετράρχη Ηρώδη πως κατάρα Θεού θα πέσει επάνω του, αν δεν αλλάξει ζωή και δεν διώξει από κοντά του την Ηρωδιάδα, τη γυναίκα του αδελφού του Φίλιππου, την οποία είχε νυμφευθεί παράνομα. Ο Ηρώδης άκουε μ' αγανάκτηση αλλά και με τρόμο την κατηγορία, που τον εξευτέλιζε. Γι' αυτό διέταξε να τον φέρουν μπροστά του. Τον έφεραν πράγματι μπροστά του ντυμένο με την προβιά του, αδυνατισμένο από την κακοπέραση της φυλακής, αλλά αλύγιστο στην ψυχή. Ατρόμητα του είπε ο ερημίτης τις αμαρτίες του και επέμεινε να διώξει τη γυναίκα του αδελφού του.

Εν τω μεταξύ η Ηρωδιάδα, όταν το έμαθε, μαινόμενη εναντίον του Προδρόμου ήθελε να τον θανατώσει, αλλά δεν μπορούσε, γιατί ο Ηρώδης τον φοβόταν καθώς ήξερε ότι ήταν άνδρας δίκαιος κι άγιος. Ωστόσο η Ηρωδιάδα περίμενε μια κατάλληλη ευκαιρία, για να εκτελέσει τα πανούργα σχέδια της, δηλαδή να κλείσει μια για πάντα το στόμα του Ιωάννη. Η ευκαιρία δεν άργησε να παρουσιασθεί, όταν ο Ηρώδης στη γιορτή των γενεθλίων του, συγκεκριμένα, παρέθεσε δείπνο στους αυλικούς του, στους χιλιάρχους και στους προύχοντες της Γαλιλαίας. Τότε στη μέση του γεύματος παρουσιάσθηκε η Σαλώμη, η κόρη της Ηρωδιάδας από τον πρώτο της γάμο, νέα και πολύ όμορφη σαν τη μητέρα της, η οποία εμπρός στους ξαφνιασμένους αυλικούς χόρευε με μεγάλη χάρη κάποιο χορό δικό της, που άρεσε τόσο πολύ στον Ηρώδη και στους καλεσμένους του, ώστε της υποσχέθηκε με όρκο να της δώσει ό,τι θα του ζητούσει, ακόμη και το μισό βασίλειο του. Η Σαλώμη, όπως γνωρίζουμε, καθοδηγημένη από τη μητέρα της, ζήτησε να της δώσει σ' ένα πιάτο το κεφάλι του Ιωάννη του Βαπτιστή. Ο βασιλιάς λυπήθηκε πολύ, αλλ' εξαιτίας του όρκου και των καλεσμένων του δεν θέλησε να της το αρνηθεί. Αμέσως έστειλε έναν δήμιο να πάει να φέρει το κεφάλι του Ιωάννη, εκείνος πήγε τον αποκεφάλισε στη φυλακή και έφερε το κεφάλι του σ' ένα πιάτο παραδίδοντας το στη Σαλώμη κι αυτή στη μητέρα της, την Ηρωδιάδα. Όταν το άκουσαν οι μαθητές του Ιωάννη, ήρθαν και πήραν το σώμα του, το έβαλαν σε μνημείο, και πήγαν και το είπαν στον Ιησού.

α) Λαογραφικά

Η μυθοπλαστική φαντασία του λαού έπλασε πολλές διηγήσεις, προλήψεις και παραδόσεις σχετικές με τον αποκεφαλισμό του Ιωάννη του Προδρόμου. Έτσι στη Κύπρο λέγεται ότι την ημέρα αυτή σηκώνονται πρωί - πρωί, *για να ιδούν την κεφαλήν του Βαπτιστή ν' αναπηδά* -όπως φαντάζονται- μέσα στο δίσκο του ανατέλλοντος ηλίου. Και ακόμα πιστεύουν ότι οι κακοήθεις πυρετοί με τα τρομερά τους ρίγη οφείλονται στην ταραχή που αισθάνθηκε η κεφαλή του αποκεφαλισμένου αγίου. Για την υγεία εξάλλου των χριστιανών, ανάβονταν φωτιές, γίνονταν λιτανείας και παρακλήσεις, όπως για παράδειγμα στην Απολλωνιάδα της Προύσας και σε πολλά μέρη του Πόντου. Στη Λέσβο εξάλλου διηγούνται πως *όταν ο δήμιος του Ηρώδη έκοβε το κεφάλι του Ιωάννη, έτρεμε σαν που τρέμει ο θερμασμένος*. Στη Μήλο πάλι ο άγιος αποκαλείται *Ριγολόος*, γιατί λένε, θεραπεύει τους πάσχοντες από τα ρίγη. Γι' αυτό και νηστεύουν κατά την ημέρα της μνήμης του, για να μην τους πιάνει *θέρμη*. Τέλος, στο αγίασμα του Προδρόμου στο Κατιρλί της Βιθυνίας στη Μικρά Ασία λέγεται πως οι προσερχόμενοι χριστιανοί άφηναν ένα μέρος των τριχών της κεφαλής τους, για να απαλλαγούν -όπως πίστευαν- από πολύχρονο πυρετό. Η νηστεία εξάλλου που συνηθίζεται κατά την ημέρα αυτή, δηλαδή, στις 29 Αυγούστου, συνοδεύεται με

την αποφυγή κάθε τι που μοιάζει με το αίμα που έτρεξε από την κεφαλή του. Για το λόγο αυτό σε πολλά μέρη της Ελλάδας, ιδιαίτερα της υπαίθρου, δεν τρώνε μαύρο σταφύλι, μαύρο σύκο, οποιοδήποτε μαύρο φρούτο, γιατί -όπως πιστεύουν- το αίμα του αγίου τα έβασε. Επίσης αλλού δεν τρώνε καρύδι, γιατί του έκοψαν το *καρύδι* του λαιμού. Ακόμη, δεν πιάνουν μαχαίρι, και ό,τι κόβουν, το κόβουν με το χέρι. Γενικά η νηστεία προς τιμήν του είναι καθολική από μέρους του λαού. Οι άρρωστοι πηγαίνουν σε εκκλησίες που πανηγυρίζουν στο όνομα του, τάζουν στον άγιο λάδι, λιβάνι, κεριά ή πετεινό και κατσίκι, τα οποία σφάζονται κατά τη γιορτή του και παρατίθενται σε κοινή τράπεζα στους πιστούς.

Τέλος, σύμφωνα με μια λαϊκή παράδοση διαδεδομένη σε πολλά μέρη, άδοξο ήταν και το τέλος της βασίλισσας Ηρωδιάδας, που υπήρξε η υπαίτιος του μαρτυρικού θανάτου του Ιωάννη του Βαπτιστή. Λέγεται, λοιπόν, πως κάποτε η κακούργα Ηρωδιάδα θέλησε να περάσει από ένα ποτάμι παγωμένο κατά τη διάρκεια ενός δριμύτατου χειμώνα. Μόλις, όμως, τα καταραμένα πόδια της επάτησαν στο ποτάμι, ξαφνικά έσπασε ο πάγος και αυτή έπεσε σε μια τρύπα που δημιουργήθηκε. Μόνο το κεφάλι της έμεινε έξω από τον πάγο, για να βασανίζεται αιώνια για το θάνατο του Αγίου. Για την Ηρωδιάδα μπορεί να βρει κανείς διάφορες παραδόσεις και σε άλλους ευρωπαϊκούς λαούς, όπως για παράδειγμα στους Ιταλούς, στους Γερμανούς, στους Σέρβους και στους Ρουμάνους. Το ανοσιούργημα της, κατά την πίστη του λαού, έγινε αιτία μεγάλων κακών για την ανθρωπότητα. Έτσι πιστεύεται ότι οι κακοήθεις πυρετοί και η ελονοσία, που μάστιζαν για αρκετά χρόνια τους ανθρώπους οφείλονταν στην αμαρτωλή συμπεριφορά της.

3. Η γιορτή του Αγίου Φανούρη (27 Αυγούστου)

Γενικά:

Ο Άγιος Φανούριος είναι κατά τη λαϊκή παράδοση, μέγας ευρετής απωλεσθέντων αντικειμένων. Αυτή ακριβώς η ιδιότητα του δημιούργησε το ιδιότυπο λατρευτικό υπόβαθρο της προσφοράς κατά την ημέρα της εορτής του εθιμικών άρτων και γλυκισμάτων, τα οποία, αφού ευλογηθούν από τον ιερέα, μοιράζονται στους παρευρισκόμενους. Η σύνδεση του Αγίου με τα χαμένα αντικείμενα είναι παρετυμολογική: Ο Φανούριος φανερώνει! Η λατρεία του Αγίου Φανουρίου φαίνεται ότι ξεκινά από τη Ρόδο, όπου κατά την παράδοση βρέθηκε η εικόνα του, όταν έσκαβαν στα ερείπια ενός παλαιού ναού έξω από τα τείχη της πόλης. Η αμφίεση του παρέπεμπε σε στρατιωτικό Άγιο. Σε ειδικά εικονίδια πάνω στην ίδια εικόνα υπήρχαν σκηνές από το μαρτύριο του Αγίου. Ο Μητροπολίτης Ρόδου Νείλος (1355-1369) διάβασε την επιγραφή «*Άγιος Φανούριος*». Από τη Ρόδο η λατρεία του εξαπλώθηκε στα κοντινά νησιά και κυρίως στην Κρήτη, όπου υπάρχουν σήμερα τρία σπουδαία μοναστήρια στα οποία τιμάται και δεκάδες ναοί.

Στην προσφορά άρτων και γλυκισμάτων προς τον Άγιο Φανούριο ανιχνεύονται απηγήσεις των νεοελληνικών νεκρικών εθίμων, αφού το τάμα προς τον Άγιο σχετίζεται με τη μεταθανάτια τύχη των συγγενικών του προσώπων. Πιο συγκεκριμένα, η πίτα παρασκευάζεται «για να συγχωρέσει ο Θεός τση μάνας του Αγίου» ή «για συγχώριο της μάνας και της αδελφής του», ενώ συχνά προστίθεται στην ομάδα των γυναικών και η αρραβωνιαστικιά του. Ο μελετητής της ελληνικής λαογραφίας Γ. Αικατερινίδης κατέγραψε μια ενδιαφέρουσα παράδοση για τη μητέρα του Αγίου στις βρύσες Μεραμπέλλου: «*Η μάνα του Αγίου δεν ηκαμε καλό ποτέ τζη. Μόνο ένα κρομμυδόφυλλο ήδωσε μια βολά σ' ένα διακονιάρη. Σαν απόθανε ήβραζε σ' ένα καζάνι με πίσσα και ο Άγιος αρώτησε: α γιάντα η μάνα μου είναι εκείά μέσα; Ο*

Μιχαήλ Αρχάγγελος τ' απηλοήθηκε: -Γιατί δεν ήκαμε ποτέ καλό. Να ρίζομε το κρομμυδόφυλλο που ήδωσε κι ανέ τηνέ σηκώσει να βγει επάνω, να σωθεί... Ερίζανε το κρομμυδόφυλλο και η μάνα ντου βγήκε στα χείλια του καζανιού μαζί με τρεις άλλες γυναίκες που πιαστήκανε κι αυτές από το κρομμύδι. Μα η μάνα ντου τότε δίνει μια σπρωξιά και πέφτουνε πάλι μέσα. Τοτεσάς λέει ο Αρχάγγελος: Θωρείς πως κι επαέ είναι ακόμη κακή. Τοτεσάς ο Άγιος Φανούριος ζήτησε μια χάρη: Να μην πηγαίνουνε πράμα γι' αυτόν, μόνο για τη μάνα ντου για να λένε να τση συγχωρέσει ο Θεός...» Οι παραλλαγές της παράδοσης για την αμαρτωλή μητέρα του Αγίου Φανουρίου που ακούγονται σ' όλη την Ελλάδα είναι δεκάδες. Ακόμη και ως ειδωλολάτρης που δεν ασπάστηκε το Χριστιανισμό αναφέρεται. Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης σημειώνει στο διήγημα του «Γουτού Γουπατού» - χωρίς να αναφέρει τίποτα περισσότερο : «Όσοι επικαλούνται τον Άγιο Φανούριον οφείλουν να λέγουν: Θεός σχωρέσ' τη μητέρα του Αγίου Φανουρίου. Θεός σχωρέσ' την ».

Τον Άγιο Φανούριο τον έκανε αδημοφιλή η παρήχηση του ονόματος του προς το φαίνω, φανερώνω. Είναι ο Άγιος που φανερώνει τα χαμένα ζώα ή πράγματα και την τύχη. Γι' αυτό στις εικόνες παριστάνεται να κρατά στο χέρι αναμμένο κερί. Στην πίστη του λαού έχει θέση μάντη. Εννοείται ότι το αίτημα συνοδεύεται και με ορισμένα τάματα. Π.χ. οι γυναίκες της Παρνασσίδας της Αράχωβας συγκεκριμένα, όταν έχουν χάσει κάποιο πράγμα τάζουν: *Άγιε μου Φανούριε, φανέρωσέ μου το... και θα σου κάνω μια κουλούρα για την ψυχή της μάνα σου!*. Η μάνα του Αγίου έχει πολλές αμαρτίες. Ύστερα ονειρεύονται αυτό που έχασαν και το βρίσκουν. Τότε κάνουν μια κουλούρα και τη μοιράζουν στα μικρά παιδιά λέγοντας: *Πάρτε να σ'χωρέστε*, δηλαδή τη μάνα του Αγίου. Για τον Άγιο Φανούριο ο λαός λέει πολλά. *Είναι ο Άγιος*, λένε οι αγρότες, *που φανερώνει τα κλεμμένα ζα και τα χαμένα πράγματα*. Καμιά φορά πιστεύουν πως φέρνει και την καλή τύχη στον άνθρωπο. Του φανερώνει το δρόμο τον καλό. *Του φέγγει*, λέει ο λαός για κάποιον που τον πάει καλά η τύχη του. *Του φέγγει ο Άγιος Φανούριος*. Γι' αυτό στις εικόνες παριστάνεται να κρατάει στο χέρι του, όπως προαναφέραμε, ένα κερί αναμμένο και να φωτίζει. Στην Κύπρο, στην Κρήτη και σε άλλες περιοχές, ο Άγιος μπορεί να φανερώσει στην κάθε ανύπαντρη κοπέλα το μέλλοντα σύζυγο της. Οι ανύπαντρες κοπέλες που θέλουν να παντρευτούν ετοιμάζουν φανουρόπιτα για να φανερωθεί ο υπονήφιος γαμπρός. Στη Σκιάθο πίτα στον Άγιο τάζουν οι γυναίκες που τον παρακάλεσαν να τους φανερώσει το γαμπρό που θα κάμουν στην κόρη τους. Στη Φλώρινα, η φανουρόπιτα, που την πάνε οι ελεύθερες κοπέλες στην εκκλησιά, χρησιμοποιείται ως ονειρομαντικό μέσον με ένα κομμάτι που βάζουν κάτω απ' το προσκέφαλο, ο Άγιος κατ' αυτόν τον τρόπο θα φανερώσει το μέλλοντα σύζυγο.

α) Παρασκευή της Φανουρόπιτας

Συνήθως η Φανουρόπιτα παρασκευάζεται με επτά ή εννιά υλικά. Η επιλογή των αριθμών αυτών δεν είναι καθόλου τυχαία, μια και είναι γνωστός ο ρόλος των αριθμών στις μαντικές και μαγικές πρακτικές. Τα επτά ή εννιά υλικά φαίνεται να ενισχύουν ακόμα περισσότερο τη δύναμη της πίτας.

Βιβλιογραφία: Νίκος & Μαρία Ψιλάκη: *Το ψωμί των Ελλήνων και τα γλυκίσματα της λαϊκής μας παράδοσης*

Γ.Α.Μέγας: *Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας*

Βασίλη Λαμνάτου: *Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας*

Δεκαπενταύγουστος

1. Το ιστορικό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου

Από τις Θεομητορικές γιορτές ξεχωρίζει η γιορτή της Κοιμήσεως (15 Αυγούστου). Μ' αυτήν η Εκκλησία γιορτάζει την Κοίμηση της Θεοτόκου που περιλαμβάνει, πρώτα το θάνατο και την ταφή της και κατόπιν την ανάσταση και τη μετάσταση της στους ουρανούς. Για την Κοίμηση της Θεοτόκου δεν έχουμε πληροφορίες απ' την Καινή Διαθήκη. Γι' αυτή μαθαίνουμε απ' την *Απόκρυφον διήγησιν του αγίου Ιωάννου του Θεολόγου περί της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Μαρίας*, από το σύγγραμμα *Περί θείων ονομάτων* του Διονυσίου του Αρεοπαγίτη, από τα *Εγκώμια εις την Κοίμησιν Πατέρων* της Εκκλησίας, όπως των αγίων Μόδεστου Ιεροσολύμων, Ανδρέα Κρήτης, Γερμανού Κωνσταντινουπόλεως, Ιωάννη Δαμασκηνού κ.ά., καθώς και από τα τροπάρια που ψάλλει η Εκκλησία. Στα κείμενα αυτά διασώζεται η παράδοση της Εκκλησίας γι' αυτό το Θεομητορικό γεγονός. Ένα κομμάτι της παράδοσης είναι άλλωστε και η ορθόδοξη εικονογραφία. Σύμφωνα με τις πληροφορίες από τα παραπάνω κείμενα, η Θεοτόκος ειδοποιήθηκε από άγγελο του Θεού για τον επικείμενο θάνατο της. Αφού στη συνέχεια ανέβηκε στο όρος των Ελαιών για να προσευχηθεί, κατέβηκε στο σπίτι της. Εκεί πληροφόρησε τους γνωστούς της για την αναχώρηση της απ' αυτόν τον κόσμο και ετοίμασε τα της ταφής της. Γύρω απ' το κρεβάτι της συγκεντρώθηκαν όλοι οι απόστολοι, εκτός απ' το Θωμά. Το Άγιο Πνεύμα με σχήμα σύννεφου τους άρπαξε από τα διάφορα μέρη, όπου κήρυσσαν και τους συγκέντρωσε στα Ιεροσόλυμα. Τα όσα ακολούθησαν τα πληροφορούμαστε από τον Ιωάννη Δαμασκηνό: *Το δε θεοδόχον αυτής σώμα μετά αγγελικής και αποστολικής υμνωδίας εκκομισθέν και κηδευθέν, εν σορώ τη εν Γεσθημανή κατετέθη, εν ω τόπω επί τρεις ημέρας η των αγγέλων χοροστασία και υμνωδία διέμεινεν άπαυστος. Μετά δε την τρίτην ημέραν της αγγελικής υμνωδίας παυσαμένης, παρόντες οι απόστολοι, ενός αυτοίς απολειφθέντος και μετά την τρίτην ελθόντος και το θεοδόχον σώμα προσκυνήσαι βουληθέντος, ήνοιξαν την σορόν. Και το μεν σώμα αυτής το πανύμνητον ουδαμώς ευρείν ηδυνήθησαν, μόνα δε αυτής τα εντάφια κείμενα ευρόντες και της εξ αυτών αφάτου ευωδίας εμφορηθέντες ησφάλισαν την σορόν». (Ι. Δαμασκηνού, Β' Εγκώμιον εις την πάνσεπτον Κοίμησιν της Θεομήτορος, 18).*

2. Δεκαπενταύγουστος: Λαογραφικά

Η ευγνωμοσύνη, η εμπιστοσύνη και η αγάπη του πιστού λαού στην Παναγία αποτυπώνονται στην υμνογραφία, στη λαογραφία, στην τέχνη και στη λατρεία. Πολλές εκκλησίες και μοναστήρια είναι αφιερωμένα στη Θεοτόκο. Προς τιμή της φιλοτεγήθηκαν πλήθος ιερές εικόνες, αλλά και ύμνοι, τροπάρια, ακολουθίες και γιορτές αναφέρονται στη Θεομήτορα. Πολλά ιερά προσκυνήματα υπάρχουν σε περιοχές, που σχετίζονται με θαύματα της. Σε παραδόσεις, δοξασίες και λαϊκές παροιμίες τ' όνομα της αναφέρεται με εξαιρετική τιμή και ευλάβεια. Έκτος από τις βασικές θεομητορικές γιορτές, η ζωή της εκκλησίας και η λαϊκή ευσέβεια έχουν προσθέσει κι άλλες πολλές, που σχετίζονται με θαυμαστές ενέργειες της, με εγκαινιασμούς ναών της ή με ευρέσεις θαυματουργών εικόνων της. Στη Ρωσία για παράδειγμα, οι γιορτές της Παναγίας, που γίνονται προς τιμήν θαυματουργών εικόνων της, ανέρχονται σε διακόσιες. Τα πολλά αφιερώματα, με τα οποία είναι κατάφορτες οι θεομητορικές εικόνες, αποτελούν μια ακόμη απόδειξη της λαϊκής

ευγνωμοσύνης απέναντι της. Κάθε τόπος έχει και μια θαυματουργή εικόνα της Παναγίας, καθεμιά με την ιστορία και τους θρύλους της, που δημιουργούν ατμόσφαιρα θρησκευτικού μυστηρίου. Στη Θεοτόκο δόθηκαν πολλές επωνυμίες, επίθετα εκφραστικά και κάποτε παράδοξα, που αντιστοιχούν στις ιδιότητες της, στους εικονογραφικούς της τύπους, στον χρόνο των εορτών της κ. ά.

Στα θαύματα της η Θεοτόκος έρχεται σε άμεση επαφή με τους ανθρώπους και τα προβλήματα τους. Συχνά εμφανίζεται στον ύπνο τους. Άλλοτε η παρουσία της γίνεται αισθητή μόνο με τη φωνή ή με κάποια ευωδιά. Με όλους αυτούς τους τρόπους επεμβαίνει θαυματουργικά και θεραπεύει αρρώστιες, ενθαρρύνει πολεμιστές, ικανοποιεί ανάγκες, σώζει από κινδύνους, δίνει λύσεις σε προβλήματα και αδιέξοδα. Άλλοτε πάλι καθοδηγεί για την εύρεση ιερών της εικόνων και άλλοτε στέλνει ευεργεσίες ή, αντίθετα, προμηνύει συμφορές. Μ' ανάλογο τρόπο στιγματίζει την αταξία και την ασέβεια ή βραβεύει την αρετή. Τέλος, οδηγεί στη μετάνοια, μεταστρέφει αλλόθρησκους και τιμωρεί παραδειγματικά τους βλάσφημους. Ο Γ. Μέγας, στο βιβλίο του για τα λατρευτικά έθιμα, αφού σημειώσει ότι οι μεγαλύτερες γιορτές του Αυγούστου είναι της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (στις 6 Αυγούστου) και της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, κάνει στη συνέχεια την εξής παρατήρηση: *Αλλά οι μεγάλες θρησκευτικές γιορτές δεν παρουσιάζουν πάντοτε το μεγαλύτερο λαογραφικό ενδιαφέρον. Και ειδικά για τη γιορτή του Δεκαπενταύγουστου γράφει: Αν εξαιρέσουμε τον Επιτάφιο της Παναγίας, όπου σε μερικούς τόπους, όπως στην Πάτμο, την Κασσιόπη της Κέρκυρας κ.ά., στολίζεται με λουλούδια και περιφέρεται, ενώ οι πιστοί ακολουθούν με αναμμένα κεριά, και τα κατά τόπους πανηγύρια και τις λιτανείες της 15^{ης} Αυγούστου, δεν έχουμε ν' αναφέρουμε άλλα ιδιαίτερα της ημέρας αυτής.* Προσθέτει ωστόσο κάτι, που πρέπει να δεχθούμε ότι ανάγεται πλέον στο παρελθόν, παρά τη χρήση του παροντικού χρόνου (η πρώτη έκδοση του βιβλίου έγινε το 1956): *Σε μερικούς μόνο τόπους συνηθίζουν να κάνουν τότε τα συμβόλαια οι τσελιγκάδες με τους πιστικούς (βοσκούς), ν' απαλλάσσονται οι υπηρέτες από κάθε εργασία και να παρέχεται απολυσιό, δηλαδή ελευθερία να μπαίνουν στ' αμπέλια και τους κήπους.*

Ο Στίλπων Κυριακίδης δημοσιεύοντας, τα *Ερωτήματα διά τήν λαϊκήν λατρείαν* προκειμένου να διευκολύνει τους συλλογείς λαογραφικού υλικού, σημείωνε για τον Δεκαπενταύγουστο: *1. Πανηγύρεις και τα κατ' αυτάς. Απαρχαί μέλιτος. 2. Παραδόσεις σχετικά περί ευρέσεως εικόνων τής Παναγίας (εντός θάμνων, επί δένδρων, τοποθέτησις επί αμάξης συρομένης υπό αδαμάστων βοών, ίνα ευρεθή ο τόπος προς ίδρυσιν τής εικόνας κ.τ.λ.) 3. Έναρξις σφαγής χοίρων.* Απ' ότι μπορεί να διαπιστώσει κανείς συγκροτείται ένα σύνολο εκδηλώσεων γύρω από τη γιορτή της Παναγίας. Αναμφισβήτητα η πιο διαδεδομένη εκδήλωση μεταξύ όλων αυτών είναι έως σήμερα αυτή των πανηγυριών, τα οποία άλλωστε αποτελούν μια από τις πιο αυθεντικές μαρτυρίες της ελληνικής νοοτροπίας, καθώς συνδυάζουν με ξεχωριστό τρόπο το θρησκευτικό με το κοσμικό βίωμα. Τα θρησκευτικά πανηγύρια είναι καθαρές λαϊκές εκδηλώσεις μιας διπλής χαράς που τροφοδοτείται απ' τη θρησκευτική πίστη αφενός και από μια κοσμική αφετέρου ευχαρίστηση. Αυτή τη διπλή χαρά την εκφράζει με τρόπο σχεδόν συμβολικό και η θυσία, που αποτελεί στοιχείο και μάλιστα κεντρικό της γιορτής του Δεκαπενταύγουστου σε πολλά μέρη. Ο Γεώργιος Αικατερινίδης αναφέρει τουλάχιστον είκοσι παραδείγματα, απ' την Καπαδοκία και την Ίμβρο, τη Θράκη, τη Μακεδονία, την Ήπειρο, την Εύβοια, τις Σποράδες, την Πελοπόννησο και τα Δωδεκάνησα. Η σημαντική αυτή διάχυση υποδηλώνει τη μεγάλη διάδοση που πρέπει να είχε και να εξακολουθεί να έχει η τέλεση ζωοθυσίας. Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι σε αρκετές περιπτώσεις θυσιάζονταν μεγάλα ζώα, βόδια κατεξοχήν, κάποτε μάλιστα και σε μεγάλο αριθμό, δέκα ή δεκαπέντε, όπως στην Ίμβρο ή την Κύμη, όπου τα έβραζαν σε 101 καζάνια.

Δίπλα στα πανηγύρια του Δεκαπενταύγουστου μια άλλη εκδήλωση αρκετά συνηθισμένη στο νησιωτικό χώρο είναι η περιφορά του επιταφίου της Παναγίας, ανάλογη με νεκρική πομπή, όπως για παράδειγμα στο ξωκλήσι της Κοίμησης του Κακαρόκαμπου της Ικαρίας. Εδώ, υπάρχει ένας μικρός επιτάφιος της Παναγίας, μικρότερος από ένα μέτρο, τον οποίο ο ψάλτης του καταφύγιου τον παίρνει κάθε χρόνο, την παραμονή της Κοίμησης και τον πηγαίνει στην εκκλησία της Αγίας Τριάδας. Το βράδυ από νωρίς χτυπούν οι καμπάνες, γυναίκες και κορίτσια τον στολίζουν με λουλούδια και τον ραίνουν με λεβάντες, ενώ όλη τη νύχτα γίνεται αγρυπνία, όπου ψάλεται η ακολουθία της Παναγίας και διαβάζονται διάφορες προσευχές. Ανήμερα της γιορτής της Παναγίας με την πρώτη αυγή ξαναχτυπούν οι καμπάνες και με ψαλμωδίες όλοι οι κάτοικοι κρατώντας αναμμένα κεριά στα χέρια πάνε τον επιτάφιο πίσω στον Κακαρόκαμπο. Εδώ αφού διαβαστεί η λειτουργία, τον αφήνουνε και πάλι στο ξωκλήσι της Παναγίας μέχρι την επόμενη χρονιά. Επιτάφιο της Παναγίας έχουμε στην Κασσιόπη της Κέρκυρας, στη Σκιάθο καθώς και στην Πάτμο. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις οι πιστοί ακολουθούν τα πρότυπα της νεκρώσιμης πομπής που συναντάμε και τη Μεγάλη Παρασκευή.

2. Δεκαπενταύγουστος στις Παναγίες της Ελλάδας

Εκατονταπυλιανή, Φανερωμένη, Κοσμοσωτήρα, Χοζοβιώτισσα, Εικοσιφοίνισσα, Σουμελά. Είναι μερικά μόνο από τα ονόματα που η πλούσια θρησκευτική παράδοση έχει προσδώσει στις Παναγίες της, τις Παναγίες της Ελλάδας. Και κάθε χρόνο, η μέρα που είναι αφιερωμένη στην *Κοίμηση της Θεοτόκου* δεν είναι μέρα πένθους για μια αγαπημένη γυναίκα που έφυγε αλλά γιορτή χαράς και αγαλλίασης για το ξαναγκάλιασμα της μητέρας με τον αγαπημένο της γιο, την άνθηση της φύσης, την πλημμύρα των συναισθημάτων, το πανηγύρι της ανθρώπινης επαφής στην επιστροφή των ανθρώπων της πόλης στη γενέθλια γη. Δεν υπάρχει περίπτωση την εποχή του Δεκαπενταύγουστου να μην βρει κάποιος μια εκκλησία που να γιορτάζεται η Παναγία, ακόμη και στο πιο απόμερο σημείο της χώρας. Η γιορτή της είναι μια αφορμή για θρησκευτική κατάνυξη αλλά και για γνήσιο ελληνικό γλέντι, με χορούς, τραγούδια, εκλεκτούς μεζέδες και μπόλικο κρασί. Οι ημέρες που προηγούνται, απ' την πρώτη τ' Αυγούστου, είναι ημέρες νηστείας και περισυλλογής, καθώς οι πιστοί προετοιμάζονται για τη μεγάλη γιορτή. Στον ημερολογιακό κύκλο των μεγάλων εορτών του Χριστιανισμού, ο κύκλος της βλάστησης κλείνει στις 15 Αυγούστου, την ημέρα της Κοίμησης της Θεοτόκου και τότε καταναλώνονται όσες τροφές έχουν παραχθεί κατά τη διάρκεια της χρονιάς, ενώ σε αρκετές περιοχές της χώρας, οι εορταστικές εκδηλώσεις κορυφώνονται στις 23 Αυγούστου, στα εννιάμερα της Παναγίας.

Παναγία της Τήνου

Το προσκύνημα στην Παναγία της Τήνου είναι, ίσως, το μεγαλύτερο θρησκευτικό προσκύνημα του Ελληνισμού. Στο νησί που είναι απόλυτα ταυτισμένο με την Παναγία του, συγκεντρώνονται κάθε χρόνο χιλιάδες πιστοί, όχι μόνο από την Ελλάδα, για να προσκυνήσουν την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας στην Εκκλησία της Μεγαλόχαρης και ν' αποθέσουν τα τάματα τους. Η εικόνα των πιστών που ανεβαίνουν τα σκαλοπάτια, μέχρι την Εκκλησία της Μεγαλόχαρης, γονατιστοί, είναι από τις πιο χαρακτηριστικές. Έχουμε και στην Τήνο περιφορά του επιταφίου της Παναγίας η οποία γίνεται όπως στον Επιτάφιο του Χριστού, τη Μεγάλη Παρασκευή, με τους χιλιάδες πιστούς να ακολουθούν με αναμμένα κεριά. Το πανηγύρι διαρκεί έως τις 23 Αυγούστου, στα εννιάμερα δηλαδή της Παναγίας, ενώ, παράλληλα με τις

εκδηλώσεις για την Κοίμηση της Θεοτόκου, στο νησί γιορτάζεται και η επέτειος της βύθισης του αντιτορπιλικού *Έλλη* από τους Ιταλούς, που έγινε λίγο πριν ξεσπάσει ο πόλεμος με τους Ιταλούς, τον δεκαπενταύγουστο του 1940.

Πάρος – Εκατονταπυλιανή

Η εκκλησία της Εκατονταπυλιανής είναι από τις εντυπωσιακότερες του Αιγαίου. Πρόκειται για έναν παλαιοχριστιανικό ναό, ο οποίος βρίσκεται στην Παροικιά, την πρωτεύουσα της Πάρου, από τους αρχαιότερους και καλύτερα διατηρημένους χριστιανικούς ναούς. Σύμφωνα με την παράδοση, χτίστηκε εξαιτίας ενός τάματος της Αγίας Ελένης. Υπάρχουν δύο ονομασίες γι' αυτόν: *Καταπολιανή* και *Εκατονταπυλιανή*. Μέχρι πριν λίγα χρόνια, επικρατούσε η άποψη ότι το πραγματικό του όνομα είναι το πρώτο κι αυτό, γιατί βρισκόταν *κατά την πόλιν*, προς το μέρος δηλαδή της αρχαίας πόλης, αντίθετα το δεύτερο του ήταν δημιούργημα των λόγιων του 17^{ου} αιώνα, που θέλησαν να δώσουν μ' αυτό περισσότερη μεγαλοπρέπεια στο ναό. Νεότερες, όμως, έρευνες στις πηγές απέδειξαν ότι και οι δύο αυτές ονομασίες είναι σύγχρονες και βρίσκονταν σε παράλληλη χρήση από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Σήμερα η επίσημη ονομασία του ναού είναι Εκατονταπυλιανή. Η παράδοση που διασώζεται μέχρι σήμερα σχετικά με την ονομασία Εκατονταπυλιανή έχει ως εξής: *Ενεήντα εννέα φανερές πόρτες έχει η Καταπολιανή. Η εκατοστή είναι κλειστή και δεν φαίνεται. Θα φανεί η πόρτα αυτή και θα ανοίξει, όταν οι Έλληνες πάρουν την Πόλη.* Πιστοί από ολόκληρη την Ελλάδα συγκεντρώνονται εδώ τον Δεκαπενταύγουστο για να προσκυνήσουν την εικόνα της Παναγίας και να πάρουν μέρος στις εορταστικές εκδηλώσεις. Μετά την καθιερωμένη περιφορά του επιταφίου, ξεκινά το μεγάλο πανηγύρι των ανθρώπων, που γλεντάνε μέχρι τις πρωινές ώρες, με παραδοσιακή μουσική, παριανό κρασί και ντόπιους μεζέδες. Την ίδια ώρα, στο λιμανάκι της Νάουσας της Πάρου η νύχτα γίνεται μέρα, όταν δεκάδες καΐκια προσεγγίζουν την προβλήτα με αναμμένα δαδιά. Οι συγκεντρωμένοι, εντυπωσιασμένοι από το θέαμα, περιμένουν την κορύφωση, με την άφιξη των *πειρατών* στο λιμάνι για την έναρξη της γιορτής με νησιώτικους χορούς.

Παναγία Σουμελά

Μια ιστορία, μια παράδοση και ένας θρύλος αγκαλιάζουν το σύμβολο του Πόντου, την Παναγία Σουμελά. Ο Νεόφυτος Κουσικαλυβίτης μας πληροφορεί ότι ο Ευαγγελιστής Λουκάς χάραξε τη μορφή της Παναγίας πάνω σ' ένα ξύλο. Την εικόνα αυτή την έφερε στην Αθήνα, μετά το θάνατο του Λουκά, ο μαθητής του Ανανίας και την τοποθέτησαν σε περικαλλή ναό της Θεοτόκου. Για αυτό το λόγο, αρχικά είχε ονομαστεί Παναγία η Αθηνιώτισσα. Στο τέλος του 4^{ου} αιώνα (380- 386) ιδρύθηκε στο όρος Μελά της Τραπεζούντας το μοναστήρι της Παναγίας Σουμελά, από τους μοναχούς Βαρνάβα και Σωφρόνιο, που ήταν και οι δύο Αθηναίοι στην καταγωγή. Η παράδοση λέει ότι οι μοναχοί, ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα της Παναγίας, ακολούθησαν την πορεία της εικόνας της που πέταξε ως τον Πόντο στην Τραπεζούντα. Εκεί, τους εμφανίσθηκε και πάλι η Παναγία πληροφορώντας τους ότι η εικόνα της προπορεύεται στο όρος Μελά. Με πυξίδα τον Πυξίτη ποταμό, ανηφόρησαν προς το όρος Μελά, όπου και βρέθηκαν μπροστά σε μια σπηλιά από την είσοδο της οποίας παρατήρησαν μια χρυσαφένια λάμψη. Ήταν το φως της Εικόνας της Αθηνιώτισσας. Με μοναδικά εφόδια την πίστη, την επιμονή και την εργατικότητα, οι δυο ερημίτες μοναχοί κατόρθωσαν να χτίσουν την εκκλησία της Σουμελιώτισσας, σκαλιστή μέσα στο βουνό. Από τότε έγινε γνωστή ως Παναγία Σουμελά (εις του Μελά -στου Μελά-Σουμελά). Μέχρι το 1922, υπήρξε ο οδηγός, ο παρηγορητής, ο συμπαραστάτης, το καταφύγιο και ο εμψυχωτής των ποντίων. Ο

αναπάντεχος ξεριζωμός, ερήμωσε μαζί με τον αλησμόνητο Πόντο και τη Βίγλα της Σουμελιώτισσας. Με την ανταλλαγή των πληθυσμών μετά την περιπέτεια του 1922 τα ιερά κειμήλια παραχωρήθηκαν και το 1931 τα ξέθαψε και τα έφερε στην Ελλάδα ο Αμβρόσιος ο Σουμελιώτης. Από το 1952, αρχίζει μια νέα περίοδος, η ελλαδική ιστορία της Παναγίας Σουμελά. Αυτό το έτος χτίστηκε ο νέος ναός της και η Εικόνα της βρίσκεται πλέον στις πλαγιές του Βερμίου, κοντά στο χωριό Καστανιά. Σκοπός της ανέγερσης της Μονής δεν ήταν η ίδρυση στον ελλαδικό χώρο, ακόμη ενός μοναστηριού, αλλά η ανέγερση ενός προσκυνήματος που θα αποτελούσε σύμβολο και φάρο του Ποντιακού ελληνισμού. Χιλιάδες πιστοί από όλη την Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό συρρέουν κάθε χρόνο εδώ στη Παναγία Σουμελά του Βερμίου. Μετά τον μεγάλο εσπερινό της παραμονής γίνεται η λιτάνευση της Αγίας Εικόνας και στη συνέχεια ακολουθούν καλλιτεχνικές εκδηλώσεις με ποντιακά συγκροτήματα, ενώ ανήμερα της Παναγίας γίνεται η περιφορά της Αγίας Εικόνας, την οποία ακολουθεί πλήθος πιστών. Στο αποκορύφωμα της μεγάλης γιορτής της χριστιανοσύνης, ποντιακά συγκροτήματα από την Μακεδονία προσφέρουν μοναδικές στιγμές με παραδοσιακούς σκοπούς και πολύωρο γλέντι.

Παναγία Αγιασώτισσα

Στην ενδοχώρα της Λέσβου, στην γραφική κωμόπολη της Αγιάσου, ο Δεκαπενταύγουστος αποτελεί μια ξεχωριστή εμπειρία για όλους. Στην Αγιάσο έχει βρεθεί η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας με την ονομασία Αγία Σιών, την οποία σύμφωνα με μια παλιά παράδοση, κουβάλησε μαζί του από την Ιερουσαλήμ ο ιερέας Αγάθων ο Εφέσιος, τον 9ο μ.Χ. αιώνα και η οποία είναι έργο του ευαγγελιστή Λουκά, πλασμένη με κερί και μαστίχα. Με επίκεντρο την ξακουστή εκκλησία της Παναγίας της Αγιάσου, οι πιστοί επισκέπτες και ντόπιοι απολαμβάνουν ένα από τα ωραιότερα πανηγύρια του ανατολικού Αιγαίου. Το πανηγύρι της Παναγίας εδώ ξεκινά από τις αρχές του Αυγούστου όπου οι πιστοί νηστεύουν από λάδι και κρέας και προσέρχονται, για να προσευχηθούν αλλά και να αγοράσουν λαχανικά, όπως επίσης και σιδερένια ή ξυλόγλυπτα εργαλεία από τα φημισμένα τοπικά εργαστήρια. Με λίγα λόγια ξεκινά ένα θρησκευτικό πανηγύρι που κορυφώνεται την παραμονή και ανήμερα της Παναγίας. Πολλοί από τους προσκυνητές, με αφετηρία την πόλη της Μυτιλήνης, περπατούν 25 χ.μ. για να φθάσουν στον αυλόγυρο της εκκλησίας, όπου και διανυκτερεύουν. Την ημέρα της γιορτής της Παναγίας, ύστερα απ' τη καθιερωμένη λειτουργία, γίνεται η περιφορά της εικόνας γύρω από το ναό, ενώ οι εορταστικές εκδηλώσεις φθάνουν στο αποκορύφωμα τους με τις μουσικές και χορευτικές εκδηλώσεις στην πλατεία του χωριού. Στην Αγιάσο τον Δεκαπενταύγουστο συναντά κανείς όλα αυτά που συνθέτουν την εικόνα ενός τυπικού νησιώτικου πανηγυριού, πλανόδιους πωλητές, μουσικοχορευτικά συγκροτήματα και λαϊκές ορχήστρες, ενώ τα σκωπτικά πειράγματα δίνουν και παίρνουν, συντηρώντας μια παράδοση αιώνων. Όπως θυμάται ο συγγραφέας θεατρικών έργων Στρατής Παπανικόλας, το 1933 ... οι ακούραστες κομπανίες ξεπερνούσαν τις 15 σε αριθμό, πιο πολλές κι απ' όλα τα καφενεία και τις χασαποταβέρνες μαζί. Άσε πια οι λατέρνες και οι ανεξάρτητοι πλανόδιοι οργανοπαίκτες.... Όπου κι αν πήγαινες τα αυτιά σου βούιζαν λες κι έπαιζε μια υπεργίγνη συναυλία που έβγαине όμως από τα έγκατα της πολυθρόμβης κοιλάδας.

Κρήτη - Παναγία η Πηγαδιώτισσα

Στο Θραψανό, από τους σπουδαιότερους θρύλους είναι τα θαύματα που κατά γενική ομολογία των χωριανών, στα παλαιότερα χρόνια, έχουν συντελεστεί στο πηγάδι που βρίσκεται έξω από την εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου και από το οποίο

προήλθε το όνομα της σαν Παναγία η Πηγαδιώτισσα. Στο πηγάδι αυτό, από το οποίο έπαιρναν νερό παλαιότερα οι κάτοικοι, έχουν πέσει πολλοί άνθρωποι, αλλά κατά ένα υπερφυσικό τρόπο το πηγάδι υπερχειλίζει και τους βγάζει έξω, χωρίς να πνιγούν. Αναφέρεται, επίσης, ότι ο Ανδρέας Κορνάρος, γνώστης της περιοχής, που δεν πίστευε στο θαύμα, αλλά κάποτε βρέθηκε εκεί, όταν είχε πέσει μια γυναίκα, είδε ο ίδιος το νερό που την έβγαλε πάνω σώα, για αυτό και μετανόησε για την απιστία του και μπήκε στην εκκλησία, ζητώντας από την Παναγία συγχώρηση, για την απιστία του. Το νερό του πηγαδιού θεωρείται θαυματουργό σύμφωνα με πολλές νεότερες μαρτυρίες. Σύμφωνα με μια παράδοση, όταν έχτιζαν το πηγάδι, για να σταματήσουν τη ροή του νερού, τοποθέτησαν μέσα το εικόνισμα της Παναγίας. Όταν κτίστηκε οι κάτοικοι μετέφεραν την εικόνα στην εκκλησία. Την άλλη, όμως, μέρα το εικόνισμα βρέθηκε και πάλι μέσα στο πηγάδι χωρίς να το έχει μεταφέρει εκεί κανείς.

Κάρπαθος – Στην Παναγία στην Όλυμπο

Για τους πιο ταξιδεμένους, που έχουν αψηφήσει την απόσταση και τις δυσκολίες στην πρόσβαση, το πανηγύρι της Κοίμησης της Θεοτόκου, στην Όλυμπο της Καρπάθου είναι από τα πιο καταναυκτικά. Εδώ δεν θα δει κανείς γλέντια με γρήγορους χορούς και παζάρι με πάγκους μικροπωλητών που εκμεταλλεύονται την κοσμοσυρροή για να πουλήσουν τηνπραμάτεια τους. Στην Όλυμπο οι λειτουργίες είναι βαθιά συνδεδεμένες με το πένθος που χαρακτηρίζει αυτή την συγκυρία για τον Χριστιανισμό και το αποκορύφωμα του παραδοσιακού εορτασμού είναι ο χορός που γίνεται στη μικρή πλατεία, μπροστά στην εκκλησία της Παναγίας με τους οργανοπαίκτες να παίζουν τον Κάτω Χορό, αργόσυρτο και με σοβαρή διάθεση. Αρχικά, οι άντρες καθισμένοι στο τραπέζι, μ' ένα κομμάτι βασιλικό στο πέτο τραγουδούν και πίνουν, με τη συνοδεία λαούτου και λίκρας. Στη συνέχεια, και καθώς πέφτει το σκοτάδι, ξεκινά ο χορός στον οποίο μπαίνουν σιγά-σιγά κι οι γυναίκες ντυμένες με τις εκπληκτικής ομορφιάς και λαμπρότητας παραδοσιακές γιορτινές φορεσιές τους. Ο χορός αργός και πάντα με σταθερό βήμα και καταναυκτική διάθεση, κρατά για ώρες και η όλη ατμόσφαιρα είναι από τις ωραιότερες που μπορεί να βιώσει ο πιστός στα πανηγύρια του Αιγαίου.

Νίσυρος – Παναγία Σπηλιανή

Ένας από τους πιο πολυήμερους και ξεχωριστούς εορτασμούς της Παναγίας πραγματοποιείται στο νησί της Νισύρου. Εδώ γιορτάζεται το Νιάμερο της Παναγίας, που ξεκινά στις 6 Αυγούστου, γιορτή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρα. Το έθιμο είναι αφιερωμένο στην γυναίκα, καθώς οι μαυροντυμένες Εννιαμερίτισσες -γυναίκες ταγμένες στην Παναγία- αναλαμβάνουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη λατρευτική δράση. Εγκαθίστανται στο χώρο του μοναστηριού της Παναγίας της Σπηλιανής που βρίσκεται μέσα στο κάστρο των Ιπποτών, προσκυνούν και καθαρίζουν τον χώρο και τα ιερά σκεύη. Στην πραγματικότητα, διεξάγονται δύο παράλληλες λατρευτικές τελετουργίες, η επίσημη εκκλησιαστική από τους ιερείς και η ανεπίσημη με ιέρειες τις Εννιαμερίτισσες, που ακολουθούν αυστηρή νηστεία, κάνουν 300 μετάνοιες κάθε εικοσιτετράωρο και ψάλλουν. Την ημέρα του Δεκαπενταύγουστου, με τη λήξη της λειτουργίας, οι ιερείς λιτανεύουν την εικόνα της Παναγίας έως το χωριό για να ευλογήσει το πανηγύρι. Οι Εννιαμερίτισσες, από την άλλη πλευρά, κρατούν τους δίσκους με τα κόλλυβα και προπορεύονται, ανοίγοντας το δρόμο για την ιερή εικόνα. Το γλέντι ξεκινά τη στιγμή που η εικόνα φτάνει στο χωριό, με τον τοπικό χορό της *κούπας*, τραγούδια και άφθονο κρασί, ενώ οι Εννιαμερίτισσες αποσύρονται.

Πάτμος – Επιτάφιος Παναγίας

Στο νησί της Πάτμου, το νησί της Ορθοδοξίας, όπου τα πάντα περιστρέφονται γύρω από το ιστορικό μοναστήρι της Αποκάλυψης, οι μοναχοί του τηρούν το έθιμο του επιταφίου της Παναγίας, ένα έθιμο με βυζαντινές καταβολές. Ο χρυσοποίκιλτος επιτάφιος της Παναγίας περιφέρεται στα σοκάκια του νησιού σε μεγαλοπρεπή πομπή, ενώ οι καμπάνες του μοναστηριού και των άλλων εκκλησιών ηχούν ασταμάτητα.

Σκιάθος

Στο νησί της Σκιάθου το άκρως τουριστικό καλοκαίρι αποκτά έντονα παραδοσιακό χρώμα το Δεκαπενταύγουστο, όταν χιλιάδες προσκυνητών συρρέουν από ολόκληρο το νησί αλλά και τα γειτονικά μέρη όπου την παραμονή της γιορτής, το βράδυ, γίνεται η έξοδος του επιταφίου της Παναγίας μέσα σε μια ατμόσφαιρα μοναδικής κατάνυξης, υπό την συγκινητική μελωδία των εγκωμίων της Θεοτόκου που ψάλλουν όλοι μαζί οι Σκιαθίτες.

Λειψοί – Παναγία του Χάρου

Για τη μοναδικότητά της ξεχωρίζει η Παναγία του Χάρου στους Λειψούς. Είναι η μοναδική εικόνα της Παναγίας που δεν κρατά το Θείο Βρέφος, αλλά τον Εσταυρωμένο Χριστό. Όσο και αν ακούγεται παράξενο το όνομα της, εδώ και εκατοντάδες χρόνια, ευλογεί το πεντάμορφο νησί. Η Παναγία του Χάρου πήρε το όνομα της, από το γεγονός ότι ο νεκρός Χριστός στον σταυρό του μαρτυρίου και ο Χάρος σχετίζονται μεταξύ τους εννοιολογικά. Το μοναστήρι της Παναγίας βρίσκεται ένα χιλιόμετρο έξω από το βασικό οικισμό των Λειψών. Τόσο το εξωμοναστήριο, όσο και η εικόνα χρονολογούνται από το 1600 μ.Χ., όταν έφτασαν στο νησί δύο μοναχοί από την Πάτμο. Η Παναγία του Χάρου γιορτάζει στις 23 Αυγούστου -εννιάμερα της Παναγίας και στους Λειψούς στήνεται μεγάλο πανηγύρι. Από το 1943 μέχρι σήμερα τη θαυματουργή εικόνα κοσμούν τα περιώνυμα *κρινάκια της Παναγίας*. Τα λουλούδια τοποθετούνται στην εικόνα την Άνοιξη, στη συνέχεια ξεραίνονται και στη γιορτή της, κατακαλόκαιρο, ανθίζουν βγάζοντας μπουμπούκια.

Κεφαλονιά – Τα Φιδάκια της Παναγίας

Στη νότια Κεφαλονιά, κοντά στο χωριό Μαρκόπουλο, συναντάμε την εκκλησία της Κοιμήσεως. Εκεί κάθε Δεκαπενταύγουστο συμβαίνει κάτι περίεργο και θαυμαστό. Από τη γιορτή της Μεταμόρφωσης εμφανίζονται μέσα κι έξω από τον ναό φίδια. Είναι τα λεγόμενα *φίδια της Παναγίας*. Στο μέρος αυτό, λέει η μνήμη του λαού, υπήρχε ένα παλιό μοναστήρι της Παναγίας, μεγάλο και πλούσιο. Το έζωναν τείχη ψηλά και στην καρδιά του το υπηρετούσαν πολλές καλόγριες. Φθονερό και πεινασμένο το μάτι του πειρατή και κουρσάρου που θέριζε το Ιόνιο έβαλε σκοπό να γυμνώσει το μοναστήρι. Οι καλόγριες αγωνίστηκαν να μην το παραδώσουν. Μη μπορώντας όμως να κάνουν αλλιώς, αφού ο αγώνας των όπλων και της βολής έλλειπε, όταν κυκλώθηκαν από τις πύρινες γλώσσες της φωτιάς των επιδρομέων, συγκεντρώθηκαν όλες τριγύρω από την Αγία Τράπεζα για μια τελευταία έκκληση προς το Θείο, για την ύστατη προσευχή σωτηρίας. Ζήτησαν από την Παναγία Προστάτη τους να τις κάνει πουλιά ή φίδια, να φύγουν, να πετάξουν, τα σώματα τους αγνά και να μείνουν αμόλυντα. Έτσι σαν φίδια, ιερά, πλέον γυρίζουν και δίνουν το παρόν, εκεί στην *Παναγία την Φιδούσα* στο Μαρκόπουλο. Όσο περνούν οι μέρες πληθαίνουν κι αυτά, και την παραμονή της Κοιμήσεως αυξάνονται υπερβολικά. Από που βγαίνουν, αλλά και που κρύβονται μετά την εορτή, κανείς δεν γνωρίζει. Παραμένει ένα μυστήριο. Την ώρα του εσπερινού κυκλοφορούν ελεύθερα ανάμεσα στους πιστούς, στα προσκυνητάρια και στα στασίδια, χωρίς να φοβούνται κανένα. Φεύγοντας η 15^η Αυγούστου, αναχωρούν και τα φίδια. Γερμανοί φυσιοδίφες τα

εξέτασαν, αλλά δεν μπόρεσαν να τα κατατάξουν σε κανένα από τα γνωστά είδη. Είναι γκριζα, λεπτά, και δεν περνούν το μέτρο. Όταν τα χαϊδεύεις, νιώθεις το δέρμα τους βελούδινο και βλέπεις δυο ματάκια σπινθηροβόλα. Στο πλατύ τους κεφάλι σχηματίζεται ένας μικρός σταυρός, καθώς επίσης και στην άκρη της λεπτής γλώσσας τους. Αν κάποια χρονιά τα φίδια δεν παρουσιασθούν, είναι κακό σημάδι. Αυτό συνέβη το 1940, καθώς και το 1953, οπότε δοκιμάσθηκε το νησί από τους σεισμούς. Στην Ιερά Μονή της *Παναγίας της Φιδούς* συγκεντρώνεται πλήθος πιστών κάθε 15 Αυγούστου για να δουν τα *φιδάκια της Παναγίας*.

Σιάτιστα – Οι καβαλάρηδες της Παναγίας

Ιδιαίτερα επιβλητικός και γραφικός είναι ο γιορτασμός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο ιστορικό μοναστήρι της Παναγίας Μικροκάστρου στη Σιάτιστα, που χρονολογείται από το 1603. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί η αναβίωση του εθίμου των προσκυνητών καβαλάρηδων Σιατιστινών οι οποίοι με τα άλογα τους στολισμένα κατεβαίνουν στο μοναστήρι της Παναγίας για να παρακολουθήσουν τη λειτουργία, όταν αυτή τελειώσει επιστρέφουν στη Σιάτιστα, όπου και γίνεται μεγαλοπρεπής υποδοχή τους από τις αρχές και τους κατοίκους. Το έθιμο έχει τις ρίζες του στα χρόνια της τουρκοκρατίας, όταν το πανηγύρι του μοναστηριού στις 15 Αυγούστου έδινε την ευκαιρία στους κατοίκους της περιοχής να ζήσουν μια μέρα ελευθερίας.

Ρόδος – Παναγία η Σκιαδενή, Παναγία η Κρεμαστή

Και στο νησί της Ρόδου η λατρεία, οι παραδόσεις και οι θρύλοι που συνοδεύουν την Παναγία προκαλούν ενδιαφέρον και θαυμασμό. Στο Σκιάδι, 90 χ.μ. από τη Ρόδο, υπάρχει η Παναγία η Σκιαδενή. Οφείλει το όνομα της στο *σκιάδιον* (=σκιερό, ιερό τοπίο). Στη θέση της υπήρχε αρχαιοελληνικό ιερό της Αρτέμιδας. Σύμφωνα με την παράδοση η εικόνα της Παναγίας είναι μια από τις τέσσερις που ιστόρησε ο Ευαγγελιστής Λουκάς. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας υπήρξε από τους σπουδαιότερους λατρευτικούς τόπους της Ρόδου. Κάποτε, λέγεται ότι ένας Τούρκος αξιωματούχος που θέλησε να προσβάλει τους χριστιανούς κάρφωσε με το ξίφος του το εικόνημα και τρύπησε το δεξί μάγουλο της Παναγίας, απ' όπου βγήκε αίμα και νερό. Τότε το χέρι του Τούρκου παρέλυσε και μετά τρεις μέρες, αφού μετάνιωσε, η Παναγία τον θεράπευσε. Η Παναγία η Σκιαδενή πανηγυρίζει 8 Σεπτεμβρίου.

Κως- Παναγία η Συντριανή

Στο νησί του Ιπποκράτη υπάρχει η Παναγία η Συντριανή. Την παραμονή της Παναγίας στολίζουν σ' ένα μεγάλο ταψί το κόλλυβο της Παναγίας και συγχρόνως ψάλλουν διάφορα τροπάρια και αυτοσχέδια δίστιχα, με σκοπό μοιρολογιού. Στις γειτονιές οι νοικοκυρές θα φτιάξουν τις *κατίνες*, τυρόπιτες κεντημένες στην άκρη με κλειδί και παραγεμισμένες με κρεμμύδι, αυγό και κόκκινο τυρί. Κόκκινο επειδή το συντηρούν μέσα στο κρασί στο οποίο βάζουν *πιτίκι*-φλοιό πεύκου. Επίσης πλάθουν *αυγούλες*- ζυμάρι σε σχήμα πουλιού μ' ένα άσπρο αυγό από πάνω. Επιπλέον κάνουν και εφτάζυμο ψωμί που το χαράζουν με το μαχαίρι σε μικρά τετράγωνα. Κάθε τετράγωνο σφραγίζεται με *αφιόνι*- καρπό του φυτού μήκων η υπνοφόρος.

4. Τα ονόματα της Παναγίας

Η πλούσια ελληνική γλώσσα και η μοναδική θρησκευτική ελληνική παράδοση συνεργάστηκαν στο πέρασμα των χρόνων, με αίσθημα κατάνυξης και ιδιαίτερη έμπνευση, δίνοντας στις παναγίες της Ελλάδας εκπληκτικά ονόματα. Η ιστορία των ναών και των θαυματουργών εικόνων τους, οι τοπικές παραδόσεις και τα έθιμα, αλλά και η επιθυμία του κάθε τόπου να κερδίσει η δική του Παναγία την δική της

ξεχωριστή οντότητα έδωσαν δεκάδες υπέροχα ονόματα στις Παναγίες της χώρας: Άξιον Εστί, Ρόδον το Αμάραντον, Αμόλυνη, Ανθοφορούσα, Ασπροφορούσα, Γοργοεπήκοος, Βλέπουσα, Δεομένη, Δακρυρροούσα, Εγγυήτρια, Διακονούσα, Θαλασσομάχισσα, Ελεούσα, Κοσμοσωτήρα, Ζωοδότρα, Μαυρομαντηλούσα, Ελευθερώτρια, Ηλιόκαλη, Χρυσοπηγή, Ψυχοσώστρα, Πανάχραντος, Παντάνασσα, Χρυσομαλλούσα, Χρυσαιγή, Κυρά των Αγγέλων, Καθαρωτάτη Καρδιά, Κιβωτός, Κεχαριτωμένη, Γρηγορούσα, Μεγαλόχαρη, Ξενιά, Ξεσκλαβώτρα, Παρηγορήτισσα, Περίβλεπτος, Φανερωμένη, Φωτολάμπουσα, Πλατυτέρα, Εσφιγμένη, Τριχερούσα, Γερόντισσα, Παμμακάριστος, Ζωοδόχος Πηγή, Μεγαλομάτα, Μαυρομάτα, Βρεφοκρατούσα, Μυροβλήτισσα, Ελεημονήτρια, Κεριώτισσα, Χρυσισκαλίτισσα, Λαοτσάνισσα, Θαλασσίτρα, Ψιλή, Κερά.